

T.C.
BEYKENT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI
ULUSLARARASI İLİŞKİLER BİLİM DALI

**PUTİN'İN SON DÖNEMİ KUZEY KAFKASYA'NIN
RUSYA FEDERASYONU GÜVENLİK
ALGILAMALARINDAKİ ÖNEMİ:
DAĞISTAN ÖRNEĞİ**

Yüksek Lisans Tezi

Tezi Hazırlayan:

Abdullah ARSLAN

İstanbul, 2019

T.C.
BEYKENT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI
ULUSLARARASI İLİŞKİLER BİLİM DALI

**PUTİN'İN SON DÖNEMİ KUZEY KAFKASYA'NIN
RUSYA FEDERASYONU GÜVENLİK
ALGILAMALARINDAKİ ÖNEMİ:
DAĞISTAN ÖRNEĞİ**

Yüksek Lisans Tezi

Tezi Hazırlayan:

Abdullah ARSLAN

Öğrenci No:

165571011

Danışman

Dr. Öğretim Üyesi Atahan Birol Kartal

İstanbul, 2019

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “**Putin’in Son Dönemi Kuzey Kafkasya’nın Rusya Federasyonu Güvenlik Algılamalarındaki Önemi: Dağıstan Örneği**” başlıklı bu çalışmanın, bilimsel ahlak ve geleneklere uygun şekilde tarafımdan yazıldığını, yararlandığım eserlerin tamamının kaynaklarda gösterildiğini ve çalışmamın içinde kullanıldıkları her yerde bunlara atıf yapıldığını belirtir ve bunu onurumla doğrularım. 29/05/2019

ABDULLAH ARSLAN

T.C.
BEYKENT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ
TEZLİ YÜKSEK LİSANS SINAV TUTANAĞI

29/05/2019

Enstitümüz *Uluslararası İlişkiler* Anabilim Dalı *Uluslararası İlişkiler* Programı yüksek lisans öğrencilerinden 165571011 numaralı *Abdullah ARSLAN*'ın "*Beykent Üniversitesi Lisansüstü Eğitim – Öğretim Yönetmeliği*"nin ilgili maddesine göre hazırlayarak, Enstitümüze teslim ettiği "*Putin'in Son Dönemi Kuzey Kafkasya'nın Rusya Federasyonu Güvenlik Algulamalarındaki Önemi: Dağıstan Örneği*" konulu tezini, Yönetim Kurulumuzun 14.05.2019 tarih ve 2019/20 sayılı toplantısında seçilen ve Taksim Yerleşkesinde toplanan biz jüri üyeleri huzurunda, ilgili yönetmeliğin (c) bendi gereğince (90) dakika süre ile aday tarafından savunulmuş ve sonuçta adayın tezi hakkında oyçokluğu/oybirliği ile Kabul/Red veya Düzeltilme kararı verilmiştir.

İşbu tutanak, 4 nüsha olarak hazırlanmış ve Enstitü Müdürlüğü'ne sunulmak üzere tarafımızdan düzenlenmiştir.

DANIŞMAN

Dr. Öğr. Üyesi Atahan Birol KARTAL
(Beykent Üniversitesi)

ÜYE

Dr. Öğr. Üyesi Ülke Evrim UYSAL
(Beykent Üniversitesi)

ÜYE

Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Cem OĞULTÜRK
(Milli Savunma Üniversitesi)

Adı Soyadı : Abdullah ARSLAN
Danışmanı : Dr. Öğretim Üyesi Atahan Birol KARTAL
Türü ve Tarihi : Yüksek Lisans Tezi 2019
Alanı : Uluslararası İlişkiler
Anahtar Kelimeler : Rusya, Kuzey Kafkasya, Dağıstan, Putin, Güvenlik

ÖZ

PUTİN'İN SON DÖNEMİ KUZEY KAFKASYA'NIN RUSYA FEDERASYONU GÜVENLİK ALGILAMALARINDAKİ ÖNEMİ: DAĞISTAN ÖRNEĞİ

Bu çalışmada, Kuzey Kafkasya bölgesi ve bölgedeki etnik çeşitliliği en yüksek özerk cumhuriyet olan Dağıstan jeopolitik ve jeostratejik açıdan incelenmiştir. Bölgede bugün yaşanan sorunların kaynağına inilerek tarihsel bir değerlendirme yapılmıştır. Bölgeye atfedilen önem itibarıyla, farklı dönemlerde Kuzey Kafkasya'nın sahne olduğu güç çekişmelerine yer verilerek bağımsızlık hareketleri incelenmiştir. Değişen küresel koşulların, Rusya Federasyonu (RF) ve Kuzey Kafkasya'yı doğrudan etkilediği günümüz dünyasında, Rusya Federasyonu'nun "güvenlik" algısından bahsedilmiştir. Ayrıca bölgede yaşananların Rusya Federasyonu üzerindeki etkisi ve Rusya Federasyonu'nun izlediği politikaların bölgeye etkisi değerlendirilmiştir. Rusya Federasyonu'nun fiziki olarak varlık göstermeye başladığı tarihten itibaren sonlanmayan ve günümüzde potansiyel bir çatışma alanı olmanın ötesinde güvenlik kaygılarının hat safhaya çıktığı hassas bir bölge haline gelen Kuzey Kafkasya'da sorunların çözümüne ilişkin öneriler geliştirilerek çalışma sonlandırılmıştır.

Name and Surname : Abdullah ARSLAN
Supervisor : Assistant Professor Dr. Atahan Birol KARTAL
Degree and Date : Master, 2019
Major : International Relations
Keywords : Russia, North Caucasus, Dagestan, Putin, Security

ABSTRACT

THE IMPORTANCE OF THE NORTHERN CAUCASUS IN THE SECURITY PERCEPTIONS OF RUSSIAN FEDERATION IN PUTIN'S LAST PERIOD PRESIDENCY: CASE OF DAGESTAN

This study attempts to examine the North Caucasus Region and the autonomous Republic of Dagestan, which is the ethnically most diverse republic, from the geopolitical and geostrategical perspectives. It also provides a historical evaluation of the current problems in the region tracing back to much earlier. The fight for liberation has also been elaborated in details by mentioning the power struggles faced in the North Caucasus at different periods of time, as such fight has a great value on the Political structure of the territory. In the modern world, where constantly changing global situations, the study additionally mentions about Russian Federation with regard to the matter of security in the region. This attempt assesses both how the current ongoing issues affect Russian Federation and how the Political strategies of Russia influence the region back, as well. The study concludes with suggestions to the problems of the North Caucasus. Since Russian Federation started to show itself as physically in the region, the North Caucasus was a field of conflict in the same time it was a sensitive area with security concerns.

İÇİNDEKİLER

Sayfa No.

ÖZ

ABSTRACT

TABLolar LİSTESİ iii

ŞEKİLLER LİSTESİ iv

KISALTMALAR v

GİRİŞ.....1

BİRİNCİ BÖLÜM KUZEY KAFKASYA'YA GENEL BAKIŞ

1. TEZİN TEORİK ÇERÇEVESİ, KUZEY KAFKASYA'DAKİ
PROBLEMLERİN TARİHSEL ARKA PLANI VE
DAĞISTAN.....6

1.1. Tezin Teorik Çerçevesi.....7

1.2. Kuzey Kafkasya'nın Coğrafi Yapısı (Fiziki-Beşeri) ve Stratejik Önemi.....12

1.2.1. Kuzey Kafkasya ve Dağıstan'ın Coğrafi Yapısı ve Jeostratejik
Önemi.....17

1.2.2. Kuzey Kafkasya ve Dağıstan'ın Jeopolitik Konumu, Önemi ve
Rusya'nın Güvenliği Açısından Değerlendirilmesi.....21

1.3. Çarlık Döneminde Kuzey Kafkasya ve Dağıstan.....25

1.4. SSCB Döneminde Kuzey Kafkasya ve Dağıstan.....31

1.5. Rusya Federasyonu Döneminde Kuzey Kafkasya ve Dağıstan.....34

1.6. Sovyetler Birliği Sonrası Putin Dönemine Kadar Rusya Güvenlik Algısı
Açısından Kafkasya'ya Genel Bakış.....39

İKİNCİ BÖLÜM

RUSYA'NIN DIŞ POLİTİKA KONSEPTİ VE MİLLİ GÜVENLİK ALGISINDA KUZEY KAFKASYA'NIN ÖNEMİ

1. RUSYA'NIN DIŞ POLİTİKA KONSEPTİNİ OLUŞTURAN SÜREÇLER VE
DİNAMİKLER.....42

1.1. Yakın Çevre Politikası ve Ortaya Çıkışı.....44

1.2. Rusya'nın İç Güvenliği, Yakın Çevre Politikasının Etkileri, Kuzey Kafkasya ve Dağıstan.....	47
2. RUSYA'NIN DIŞ POLİTİKA KONSEPTİNDE, MİLLİ GÜVENLİK KAVRAMI VE KUZEY KAFKASYA'NIN ETKİSİ.....	54
2.1. Rusya'nın Milli Güvenlik ve Dış Politika Konseptinin Analizi.....	55
2.1.1. Rusya'nın Milli Güvenlik Konsepti ve Kuzey Kafkasya'daki Güvenlik Algılamalarına Etkisi.....	55
2.1.2. Rusya'nın Dış Politika Konsepti ve İç Politikaya Yansımaları.....	70
2.1.3. Putin'in Son Döneminde Milli Güvenlik ve Dış Politika Konseptinin Kuzey Kafkasya ile İlgisinin Önceki Dönemlerle Karşılaştırılması.....	79
2.2. Rusya Federasyonu'nun Askeri Doktrini ve Kuzey Kafkasya Üzerindeki Etkileri.....	83
2.2.1. Rus Silahlı Kuvvetleri'nin Kuzey Kafkasya'da Teşkilatlanması ve Askeri Varlığı.....	83
2.2.2. Rusya Federasyonu'nun Yerel Güvenlik Unsurlarıyla İlişkileri.....	88
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	
RUSYA'NIN KUZEY KAFKASYA VE DAĞISTAN'DAKİ SORUNLARIN ÇÖZÜMÜNE İLİŞKİN UYGULADIĞI POLİTİKALAR	
1. BÖLGEDE İSTİKRARI SAĞLAMAK ÜZERE YÜRÜTÜLEN POLİTİKALAR.....	91
1.1. Yerel Halkla Olan İlişkiler.....	92
1.2. Kuzey Kafkasya'da Etnik Milliyetçilikle Mücadelesi: Rusifikasyon mu Yoksa Entegrasyon mu.....	94
1.3. Çevre Ülkelerle İlişkiler ve Sınır Güvenliği.....	97
1.4. Bölgede Güvenliğin Sağlanmasıyla İlgili Uygulanan Politikalar.....	106
SONUÇ.....	110
KAYNAKÇA.....	116
ÖZGEÇMİŞ.....	129

TABLÖLAR LİSTESİ

	Sayfa No.
Tablo 1. Hazar Havzası Kanıtlanmış ve Muhtemel Petrol ve Doğalgaz Rezervleri.....	24
Tablo 2. Güney Askeri Bölgesi Üs Yapılanması.....	87

ŞEKİLLER LİSTESİ

	Sayfa No.
Şekil 1. Kafkasya Haritası.....	12
Şekil 2. Dağıstan Özerk Cumhuriyeti Etnik Haritası.....	20

KISALTMALAR

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AEB	: Avrasya Ekonomik Birliği
AGİT	: Avrupa Güvenlik Ve İşbirliği Teşkilatı
a.g.e.	: Adı Geçen Eser
BDT	: Bağımsız Devletler Topluluğu
BMGK	: Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi
DEAŞ	: Devlet'ül Irak Ve's Şam
FSB	: Rusya Federal Güvenlik Servisi
GSMH	: Gayri Safi Milli Hasıla
KGB	: Komitet Gosudarstvennoy Bezopasnosti (Devlet Güvenlik Komitesi)
NATO	: North Atlantic Treaty Organization (Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü)
RF	: Rusya Federasyonu
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
ŞİÖ	: Şangay İşbirliği Örgütü
TANAP	: Trans Anadolu Doğalgaz Boru Hattı

GİRİŞ

Kafkasya, coğrafi koşulları itibariyle tarihin her alanında farklı gerekçelerle farklı amaçlar için tercih edilmiş, yeryüzündeki etnik açıdan en zengin bölgelerdendir. Dönemler değiştikçe Kafkasya'yı önemli kılan farklı gerekçelerin yerleri değişse de, bu gerekçelerin sayısı azalmamış aksine artmıştır. Coğrafi açıdan kuzey ve güney olarak Kafkas dağlarının böldüğü coğrafya, etnik çeşitliliğinin de etkisiyle birleşik bir yönetim kuramasa da, sürekli bunun mücadelesini vermiştir. Özellikle Rusya'nın bölgeyi istila ettiği 16. yüzyıla kadar Osmanlı ve Safavi yönetimi altında yaşayan Kafkasya bu tarihten sonra bu üç büyük gücün çetin mücadelesine sahne olmuştur.

Çarlık Rusya'sının bölgeye tamamen hâkim olduğu tarihten itibaren uyguladığı politikalar, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB) döneminde artarak devam etmiş ve bugün dahi etkisi devam eden olumsuz sonuçlar doğurmuştur. SSCB'nin baskıcı yönetimi özellikle rejimin dini inançlara karşı olumsuz yönlü hassasiyeti itibariyle Müslüman etnik grupları ve SSCB sınırları içinde yaşayan Türkleri etkilemiştir. Tarih boyunca bütünleşme ve bağımsızlık mücadelesi veren Kafkasya halklarına verilen sözler tutulmadığı gibi baskı ve sürgün politikaları uygulanmıştır. Bölgedeki etnik çeşitliliğin fazla olmasını bölge halklarının aleyhine kullanarak etnik sürtüşmelerin başlamasına sebep olmuştur. İkinci Dünya Savaşı ve sonrasında başlayan soğuk savaş yıllarında çözümsüzlük devam ettiği gibi, jeopolitik ve jeostratejik açıdan önemi artan Kafkasya, diğer küresel ve bölgesel güçlerin de dikkatini çekmeye başlamıştır. Ancak bu ülkeler SSCB'nin yapısı ve kontrolü itibariyle bölgede çok fazla varlık gösterememişlerdir.

SSCB'nin dağılması sonrası bu devletin ardılı olan Rusya Federasyonu (çalışmanın devamında "Rusya" olarak bahsedilecektir) Yeltsin döneminde geleceğini batıya uyum sağlamakta görse de, bu eğilim çok uzun sürmemiştir. SSCB sonrası Güney Kafkasya bölgesinde kalan üç ülke, Azerbaycan, Gürcistan ve Ermenistan bağımsızlıklarını ilan etmişler ancak Kuzey Kafkasya Rusya sınırları içinde kalmıştır. Daha önce coğrafi, askeri ve ticari olarak yeterince önemli olan Kuzey Kafkasya bölgesi artık Rusya'nın güney batı sınırlarını oluşturmaktadır. Yeltsin döneminde siyasal, toplumsal ve ekonomik gerekçelerle devlet otoritesinin zayıflamasını fırsat bilen Kuzey Kafkasya halkları, bağımsızlık taleplerini yinelemiş ve Çeçenistan

merkezli bağımsızlık hareketi başlamıştır. 1. Çeçen savaşı sonrası, Rusya'nın otorite zafiyetiyle de paralel olarak özerk cumhuriyetlerin kendi yönetimleri üzerindeki etkilerinin artması yönünde önemli kazanımlar elde edilmiş olsa da bağımsızlık mümkün olmamıştır. Bu dönemde sekiz özerk cumhuriyetten oluşan Kuzey Kafkasya yönetimleri siyasal ve idari anlamda önemli yetkilere sahip olsalar da, Putin'in iktidara gelmesi bu durumu değiştirmiştir.

Yeltsin döneminde merkezi yönetimin halka, yerel yönetimlerle, devlet yönetim sistemini oluşturan bürokrasi, yargı, yasama gibi önemli organlarla ve en önemlisi dış dünyayla kuracağı ilişkiler ve uygulayacağı politikalar sağlıklı bir şekilde belirlenememiş olsa da bu dönem daha sonra "geçiş dönemi" olarak anılacaktır. Putin'in iktidara gelmesiyle birlikte Rusya, yapısal ve işlevsel anlamda birçok değişim yaşamış ve bir reform süreci içerisine girmiştir. Putin ile birlikte toparlanma dönemi yaşayan Rusya, büyük imparatorluk emellerine ulaşmak adına kalıcı politikalar belirlemek ve bu politikaların uygulanmasında kararlı olmak gerektiğine inanmıştır. Avrasyacılık fikrinden hareketle uygulanan yakın çevre politikası eski SSCB ülkeleri üzerinde tekrar hâkimiyet kurmayı amaçlamaktadır. Yeltsin döneminde de uygulanmaya başlayan bu politika Rusya'nın dış politika konseptinin temellerini oluşturmaktadır. Ancak siyasal, idari ve ekonomik çalkantılar sebebiyle etkili olamayan bu politikanın sağlıklı uygulanması için Rusya'nın iç sorunlarını çözmekle işe başlayan Putin, ekonomik açıdan Rusya'yı bağımsızlığa ulaştırmak adına Rus oligarklar ile mücadele etmiştir. Bu kişilere ait ülkenin en önemli gelir kaynağı olan petrol ve gaz üretim ve dağıtım şirketlerini kamulaştırmıştır. Sonrasında Yeltsin döneminin zafiyeti itibariyle azami yetkiler verildiğini düşündüğü yerel yönetimlerin yetkilerini merkezi yönetimin güçlendirilmesi suretiyle kısıtlamıştır. Bu durum tarih boyunca Kuzey Kafkasya halkları nazarında meşruluğu tartışılan Rusya'nın Kuzey Kafkasya halklarından daha da uzaklaşmasına ve tepkilerine sebep olmuştur. Putin, buna karşın yerelde kendisini destekleyen grupları yetkilendirmiş ve onlara imtiyazlar tanımıştır. Ayrıcalıklı etnik grupların diğerleri tarafından hedef tahtasına konulması uzun sürmemiş ve bölgede istikrarın sağlanması adına Rusya eliyle oluşturulan kısır döngü bugün kendisini de önemli sorunlarla karşı karşıya bırakmıştır. Bu sorun yumağı Kuzey Kafkasya bölgesini çatışma alanları içinde sürekli ısınan ve tansiyonu yüksek bir noktaya getirmiştir.

Bu çalışmanın amacı, Rusya'nın yanı sıra küresel ve bölgesel güçler için oldukça önemli olan Kuzey Kafkasya Bölgesi'ni ve özelde Dağıstan Cumhuriyeti'ni jeopolitik ve jeostratejik anlamda inceleyerek, bölgenin kendine özgü yapısı ve dinamikleriyle Rusya'nın güvenlik algılamalarındaki yerini açıklamaktır. Bu amaca bağlı olarak hipotez, Kuzey Kafkasya ve Dağıstan'ın Rusya güvenlik algısına ve dış politika oluşturma yöntemlerine yoğun etkisi olduğu üzere şekillenmiştir. Bu etki araştırılırken şu sorular sorulmuştur: Kuzey Kafkasya'nın Rusya üzerindeki etkisinin tarihsel dayanakları var mıdır? Kuzey Kafkasya ve Dağıstan'ın, Rusya dış politikasına ve iç politikasına etkisi nedir? Bu etki itibarıyla Rusya'nın dış politika kavramının önceki dönemlere nazaran eğilimi ne yöndedir? Kuzey Kafkasya'nın Rusya askeri doktrini ve teşkilatına doğrudan veya dolaylı etkisi var mıdır? Bölgede güvenlik kim tarafından tesis edilmekte ve otorite nasıl sağlanmaktadır? Rusya'nın bölgeyi yönetim stratejisinde kamu diplomasi yöntemlerinin önemi nedir? Bu yöntemlerin asıl amacı bölge halklarının merkezi yönetime uyum sağlaması mı yoksa asimile olarak Ruslaşması mıdır? Bu girişimler bölge halkının radikalleşmesine, ötekileşmesine ve etnik milliyetçilik kabuğuna bürünerek bölgenin istikrarını olumsuz etkilemesine sebep olmuş mudur? Bölgenin geleceği ve güvenliği için atılan adımlar ve alınan tedbirler nelerdir? Bunun yanı sıra Rusya sınırlarında kalan bölgenin, merkezi yönetim tarafından uygulanan politikalara etkisi ve yine bu politikalardan ne derece etkilendiği incelenecektir. Tarih boyunca yaşanan sorunların geldiği nokta, Putin'in son iktidar dönemi olan 2012 – 2018 tarihleri arasında değerlendirilecektir. Bölge istikrarını olumsuz etkileyen ulusal ve uluslararası dışsallıklar “güvenlik” kavramı paralelinde incelenecek olup, bölgede istikrarın sağlanması adına çözüm önerileri sunulacaktır.

Çalışma oluşturulurken Rusçaya ve bölge dillerine hâkim olmamanın yanı sıra bölgeye fiziki olarak gidememek en önemli sınırlılıkların başında gelmekteyken, bu durumun etkisini İngilizce makaleler ve internet kaynakları ve güncel kaynaklar yoluyla en aza indirme yoluna gidilmiştir. Ayrıca, Kuzey Kafkasya ve özellikle Dağıstan'da yaşayan ve Türkiye'de eğitim alan üniversite öğrencileri ile görüşülerek bölge hakkında, bölgede sosyal hayatın işleyişi, politik ve ekonomik durum hususunda bilgi alınmıştır. Rusya'nın uygulamalarının bölge insanı nazarında yeri, hayata yansımaları ve insanların bu durum karşısında hissiyatı, bölgeden ülkemize üniversite

eğitimi için gelen öğrenciler ile yapılan mülakatlarla anlamlandırılmış ve çalışmanın seyrine dolaylı katkı sağlamıştır.

Tezin birinci bölümünde, çalışmanın teorik erevesi genel hatlarıyla çizilerek, ilgili teori detaylandırılmak suretiyle açıklanacaktır. Kuzey Kafkasya ve Dağıstan'ın fiziki ve beşeri coğrafyası incelenerek jeostratejik öneminin tarihsel süreçte seyrine bakılacak ve özellikle Rusya için bölgenin ne anlam ifade ettiği incelenecektir. Çarlık döneminde, SSCB döneminde ve Putin iktidarına kadar Rusya döneminde, bölgedeki sorunların tarihsel arka planında neler olduğu incelenecek ve bugünün Rusya'sındaki sorunun net olarak anlaşılabilmesi için derinlemesine değerlendirme yapılacaktır. Bu bölüm, çalışmanın sonraki bölümlerinde hipotezin ve işlenecek konuların daha iyi anlaşılabilmesi için hem tarihsel hem teorik çerçeveyi oluşturacaktır.

İkinci bölümde, Rusya'nın son dönem dış politika konsepti ve milli güvenlik konseptinde Kuzey Kafkasya'nın önemine değinilecektir. Rusya'nın varlığı ve devamına katkı sağlayan bu iki temel belgenin analizi yapılarak, diğer tüm politikaların temel dayanağını Rusya'nın güvenlik politikalarından yola çıkılarak oluşturulduğu kanıtlanacaktır. Kuzey Kafkasya'nın Rusya'nın dış politikasına ve güvenlik algısına etkisi yakın evre politikası bağlamında ele alınarak uygulanan politikaların Kuzey Kafkasya'ya doğrudan ve dolaylı etkisi Dağıstan özelinde de değerlendirilecektir. Ayrıca, Rusya'nın Kuzey Kafkasya'da maruz kaldığı tehditler incelenecektir. Rusya'nın milli güvenlik algısı ayrıntılı bir biçimde ele alınacak ve dış politika doktrini ince hatlarıyla açıklanacaktır. Güncel durum itibariyle Kuzey Kafkasya'nın, Rusya milli güvenlik ve dış politika kavramları üzerindeki etkisi irdelenecek olup bu etkinin i politikaya yansımaları değerlendirilecektir. Ayrıca Rusya'nın askeri doktrini açıklanarak, bölgedeki askeri yapılanması incelenecek ve yürüttüğü politikalar itibariyle güvenliğin sağlanması adına yerel güvenlik unsurlarıyla sürdürdüğü ilişki detaylandırılacaktır.

nc bölümde, hemen her alanda istikrarsızlık yaşayan Kuzey Kafkasya'da yaşanan sorunların çözümüne ilişkin uygulanan politikalar ve bu politikaların sonuçları Dağıstan özelinde ve Kuzey Kafkasya genelinde ele alınacaktır. Rusya'nın güven ve huzur ortamını sağlamak adına yerel halkla kurduğu ilişkilerin yanı sıra etnik

milliyetçilikle mücadelesinde uyguladığı yöntemler ve bu yöntemlerin başarısı analiz edilecektir. Bölgedeki sorunların çözümüne ilişkin bölge ülkeleriyle olan ilişkiler incelenecektir. Bu ilişkilerin Rusya'nın sınır bölgesi olan Kuzey Kafkasya bölgesine etkisi ve dolayısıyla sınır güvenliğine etkisinin yanında bölgede etnik çatışmalar, sınır ihtilafları, bağımsızlık hareketleri ve terör olayları karşısında güvenliğı sağlamak adına aldığı önlemler değerdendirilecek ve bölgenin istikrara ve huzur ortamına kavuşması adına öneriler sunulacaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM

KUZEY KAFKASYA'YA GENEL BAKIŞ

Kuzey Kafkasya, geçmişten gelen stratejik değerinin yanı sıra, soğuk savaş sonrası dağılan SSCB döneminde, enerji havzaları ve jeopolitik önemi itibariyle değeri fazlasıyla hissedilir ve dikkat çeker hale gelmiş bir bölgedir.

Kuzey Kafkasya, SSCB'nin dağılması sonrası, Rusya topraklarında kalan ve uyum konusunda Rusya'nın en fazla sorun yaşadığı bölgelerdendir. Etnik çeşitliliğin fazla olması sonucu yaşanan anlaşmazlıklar ve Rusya ile olan bağımsızlık mücadeleleriyle sıkça gündeme gelen Kuzey Kafkasya'yı iyi analiz edebilmek, gelecekte ortaya çıkacak sorunların önüne geçerek uzlaşmayı sağlamak adına oldukça önemlidir.¹ Bu sebeple, bölgedeki sorunların kökenini incelemek ve sorunların ardındaki nedenlere dikkat çekmek faydalı olacaktır.

1. TEZİN TEORİK ÇERÇEVESİ, KUZEY KAFKASYA'DAKİ PROBLEMLERİN TARİHSEL ARKA PLANI VE DAĞISTAN

Rusya ve Kafkasya ilişkisinin başladığı tarihten günümüze kadar tarafların tamamının, zaman ve şartlar dâhilinde önceliklerinin ve hâkimiyet kurma çabalarındaki yöntemlerinin değiştiği görülmüştür. Günümüze geldiğimizde ise Rus yönetimlerinin meşruiyet kazanamadığı coğrafya olan Kuzey Kafkasya'daki yönetim algı ve modeli üzerinde durmak, çalışmanın teorik çerçevesini oluşturduktan sonra olayları ve durumları açıklamak, çözüme ulaşabilmek adına sağlıklı olacaktır. Çalışmanın içeriği itibariyle son dönemde Rusya'nın güvenlik algısının ve Kuzey Kafkasya coğrafyasındaki girişimlerinin teorik çerçevesini incelediğimizde Rusya'nın bölgedeki faaliyetlerinin "Kopenhag Okulu" öğretileri paralelinde açıklanabileceği değerlendirilmiştir. Çalışmanın genelinde detaylıca değinilecek olan bu politikaların daha anlaşılır olması için güvenlik açısından politika dayanaklarının teorik çerçeveden

¹ Mitat Çelikpala, "Dünden Bugüne Kuzey Kafkasya: Sosyal, Siyasal Yapı ve Etnik Çatışmalar", Ahmetbeyoğlu A. , Ahışalı R. , Sancaktar F. , Demiroğlu H. , Başkan Y. (Eds.), *Kafkas Dosyası* (1), Tatav Yayınları, İstanbul, 2006, ss. 81-134

incelenmeye başlanması uygun olacaktır. Bu sebeple Kopenhag Okulu ve Güvenlikleştirme Teorisinin geniş hatlarla incelenmesi gerekmektedir.

1.1. Tezin Teorik Çerçevesi

Kopenhag Okulu öğretileri, özellikle soğuk savaş sonrasında askeri güvenlik dışında farklı alanlarda güvenliğin anlam derinliğinin evrildiği ve güvenlik konularının açıklanmasına geniş katkı sunan bir teori olarak uluslararası ilişkiler çalışmalarının gündeminde sıklıkla yer bulan bir teoridir. Geleneksel realist teori, güvenlik kavramının odağına devleti koyarken, devletin güvenliğini tehdit eden en önemli unsur ise, askeri tehditler olarak yansıtmaktadır. Ancak, özellikle soğuk savaşın yoğun yaşandığı dönemlerde güvenliğin sadece askeri alanda ve devlet temelli ele alınıyor olması artık gelişmeleri açıklamakta yetersiz kalmaya başlamıştır. Gelenekselciler özetle; devletlerin devletleri tehdit ettiği durumlardaki bu genellikle askeri yöntemlerle olur, güvenlik tedbirlerinin alınacağını, bu tedbirlerin askeri yöntemlerle uygulanacağını savunurlar ve güvenlik tanımını bu temeller üzerine kurarlar. Bu tanım, gelişen koşullar karşısında yetersiz kalmış ve bilim insanları “güvenlik” çerçevesi oluştururken sosyal, siyasal, ekonomik başlıklardan hareketle daha kapsamlı çalışmalar içine girmişlerdir.²

Bu süreçten sonra güvenlik kavramına yeni açıklamalar getiren yaklaşımlar olmuştur. Bir grup, güvenlik algısının odağına “devlet” in yanı sıra birey, toplum ve insanlık gibi geniş kitleleri ekleyerek tehditlerin hedefinde olan ve korunması gereken nesne tanımını derinleştirmişlerdir. Bu grup “Derinleştirmeciler” olarak tanımlanmıştır. Diğer bir grup ise, devletin güvenlik algısındaki ve odağındaki yerine dokunmadan “tehdit” kavramını zenginleştirmek ve tehditleri yalnızca askeri tehditler olarak görmekten ziyade sosyal, siyasal, ekonomik ve hayatın diğer tüm alanlarından gelebileceği üzere yaklaşımlar sunmuştur. Bu grup da “Genişletmeciler” olarak bilinmektedir. Özellikle 1980 yılından, soğuk savaşın bitimine kadar olgunlaşan bu fikirler, soğuk savaşın bitmesiyle daha sistematik ve açıklayıcı olması gerektiğinden farklı biçimler şeklinde ortaya çıkmıştır. Bu biçimlerden birisi ve soğuk savaş sonrası

² Başar Baysal, Çağla Lüleci, *Kopenhag Okulu ve Güvenlikleştirme Teorisi*, Güvenlik Stratejileri Dergisi, C:11, Sayı:22, 2015, ss. 61-96

uluslararası diplomaside ve güvenlik algılarında en açıklayıcı olanı Kopenhag Okulu olmuştur.³

Örneğin, SSCB'nin dağılmasını hazırlayan sebeplere bakıldığında gelenekselci yaklaşım itibariyle tehdit olarak görülen Amerika Birleşik Devletleri'nin (ABD) varlığı ve askeri gücüken, aynı teori SSCB'nin nüfusu, ekonomik sistemi, idari yapısı, komşu ülkeler ile olan ilişkiler, teknolojik gelişmeler vb. gibi nedenleri açıklamakta yetersiz kalmıştır. Ayrıca tehdide maruz kalan yalnızca SSCB'nin kurumsal yapısı olmamış, ülkenin ekonomisi, halkı ve soğuk savaştan etkilenen üçüncü kişi, kurum ve devletler olmuştur. Güvenliği sağlama ve artırma gereklilikleri yalnızca askeri yöntemlerde aranmamış glasnost (açıklık) ve prestroyka (yeniden yapılanma) bir çıkış yolu olarak benimsenmiştir. Tehdit unsuru veya tedbir yöntemi yalnızca askeri kaynaklardan ibaret değildir. Bunun yanı sıra tehdit altında olan veya tehdit eden unsur da yalnızca devletler değildir. Gerçekleşen olaylar ve durumları açıklamak ve çözüm üretmek için yeni yöntemler, yeni açıklamalar ve yaklaşımlar geliştirilmesi zorunlu bir hal almıştır.

Tam bu noktada mevcut duruma açıklayan ve bir süredir uluslararası ilişkiler literatüründe farklı biçimlerde rol alan Kopenhag Okulu, konjonktüre getirdiği açıklama ve önerilerle daha da parlamıştır. Öncülüğünü Barry Buzan, Ole Waever'ın yaptığı ve bünyesinde birçok bilim insanını barındıran, Kopenhag Üniversitesi bünyesinde kurulan “Barış ve Çatışma Araştırmaları Merkezinde” yürütülen çalışmaların neticesinde ortaya konan fikirlerin bütünü ve sistematik çıktıları “Kopenhag Okulu” olarak adlandırılmaktadır. Kopenhag Okulu tehdit, tedbir ve tehdit edilen veya korunması gereken nesne tanımlamasını genişletmiştir. Dar kalıplı öğretilerin günümüz koşullarını açıklayamadığı gerçeğinden hareketle üç temel çalışma alanıyla güvenlik kavramına yeni boyut kazandırmıştır. Bunlardan ilki güvenikleştirme/güvenlik dışılaştırma teorisidir. İkincisi “sektörel güvenlik” yaklaşımı ve sonuncusu ise “bölgesel güvenlik kompleksi” teorisidir.⁴

³ Taha Baran, Elçin Macar, *Değişen Güvenlik Yaklaşımları Örneğinde Kopenhag Okulu'nun Toplumsal Güvenlik Yaklaşımı*, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, C:10, Sayı:54, 2017, ss. 251-259

⁴ Baysal, Lülecı, a.g.e., s. 70

Güvenlikleştirme teorisi incelendiğinde, bir gelişmenin, durum veya olgunun güvenlik unsuru olup olmadığına karar vermek için öncelikle güvenlik kavramının tanımlanması gerektiği düşünülmüştür. Bu noktada güvenlik kavramının çok geniş manada kullanılmasının riskli olabileceği ön görülmüş ve koşullarının belirlenmesi gerektiği üzerinde durulmuştur. Herhangi bir şeyin güvenlik konusu edilip edilmeyeceğine hükmetmek için bu şeyin güvenlik problemi olarak algılanması gerekmektedir. Bir şeyin güvenlik sorunu olarak görülmesi için ise, etki alanı içerisinde kalan her hangi bir şeyin sürdürülebilirliğine ve yapısına olumsuz etki etmesi gerekmektedir. Bu gelişme siyasal bir durum ihtiva etmese de güvenlik tehdidi olarak siyasal alana çekilerek güvenlikleştirme işleyişine tabi tutulur.⁵ Bu işleyiş, herhangi bir gelişme veya sorun, siyasal alana taşınmak suretiyle güvenlik alanına alınarak güvenlik konusu haline getirilmesi olarak açıklanabilir. Bunun yapılma sebebi ise; bir sorun veya gelişmenin siyasal alana alınmadan devletin konusu olmamasından ileri gelmektedir. Siyasallaştırılmış ve devletin gündemine girmiş bir sorunun çözümü için daha geniş olanaklar seferber edilerek, devleti oluşturan tüm unsurların gündemine taşınmış olur. Özet haliyle bu duruma “güvenlikleştirme” denmektedir.⁶ Kopenhag Okulu’nun maksadı bir durum ya da sorunu güvenlikleştirmekten ziyade, güvenlikleştirilen bir duruma alınacak olağanüstü tedbirler ve diğer argümanlarla bu tehdidi bertaraf etmek yani güvenlik dışılaştırmaktır. Kapsam ve işleyiş olarak teorisin ulaşmak istediği nihai sonuç güvenlik dışılaştırmaktır.⁷ Tüm durum analizleri ve çözüm çalışmaları bunu amaçlamaktadır.

Kopenhag Okulu, büyük ölçüde güvenliğin askeri olmayan diğer alanlarına yöneldiği için askeri sektörün (bölüm) yanına siyasal, ekonomik, toplumsal ve çevresel sektörleri de eklemektedir. Yukarıda SSCB’nin dağılmasını hazırlayan etkenler hususunda verdiğimiz örneği açıklayan ve daha anlamlı kılan bu teori her sektöre ayrı anlam yüklemektedir. Buna göre askeri sektör güce dayalı ilişkiler, siyasal sektör, yetki, otorite ve yönetim ile ilgili ilişkiler, ekonomik sektör, finans, ticaret ve

⁵ Ahmet Doğru, *Güvenlikleştirme Teorisi ve Dünya-Sistem Yaklaşımı Çerçevesinde Soğuk Savaş Sonrası İran Dış Politikasında Kürt Meselesi*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, 2018, ss. 17-20

⁶ Nebi Miş, *Güvenlikleştirme Teorisi ve Siyasal Olanın Güvenlikleştirilmesi*, Akademik İncelemeler Dergisi, C:6, Sayı:2, 2011, ss. 345-381

⁷ Baysal, Lüleci, a.g.e., s. 83

Üretim ile ilgili ilişkiler, toplumsal sektör, toplumsal kimlik ile ilgili ilişkiler ve çevresel sektör de yaşamsal faaliyetlerin dünyaya etkisiyle alakalı ilişkiler ile ilgilenmektedir.⁸ Bunun yanı sıra bu ilişkilerin karşılıklı daha fazla etkilediği ülkeler bulunmaktadır. Coğrafi olarak aynı bölgeyi paylaşan, komşu olan veya aynı bölgede bulunan devletlerde meydana gelecek gelişmelerin birbirlerine olan etkisi dünyanın geri kalanından daha fazla olmaktadır. Kopenhag Okulu bu durumu ise “Bölgesel Güvenlik Kompleksi Teorisiyle” açıklamaktadır. Birbirine yakın devletler güvenlik açısından birbirlerine karşı daha hassastır gerçeğinden hareketle güvenlikleştirme teorisinin sürecine katkı sunacak çalışmalar bu alanda yapılmaktadır.⁹

Kopenhag Okulu’nun tüm alışmaları “Güvenlikleştirme Teorisi” üzere gelişmektedir. Buna bağlı olarak, Güvenlikleştirme ve güvenlik dışılaştırma süreci nasıl başlamakta ve sonuçlanmaktadır? Öncelikle tarafları ayırmak sağlıklı olacaktır. Kopenhag Okulu bu durumda, korunması gereken ve tehdide maruz kalan şeyi “nesne”, onu olumsuz etkileyen ve beka kaygısı yaşatan girişim veya gelişmeye “tehdit” ve tehdidi tanımlayan ve gvenlikleştirmek suretiyle bertaraf edecek olana ise “aktör” tanımı yaparak süreci başlatmaktadır. Bir durumun güvenlik tehdidi olarak tanımlanması, siyasal alana çekilmesi ve güvenlikleştirilmesi işini yapacak olan aktörler genellikle siyasal liderler, hükümet temsilcileri, bürokratlar, baskı grupları ve lobiler olmaktadır. Aktr belirlenirken tehdidin hedefine bakılmakta, hedefte olan nesnenin temsilcisi aktör olarak belirlenmektedir. Birçok güvenlikleştirme durumunda tehditten etkilenen nesne ve aktör aynı olabildiği gibi, tehditten doğrudan etkilenen nesne ile hedef kitle aynı olabilir. Buna rağmen aktörlerin bir durumu güvenlik konusu olarak belirlemesi tek başına bir anlam ifade etmeyecektir. Sağlıklı bir güvenlikleştirme ancak hedef kitle olan toplumun desteğini alırsa başarılı olur. Bunun sağlanabilmesi ve toplumun ikna edilebilmesi için aktörün güvenilirliği, durumu aktarabilme yeterliliği, ikna kabiliyeti hayati önem taşımaktadır. Söz edimi yoluyla güvenlikleştirmenin başarılı olması için toplumun ikna olması gerekmektedir.¹⁰

⁸ Sinem Akgl Açıkmeşe, *Algı mı, Söylem mi? Kopenhag Okulu ve Yeni Klasik Gerçekçilikte Güvenlik Tehditleri*, Uluslararası İlişkiler, C:8, S:30, 2011, ss. 43-73.

⁹ Baysal, Lüleci, a.g.e., s. 74

¹⁰ Hikmet Kırık, Atahan Birol Kartal, (13.01.2019), Avrupa Birliği ve Rusya’nın Güney Kafkasya Politikaları: Bölgede Barış Daha mı Yakın? , Karadeniz ve Kafkasya’da Güvenlik ve İşbirliği Paneli, Karadeniz ve Kafkasya’da Güvenlik ve İşbirliği Paneli Bildiri Kitabı, Genel Kurmay Başkanlığı Harp Akademileri Komutanlığı Stratejik Araştırmalar Enstitüsü, 2014, ss. 43-70

Örneğin, Kuzey Kafkasya’da cereyan eden terörist eylemler değerlendirdiğinde, bu eylemlerden zarar gören Kuzey Kafkasya Halkları nazarında burada alınan olağanüstü güvenlik tedbirlerinin meşruiyet kazanması için ikna edilmesi konusunda uygulanan en önemli argüman teröristlerin bölgede yaşayan halkları hedef aldığına toplumu ikna etmek olacaktır.

Rusya, tarihsel gelişmeler sonucunda uhdesinde bulunan Ruslar nazarında Kuzey Kafkasya’da alınan olağanüstü tedbirlerin meşrulaştırılmasını, bölgenin bağımsızlık mücadelesi referans gösterilerek sağlamaktadır. Kuzey Kafkasya bölgesinde, bölgedeki bağımsızlık yanlılarının varlığı ulusal tehdit olarak algılanmakta, bu odakların radikalleşmesi itibariyle bölgeye yayılan uluslararası terörist grupların eylemleri güvenliği tehdit etmektedir. Aynı zamanda Rusya bu iddia ile ulusal güvenliğinin sürdürülebilirliğinin tehdit altında olduğunu ileri sürerek güvenlikleştirme kapsamını genişletme eğiliminde olmuştur.

Teorik açıdan bahsedilen çerçevede işlenecek olan çalışmanın şekillenmesinde Kuzey Kafkasya’nın jeopolitik ve jeostratejik konumu da derinlemesine ele alınacaktır. Kuzey Kafkasya bu manada değerlendirildiğinde gerek coğrafi yapısı gerekse geçmişten gelen bağları itibariyle Rusya’nın güvenlik algısında etkili ve geniş bir yer teşkil etmektedir. Çoğunlukla dağlık olan bu coğrafya geçmişte zorunlu göç ve savaşlardan kaçışların sığınağı olarak görülmüştür. Bu yönüyle etnik çeşitlilik bakımından dünyanın en zengin bölgelerinin başında gelmektedir.¹¹

Dağıstan ise, Kuzey Kafkasya’nın özeti niteliğindedir. Rusya sınırlarında bulunan sekiz özerk cumhuriyetten birisidir. Jeopolitik ve stratejik konumu itibariyle Rusya açısından oldukça önemli olan Dağıstan, etnik, kültürel ve dinsel açıdan diğer bölgelerden ayrılmaktadır.

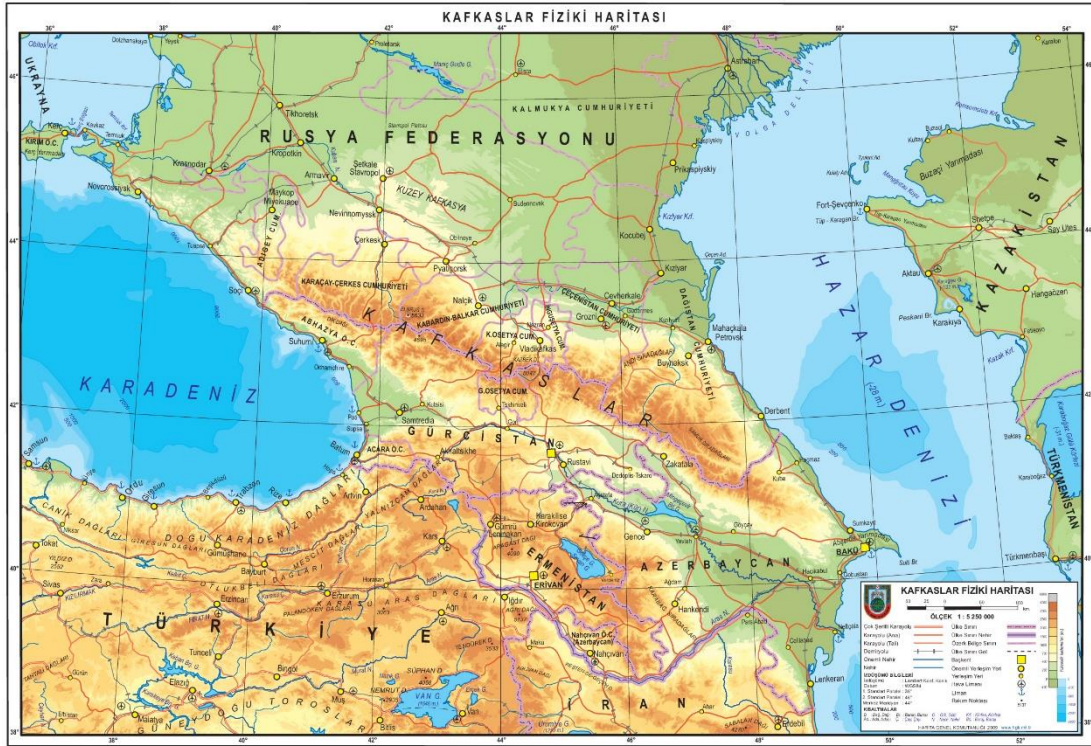
Çalışmanın teorik çerçevesinin geniş olarak aktarıldığı bu bölümün devam eden kısımlarında, Kuzey Kafkasya’nın coğrafi özelliklerine değinilerek bu coğrafyanın, bugünkü Kafkas halklarını nasıl etkilediğini incelenecektir. Bunun yanı sıra, bölgedeki Rus politikalarının en az karşılık bulduğu Dağıstan halklarının yaşadığı

¹¹Elşan İzzetgil, *Kafkasya’nın Jeopolitiği ve Rusya’nın Bölgeye Yönelik Stratejisi*, Bölgesel Çalışmalar, C:1, Sayı:1, 2016, ss. 51-85

toprakların tarihsel gelişimi ve coğrafi yapısının, Dağıstan'ı taşıdığı konum itibarıyla Rusya'nın güvenlik algısındaki etkisine değinilecektir.

1.2. Kuzey Kafkasya'nın Coğrafi Yapısı (Fiziki-Beşeri) ve Stratejik Önemi

Kafkasya, adını Karadeniz ve Azak Denizi ile Hazar Denizi arasındaki coğrafi alanda kalan, batıdan doğuya hat şeklinde uzanan sıradağlardan almaktadır. Coğrafi olarak tanımlamak gerekirse; Batıda Karadeniz'den, Hazar Denizine, kuzeyde Maniç Nehri ve havzasından, İran topraklarına uzanan alandır.¹² Bölge, 1100 kilometre boyunca batıdan doğuya hat şeklinde uzanan ve genişliği 160 kilometreyi bulan Kafkas sıra dağlarınınca Kuzey Kafkasya ve Güney Kafkasya olarak ikiye ayrılır.¹³

Şekil 1. Kafkasya Haritası

Kaynak:01.05.2019 tarihinde

<https://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:0goWWAcrlkJ:https://www.harita.gov.tr/urun-13-haritasi.html+%&cd=7&hl=tr&ct=clnk&gl=tr> 'den alınmıştır.

¹² İzzetgil, a.g.e., ss. 51-85

¹³ Ufuk Tavkul, *Kafkasya Gerçeği* (1), Selenge Yayınları, İstanbul, 2007, ss. 25-42

Güney Kafkasya, Azerbaycan, Gürcistan ve Ermenistan'dan oluşmaktadır. Kuzey Kafkasya'nın önemli kısmı ise Rusya sınırlarında bulunan özerk cumhuriyetlerden oluşmaktadır. Bunlar Dağıstan, Çeçenistan, İnguşetya, Kabardin - Balkar Cumhuriyeti, Karaçay – Çerkes Cumhuriyeti, Adıgey, Kuzey Osetya'dır. Bunların dışında Adıgey Cumhuriyeti'nin de sınırlarını kapsayan Krasnodar, Stavropol, Astrahan ve Rostov bölgesinin bir kısmı da Kuzey Kafkasya'ya dahildir. Genel olarak coğrafi sınırlarını tanımladığımız bölgenin kesin bir sınırının olmadığı ve bu doğrultuda coğrafi tanımının, tarihsel süreç içerisinde yaşanan askeri ve siyasal gelişmeler neticesinde güncellendiği ve değiştiği kabul edilmelidir.¹⁴

Kuzey Kafkasya, kendisine katma değer sağlayan tüm özelliklerinden önce bir tarım ve hayvancılık bölgesidir. İklim, diğer tüm coğrafi ve beşeri unsurlar gibi Kafkas Dağları'nın etkisi altındadır. Dağların batı kesimi yumuşak ve yağışlı iklime sahiptir. Buna bağlı olarak oldukça verimlidir. Doğuya gidildikçe iklim sertleşir ve kuraklaşır. Ancak, iklimin ve toprağın elverdiği ölçüde bitki çeşitliliği oldukça yüksektir. Çeşitli sebzeler, hububat, pamuk, ayçiçeği, tütün, üzüm çeşitleri başlıca tarım ürünleridir. Kuzey bölgelerde yaşayan halklar büyük ölçüde hayvancılıkla uğraşmaktadır. Arıcılık yaygındır. Büyük ve küçükbaş hayvancılık bu bölgelerde önemli geçim kaynaklarıdır. Kafkas Dağları irili ufaklı birçok akarsu kaynağına ev sahipliği yapmakta, balık yönünden zengin kıyılar ve nehirlerin yanı sıra ekonomide önemli yeri olan petrol ve maden kaynakları Kuzey Kafkasya'nın jeostratejik konumu açısından oldukça belirleyici olmaktadır.¹⁵

Kuzey Kafkasya'nın 2019 yılı sayımlarına göre tahmini nüfusu 9.866.748 kişi olmakla birlikte toplam yüz ölçümü 170.400 km²'dir.¹⁶ Bu coğrafya üzerinde karasal iklimin hâkim olması, Kafkas Dağları'nın fiziki yapısı ve zor arazi şartları bölgenin ekonomik, etnik ve siyasal yapısı üzerinde belirleyici olmuştur.

Genel olarak coğrafi görüntüsü değerlendirilen Kuzey Kafkasya, bulunduğu coğrafya ve bu coğrafyanın sağladığı avantajların bir sonucu olarak ortaya çıkan etnik

¹⁴ Çelikpala, a.g.e., ss. 81-134

¹⁵ Kadircan Kafli, *Kuzey Kafkasya* (1), Çetin Matbaacılık, İstanbul, 2004, ss. 34-40

¹⁶ Rusya Federal Devlet İstatistik Servisi, 1 Ocak 2019 Nüfus Sayımı Değerlendirmesi, 2019, http://www.gks.ru/wps/wcm/connect/rosstat_main/rosstat/ru/statistics/population/demography/, Erişim Tarihi: 01.05.2019

çeşitlilik ile dünyanın geri kalanından ayrılmaktadır. İnsanların yeryüzündeki göçleri ve yerleşimleriyle alakalı olarak yürütülen bilimsel çalışmalar göstermektedir ki; Kafkasya bölgesi Orta Asya, Avrupa ve Afrika kıtaları arasındaki iletişim noktası ve geçiş güzergâhıdır.¹⁷ Bu durum Kafkasya'nın her dönemde önemini artırarak muhafaza etmesini sağlamıştır.

Kuzey Kafkasya, bulunduğu konum, beşeri ve siyasal yapısı itibariyle Rusya açısından dünyanın geri kalanına göre daha önemli bir bölgedir. Kıtalar arası geçiş güzergâhında bulunmasının yanı sıra, Hazar Havzası'nda bulunan enerji kaynakları bölgesel ve uluslararası aktörler ile birlikte Rusya için de hayati öneme sahiptir.¹⁸ Soğuk savaş döneminde SSCB'nin en önemli ekonomik aracı olan yer altı kaynakları, birlik dağıldıktan sonra daha önemli hale gelmiş ve Rusya'nın bölge üzerindeki hâkimiyet çabalarının sebeplerinden birisi olmuştur. Bu sebeple, özellikle bağımsızlığını kazanan ülkeler yer altı kaynaklarını alternatif enerji nakil hatları tesisi ederek uluslararası pazarla buluşturma yoluna gitmişler, bu sayede Rusya'ya olan en önemli bağımlılıklarından kurtulmak istemişlerdir. Hazar enerji kaynakları başta Rusya ve bölgesel güçler (İran, Azerbaycan, Türkmenistan, Kazakistan) olmak üzere, Türkiye, ABD, Avrupa Birliği (AB) ve Çin'in de gündeminde önemli yer işgal etmektedir.¹⁹ Rusya'nın bölgedeki hâkimiyet çabalarının altında yatan sebeplerden en önemlisi bu enerji kaynaklarının çıkartılması, nakledilmesi ve satılmasından maksimum fayda elde etmektir. Bu sebeple Kuzey Kafkasya'daki bağımsızlık mücadeleleri karşısında denge politikasını en uygun seviyede işletmelidir.

Bölgenin diğer bir stratejik önemi de, Rusya'nın tarihsel amaçlarından olan sıcak denizlere ulaşmak ve tahakküm kurmak arzusunun yanında yeni pazarlara açılmak amaçlı genişleme stratejisinin önemli basamağı olmasıdır. Bu sebeple, Karadeniz kıyılarını oluşturan Rusya toprakları, Kuzey Kafkasya'yı Rusya için bir kat daha önemli kılmaktadır.

¹⁷ Tavkul, a.g.e. ss. 41-42

¹⁸ A.M. Butaev, "Rus Ekonomisine Olumsuz Bir Etken Olarak Hazar Petrolü" Ahmetbeyoğlu A. , Ahışhalı R. , Sancaktar F. , Demiroğlu H. , Başkan Y. (Eds.), *Kafkas Dosyası* (1), Tatav Yayınları, İstanbul, 2006, ss. 233-234

¹⁹ Kazbek Zhaissenbayev, *Hazar Havzası Enerji Kaynakları ve Bölgesel Politikalar 1991-2004*, Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, 2004, ss. 91-110

Rusya, tarihsel gelişimi itibariyle bekasını topraklarını genişletmekte gören ve topraklarını genişlettikçe tehdit altında olduğunu düşünerek bu tehdidi bertaraf etmenin yolunu ise yine topraklarını genişletmekte olduğunu düşünen bir politika izlemiştir.²⁰ Bu yayılma sayesinde geniş sınırlara ulaşan ülke, soğuk savaştan sonra Orta Asya ve Güney Kafkasya’da bulunan ülkelerin bağımsızlıklarını kazanmaları ardından önemli ölçüde toprak kaybetmiş ancak bu bölgelerdeki hedeflerinden vazgeçmemiştir. Etnik yapı ve konum itibariyle Kuzey Kafkasya, Rusya’nın sıcak denizlere, Avrupa, Orta Asya, Güney Kafkasya, Ortadoğu ve Afrika’ya açılan en önemli kapısıdır. Bu bölgelere hâkim olmak Kuzey Kafkasya halklarına hâkim olmaktan geçmektedir. Rusya aleyhine Kuzey Kafkasya’da yaşanacak güvenlik zafiyeti ve bu zafiyetin sonucu olarak ortaya çıkacak bir otorite boşluğu Rusya’nın özellikle Orta Asya ve Güney Kafkasya’daki etkisini de önemli ölçüde sarsacaktır.²¹

Dünyanın etnik açıdan zengin diğer bölgeleri ile kıyaslanıyor olsa da, Kafkasya, dünyada örneği olmayacak kadar zengin etnik grup ve dil çeşitliliğine sahiptir. Bu zengin coğrafyada altmışın üzerinde etnik grup yaşamakta ve lehçeler hariç ellinin üzerinde dil konuşulmaktadır.²²

Kuzey Kafkasya’nın güncel durumunun sağlıklı değerlendirilebilmesi için, tarihin seyri itibariyle bugün bulundukları coğrafyaya gelmiş ve yaşadıkları bölgeleri anlamlandırmış Kuzey Kafkasya halklarını tanımak önemlidir.

Rusya’nın Kafkasya’daki etnik çeşitliliğin bölgeye sağladığı dezavantaj üzerinden siyaset yürüttüğü bilinmektedir.²³ Geçmişte SSCB sınırlarında yaşayan halklara uygulanan sürgün politikalarından Kuzey Kafkasya’da etkilenmiş ve bugün kendi özerk bölgelerinde yaşayan halkalar bu bölgelerde azınlık durumuna gelmiştir.²⁴ Sürgün politikalarının ardından Slav nüfusu bu bölgelere kaydırmak suretiyle başlatılan asimilasyon ve rusifikasyon çalışmaları halen devam etmektedir. Bu

²⁰ İzzetgil, a.g.e., s. 52

²¹ Ahmet Arkin Bölükbaşı, *Kuzey Kafkasya Özerk Cumhuriyetleri Bağlamında Rus Dış Politikası*, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, 2007, ss. 80-82

²² İzzetgil, a.g.e., ss. 51-85

²³ Osman Tekir, (28-29/04/2011) *Potansiyel Bir Çatışma alanı: Kuzey Kafkasya*, International Symposium, Regional and Global Dynamics: Economic and Political Issues of Turkey and Near Abroad, İzmir Üniversitesi, 2011, ss. 58-68

²⁴ Çelikpala, a.g.e., s. 83

politikalar itibariyle Adigeler, 451.500 olan Adigey nüfusunun %24' ünü,²⁵ Abhazlar, 240.705 olan Abhazya nüfusunun %18'ini, Karaçaylar,²⁶ 439.470 olan Karaçay-Çerkes nüfusunun %31'ini Çerkesler ise %10'unu oluşturmaktadır.²⁷ Yerel halkın nüfusunun nispeten daha iyi olduğu yerlerde ise; Kabartaylar 862.200 olan Kabartay-Balkar nüfusunun %48'ini Balkarlar %9'unu oluşturmaktadır.²⁸ Kuzey Osetya'da 699.253 olan nüfusun²⁹ %52'sini Osetler,³⁰ Çeçenistan'da 1.456.951 olan nüfusun %83'ünü Çeçenler, İnguşetya' da 497.393 olan nüfusun %70'ini İnguşlar oluşturmaktadır.³¹ Son dönemde Rus nüfusun güvenlik kaygıları ile tersine göç başlatmaları, yerel halkın doğurganlık oranındaki artış vb. nedenlerle bu oranlar yerel halk lehine değişmeye başlamıştır.³²

Dağıstan, gerek jeopolitik ve jeostratejik önemi gerekse etnik ve kültürel çeşitlilik açısından Kuzey Kafkasya'nın özeti niteliğindedir. Kuzey Kafkasya'nın Rusya nazarında öneminden bahsederken, bu coğrafyada yaşayan tüm halklar ve yönetimler hayati öneme sahip, hassas bir denge unsuru özelliği taşımaktadırlar. Ancak bu yönetimler arasında tarihsel değeri ve güncel önemi açısından Dağıstan'ın özellikle incelenmesi ve değerlendirilmesi icap etmektedir.

²⁵ Adigey Cumhuriyeti Resmi Web Sitesi, *Nüfus*, <http://www.adygheya.ru/about/population/> , Erişim Tarihi: 01.05.2019

²⁶ Abhazya Cumhuriyeti Ticaret Ve Sanayi Odası, *Abhazya Cumhuriyeti-Ülke Profili*, <http://www.tppra.org/tr/abkhazia>, Erişim Tarihi: 04.11.2017

²⁷ Murat Topçu, *Karaçay-Çerkes (özerk) Cumhuriyeti'nin Demografik Yapısı*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, 2006, s.112

²⁸ Rusya Federasyonu Parlamento Gazetesi, *Kabar-dey-Balkar Cumhuriyeti*, <https://www.pnp.ru/regions/respublika-kabardino-balkarskaya/> , Erişim Tarihi: 01.05.2019

²⁹ Rusya Federal Devlet İstatistik Servisi, 1 Ocak 2019 Nüfus Sayımı Değerlendirmesi, 2019, http://www.gks.ru/wps/wcm/connect/rosstat_main/rosstat/ru/statistics/population/demography/ , Erişim Tarihi: 01.05.2019

³⁰ Kafkas Evi Sosyal Ve Stratejik Araştırma Merkezi, *Kuzey Osetya Cumhuriyeti-Alanya*, <http://www.kafkasevi.com/index.php/article/detail/15>, Erişim Tarihi: 04.11.2017

³¹ Rusya Federal Devlet İstatistik Servisi, 1 Ocak 2019 Nüfus Sayımı Değerlendirmesi, 2019, http://www.gks.ru/wps/wcm/connect/rosstat_main/rosstat/ru/statistics/population/demography/ , Erişim Tarihi: 01.05.2019

³² Alp Yüce Kavas, *Rusya'da Nüfusun Azalması ve Güvenlik Kaygıları*, <http://www.bilgesam.org/incele/1602/-rusya%27da-nufusun-azalmasi-ve-guvenlik-kaygilari/#.Wf3uWWi0PDc>, Erişim Tarihi: 04.11.2017

1.2.1. Kuzey Kafkasya ve Dağıstan'ın Coğrafi Yapısı ve Jeostratejik Önemi

Jeostrateji bir ülkenin bulunduğu coğrafyanın, ülkenin amacına giden yolda kuracağı stratejiye olan etkisidir. Ülkenin çıkarları, coğrafi koşullar ve bu koşulların sağladığı fırsatları en iyi şekilde kullanılmakla gözetilebilir.³³ Dünyanın geri kalanının, ülkenin coğrafi özelliklerine dayanarak Dağıstan'ın coğrafi konumuna verdikleri önem Rusya jeostratejisi için ayrıca önemlidir. Bu çerçevede Kuzey Kafkasya ve Dağıstan'ın coğrafi yapısı incelendiğinde, Dağıstan, Kuzey Kafkasya'nın doğusunda kalan ve Hazar Denizi kıyısında kurulan 50.278 kilometrekare alanı ve 3.015.660 nüfusuyla bölgedeki en kalabalık özerk cumhuriyettir. Başkenti Mahaçkale'nin nüfusu ise 700 bini aşmaktadır.³⁴ Doğusunda Hazar Denizi'ne 530 kilometre uzunluğunda bir sınırı vardır.³⁵ Güneyinde Azerbaycan, güneybatısında Gürcistan, batısında Çeçenistan ve kuzeyinde Kalmukya Cumhuriyeti ile komşudur. Mahaçkale, Buynak, Derbent, Hasavyurt, İzerbaş, Kaspiysk, Kızılyurt ve Kızlarkale başlıca şehirlerdir.³⁶

Kafkas Dağları'nın önemli kısmı tabii Dağıstan sınırlarında kalmakla birlikte bu dağların kuzeyinde kalan bölüm geniş düzlükler ve ovalara sahipken güney kısımlar dağlıktır.³⁷ Kafkas dağları Dağıstan için hayati öneme sahiptir. Hazar denizinden, Karadeniz'e uzanan ve Kafkasya coğrafyasını ikiye bölen sıradağların 550-600 kilometrelik kısmı yine tabii Dağıstan sınırları içerisinde. Yüksekliği 4200 metreyi bulan dağların başlıcaları Andi Dağı, Salavat Dağı ve Şah Dağıdır.³⁸ Bu dağların güneyinde düz ve verimli ovalar vardır.

Dağıstan'da nehirler aracılığıyla beslenen ovalar tarımsal açıdan oldukça verimlidir. Kuzey sınırında Kuma nehri yaz aylarında kuruyarak etkisini yitirse de, Dağıstan'ın kuzeyinde birçok çaydan beslenen ve kıvrılarak Kızlarkalesi'nden Hazar Denizi'ne dökülen Terek Nehri tüm kuzey Dağıstan'ın sulama suyu ihtiyacını karşılar.

³³ Sait Yılmaz, "Jeopolitik ve Strateji", Özdağ, Ü. (Eds.), Milli Güvenlik Teorisi(1), Kripto Yayınları, İstanbul, 2015, ss. 201-248

³⁴ Federal Devlet İstatistik Servisi, *Dağıstan Cumhuriyeti Nüfusu*, http://dagstat.gks.ru/wps/wcm/connect/rosstat_ts/dagstat/ru/statistics/population/ , Erişim Tarihi: 04.11.2017

³⁵ İzzetgil, a.g.e., s. 58

³⁶ Muharrem Yıldız, *Dünden Bugüne Kafkasya* (1), Yitik Hazine Yayınları, İzmir, 2006, s.27

³⁷ Tavkul, a.g.e., s. 38

³⁸ Şerafettin Erel, *Dağıstan ve Dağıstanlılar*(1), İstanbul Matbaası, İstanbul, 1961, s.6

Dağıstan'ın orta kısımlarına gelindiğinde Çirkay Boğazının üst kısmında birleşen ırmakların oluşturduğu Sulak Nehri'ni oluşturur. Salavat Dağları'ndan çıkan Samur Nehri güney ovalarını beslemektedir. Dağıstan, tarıma elverişli arazilerde sayısız dere ve akarsu kaynağıyla beslenen bu nehirlerin avantajını yaşamaktadır.³⁹

Tüm bu nehirler ve geçit vermez Kafkas Dağları'nda bulunan ve Kuzey Kafkasya ile Güney Kafkasya'yı birbirine bağlayan geçitler Dağıstan'ı daha önemli hale getirmektedir. Doğuda Hazar boyunca uzanan Derbent Geçidi en stratejik geçittir. Dağıstan ve Azerbaycan'ı birleştirmektedir. Avar Geçidi, Karayan, Sol ve Mamison geçitleri diğer bağlantı noktalarıdır.⁴⁰

Dağıstan, karasal iklimin tüm özelliklerini barındırmaktadır. Az yağmur alan mevsimler ve kışların uzun sürdüğü gözlemlenmektedir. Rakımın yüksekliği ve iklimin sert oluşu itibariyle dağlarda bitki çeşitliliği yok denecek kadar azdır. Ancak Gürcistan sınırına gelindiğinde dağların güney yamaçlarında sık ormanlık alanlar görülmektedir. Tarım faaliyetleri genellikle bu bölge ve etrafında yapılmaktadır.⁴¹ Bunun dışında dağlık alanlarda göçebe hayata bağlı olarak hayvancılık ve sahil kesimlerinde de balıkçılık yapılmaktadır.⁴²

Dağıstan'da nüfus genellikle dağlık alanlarda ve kıyı şeridinde yaşamaktadır. Göç yolları üzerinde bulunması coğrafi olarak dağlık ve sarp arazi koşulları tarih boyunca birçok kavmin bu topraklar üzerinde yaşamaya başlamasına olanak sağlamıştır. Arazinin yapısı itibariyle dış dünyadan yalıtılmış halde yaşayan bu halklar tüm müdahalelere rağmen nüfuz edilemeyen ve ulusal birliğini muhafaza edebilmiş topluluklardır.⁴³ Dağıstan'da otuz sekiz etnik grup yaşamakta⁴⁴ ve otuzdan fazla dil konuşulmaktadır.⁴⁵ Bu çeşitlilik Dağıstan'ı diğer bölgelerden ayırmaktadır.

³⁹ Erel, a.g.e., ss. 6-7

⁴⁰ Tavkul, a.g.e., s.38

⁴¹ Kafılı, a.g.e., ss. 30-31

⁴² Gökmen Kılıçoğlu, *Kafkasya'da Dağıstan'ın Stratejik Önemi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gebze Yüksek Teknoloji Enstitüsü, 2004, ss. 7-8

⁴³ Kafılı, a.g.e. s.48

⁴⁴ İzzetgil, a.g.e. s.58

⁴⁵ BBC Country Profiles, <http://www.bbc.com/news/world-europe-20593383>, Erişim Tarihi: 21.04.2018

Genel olarak Dağıstan halkları incelendiğinde, 3 milyonu aşan nüfus içerisinde halk olarak kabul edilen en kalabalık etnik grup nüfusun %32'sini oluşturan Avarlardır.⁴⁶ Ülkenin en önemli gelir kaynaklarından olan petrol çıkarma işini yönetirler. Ülke yönetiminde etkili olmanın yanı sıra emniyet ve yargı sisteminde de çoğunluğa sahiptirler.⁴⁷ Sosyal hayatta kendi dillerini kullanan Avarlar Sünni Müslümanlardır.⁴⁸

Darginler ise, Dağıstan'ın ikinci en kalabalık nüfusuna sahiptir. Toplam nüfusun %15'ini teşkil etmektedirler. Genellikler kırsal kesimde yaşamakla birlikte, çiftçilikle uğraşmaktadırlar. Bunun yanı sıra silah yapımı, kuyumculuk gibi el sanatlarının yanı sıra iyi bir kazanç kaynağı olan Dağıstan gümrüklerini yönetirler.⁴⁹

Kumuklar ise toplam nüfusun %12'sini oluştururlar.⁵⁰ Hazar deltası ve Dağıstan'ın kuzeyinde bulunan düzlüklerde yaşamaktadırlar. Rus istilasında en fazla mücadeleyi vermiş ve diğer halklarca desteklenmiştir. Kırsalda yaşayanlar tarımla ilgilenir ancak şehirli ve entelektüel kesimi oluşturan kısım ise Dağıstan bürokrasisinde etkilidir.⁵¹

Lezgiler'de, Kumuklar gibi nüfusun %12'sini oluştururlar. Azerbaycan sınırında yaşamaktadırlar. Dağıstan'daki nüfusları kadar Azerbaycan'da da yaşam sürmektedirler. Kapalı ve dindar bir toplum oldukları söylenebilmektedir.⁵² Bu grupların dışında Nogaylar, Azeriler, Laklar, Terekemeler, Tatlar, Dağ Yahudileri, Ruslar ve diğer küçük gruplar yaşamaktadır.

Tarih boyunca birçok mücadeleye şahit olmuş Dağıstan halkları bugün bağımsızlık mücadelesi veren gruplara katkı sağlamaktadır. Ancak etnik ve kültürel çeşitlilik, verilen mücadelenin etkili olmasına mani olacak kadar karmaşıktır. Dağıstan'da yaşayan halkların etnik bağlılıkları bugün siyasal, ekonomik ve sosyal

⁴⁶ Tekir, a.g.e. s.62

⁴⁷ Kılıçoğlu, a.g.e. s. 11-12

⁴⁸ Ali Asker, "Halklar ve Diller Labirenti Dağıstan", Büyükakıncı E. , Bacanlı E. (Eds.), *Sovyetler Birliği'nin Dağılmasından Yirmi Yıl Sonra Rusya Federasyonu Türk Dilli Halklar, Türkiye ile İlişkiler* (1), Atatürk Kültür Merkezi, İstanbul, 2012, ss. 533-610

⁴⁹ Kılıçoğlu, a.g.e. s. 13

⁵⁰ Tekir, a.g.e. s.62

⁵¹ Kılıçoğlu, a.g.e. s. 13-15

⁵² Kılıçoğlu, a.g.e. s. 16

hayatta en etkili nokta olarak karşımıza çıkmaktadır. Tarih boyunca göç yolları üzerinde bulunması ve çeşitli nedenlerle bölgeye göç eden halkların yanı sıra, Sovyet Rusya döneminde uygulanan baskı ve sürgün politikaları itibariyle coğrafi olarak kaçış ve sığınma bölgesi haline gelen Dağıstan, bu çeşitliliğin olumsuz yanlarını yaşamaya devam etmektedir.⁵³

Şekil 2. Dağıstan'ın Etnik Haritası

Kaynak: 31.05.2017 tarihinde

<http://4.bp.blogspot.com/4K0qE8ajZXY/VJplio4Po6I/AAAAAAAAAP4/SJfGxrFuMO4/s1600/kafkasya-etnik-haritasi.jpg>’ den alınmıştır.

Genel olarak Dağıstan’da yaşayan etnik gruplara bakıldığında 3 milyonu aşan nüfusun, etnik sorunların temelinde yatan etnik milliyetçilik, bu halkların devlet yönetiminde, ekonomik avantajların kullanımında ve sosyal hayatta baskın olma mücadelesine dönüşmektedir. Bu mücadele, Dağıstan’ı büyük hedefler için birlikte hareket edebilme yeteneğini göstermekten uzaklaştırmaktadır.⁵⁴ Dağıstan’daki etnik gerginliğin ana nedeni etnik milliyetçilik olmakla birlikte tek nedeni bu değildir.

⁵³ Çelikpala, a.g.e. ss. 109-110

⁵⁴ Çelikpala, a.g.e., ss. 109-110

Sovyet döneminde etnik grupları ayırıştırarak yönetme yoluna gidilmiş ve etnik grupların birbirlerine olan olumsuz yaklaşımlarından azami faydalanmak için yerel dinamiklerden uzak göç ve iskân politikaları uygulanmıştır. Bu politikalar SSCB'nin dağılmasından sonra kurulan Dağıstan Cumhuriyeti'nde yerini, toprak ve yönetsel kavgalara bırakmıştır.

1.2.2. Kuzey Kafkasya ve Dağıstan'ın Jeopolitik Konumu, Önemi ve Rusya'nın Güvenliği Açısından Değerlendirilmesi

Coğrafi ve beşeri özellikleri itibariyle incelediğimiz Dağıstan ise Kuzey Kafkasya'daki önemli özerk cumhuriyetlerdendir. Bulunduğu coğrafyanın ve üzerinde yaşayan halkların Dağıstan'a kattıkları, bu bölgenin, dünyanın geri kalanındaki algısını etkilemektedir.

Jeopolitik, kavram olarak bir yerin coğrafi ve beşeri özelliklerinin bu yere diğer ülkelerce uygulanan politikalara etkisi anlamına gelmektedir. Diğer bir tanımda ise; Bir devletin diğerlerine karşı egemenlik sağlamaya yönelik politikalarının ekonomik ve siyasal coğrafya açısından meşru kılmasına katkı sunan siyasal öğreti olarak görülmektedir.⁵⁵ Dağıstan, sahip olduğu beşeri ve coğrafi özellikler itibariyle başta Rusya olmak üzere bölgesel ve küresel güçlerin öncelik verdiği ve önem atfettiği bölgelerden birisi olagelmıştır.

Soğuk savaşın bitmesiyle Orta Asya'da ve Güney Kafkasya'da bağımsızlığını kazanan ülkeler Rusya'nın küresel ve bölgesel ölçekte otoritesinin zayıflamasına sebep olmuştur. Kuzey Kafkasya'daki ayrılıkçı grupların merkezi otoriteye karşı üstünlük sağlaması SSCB sonrasında çözülmenin devam ettiği izlenimi oluşturacağından bölgenin hâkimiyet altında tutulması psikolojik açıdan oldukça önemlidir.⁵⁶ Bu bağlamda oluşan yeni ülkeler üzerinde tahakkümünü devam ettirmek isteyen Rusya için en önemli bölgelerden birisi Güney Kafkasya'dır. Güney Kafkasya üzerinde etkili olmanın yolu Kuzey Kafkasya'ya egemen olmaktan geçmektedir.

⁵⁵ Türk Dil Kurumu, *Güncel Türkçe Sözlük*, 2017,

http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&view=gts , Erişim Tarihi:11.11.2017

⁵⁶İsmail Mangaltepe, "Kafkasya'nın Stratejik Önemi; Savunma Bakanlığı Yüksek Eğitim Enstitüsü 2. Dönem Raporu, 1. Kurul", Ahmetbeyoğlu A. , Ahışalı R. , Sancaktar F. , Demiroğlu H. , Başkan Y. (Eds.), *Kafkas Dosyası* (1), Tatav Yayınları, İstanbul, 2006, ss. 248-249

Kafkas Dağları'nın böldüğü Kafkas coğrafyasında sahip olduğu enerji kaynakları ve Kuzey Kafkasya'yı etkileyen toplumsal dinamikleri ile Azerbaycan oldukça önemli bir noktadadır. Hem batılı güçlerin etki alanında olması hem de stratejik konumu itibariyle dikkat çeken Azerbaycan üzerinde hâkimiyet kurmak ve etkili olmak için tek sınır olan Dağıstan'ın Rusya'ya bağlı kalması bu açıdan bir kat daha değerlidir. Bağımsız bir Dağıstan, etnik yapısı itibariyle Rusya gündemini bugün olduğundan daha fazla meşgul edeceğinden, Azerbaycan ve bölgesel güçler Türkiye ve İran için alan açılmış olacaktır. Bu durum Rusya'nın otoritesini zayıflatacaktır.⁵⁷

Dağıstan'ın diğer jeopolitik unsurlarından birisi de Kuzey Kafkasya'daki stratejik askeri harekât üslerinden birisi olmasıdır. Kuzey Kafkasya Rusya'nın Anadolu ve Avrupa'ya açılan etkili kapılarından birisi olmasının yanı sıra, güney Kafkasya, Ortadoğu ve Arap Yarım Adası'na geçiş güzergâhında önemli bir sıçrama tahtası konumundadır. Rusya, olası bir askeri harekât durumunda Dağıstan'ı bir üs bölgesi olarak görmekte ve askeri planlarına dâhil etmektedir.⁵⁸

Kafkasya coğrafyasında “ulaşım” oldukça hayati bir etkindir. Kısıtlı ulaşım olanakları ticaretin ve gelişmişliğin artmasına engel olmasına karşın Rusya, Orta Asya, Güney Kafkasya ile birinci dereceden ulaşım karayolu, demiryolu ve Hazar Denizi üzerinden denizyolu taşımacılığıyla sağlamaktadır. Özellikle Azerbaycan, İran ve Hazar'a sahildar ülkeler ile olan ticari ilişkilerin geliştirilmesi üzere tesis edilen demiryolu ve karayolu ağı Derbent Geçidi üzerinden Dağıstan'dan geçmektedir. Bunun yanı sıra Rusya'nın Hazar Denizi'nde bulunan limanı, Dağıstan'ın başkentinde bulunan Mahaçkale limanıdır. Bu liman büyük kargo ve askeri gemilerin yanaşabilmesi itibariyle oldukça stratejiktir.⁵⁹

Dağıstan'ı önemli kılan özelliklerinden birisi de Hazar Denizi'ne olan 530 km'lik kıyı şerididir.⁶⁰ Toplam sahil uzunlu 7.010 km olan Hazar Denizi'nin sahildar ülkeleri Kazakistan, Türkmenistan, İran, Azerbaycan ve Rusya'dır. Hazar Denizi,

⁵⁷ Fatih Yoldaş, *Soğuk Savaş Sonrası Rusya'nın Kafkasya Politikası*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gebze Yüksek Teknoloji Enstitüsü, 2010, ss. 19-20

⁵⁸ Bölükbaşı, a.g.e., ss. 81-82

⁵⁹ İzzetgil, a.g.e., s. 58

⁶⁰ Kafkas Evi, Dağıstan Cumhuriyeti, <http://www.kafkasevi.com/index.php/article/detail/10> , Erişim Tarihi:12.11.2017

424.300 km² alanıyla dünyanın en büyük kapalı su havzasıdır. Volga ve Don nehirleri aracılığıyla oluşturulan kanallar sayesinde Karadeniz ve Baltık Denizi'ne bağlantısının dışında diğer deniz ve okyanuslarla doğal bir bağlantısı bulunmamaktadır.

Hazar Denizi'ni önemli kılan öne çıkan etken kuşkusuz barındırdığı petrol, doğalgaz ve hidrokarbon rezervleridir. Ortaçağdan itibaren potansiyeli bilinen Hazar bölgesinin stratejik bir mücadele alanı haline gelmesi sanayi devriminden sonra daha fazla hissedilmiş ve küresel sermayenin dikkatini daha fazla çekmiştir. İkinci dünya savaşından sonra iki kutuplu dünyanın yaşadığı politik mücadele sonrası soğuk savaşın bitmesi ve SSCB'nin dağılmasıyla birlikte Hazar Bölgesi'nde de otorite boşluğu doğmuş ve enerji kaynaklarının sebep olduğu mücadele günümüze kadar artarak sürmüştür. 2018 yılı Ağustos ayında Kazakistan'ın Aktau Kenti'nde düzenlenen 5. Hazar Ülkeleri Devlet Başkanları zirvesinde Hazar'ın statüsünün belirlenmesi için Rusya, Kazakistan, Azerbaycan, İran ve Türkmenistan devlet başkanları önemli bir anlaşmaya imza atmışlardır. Buna göre Hazar, “deniz” statüsüne kavuşmuştur. Her ülke için 15 deniz mili, o ülkenin karasuları olarak değerlendirilecek ve 10 deniz miline kadar balıkçılık yapılabilecektir. Deniz dibinden geçirilecek kablo ve borular uluslararası anlaşmalarda belirtilen standartlara uygun olmak zorundadır. Kablo ve boruların güzergâhının belirlenmesinde tarafların mutabakatı şarttır. Kıyıdaş devletlerin dışında yabancı askerlerin bölgede konuşlanması mümkün olmayacaktır. Kıyıdaş ülkeler yapay ada ve kara parçaları yapmak, işletmek ve kullanmak hakkına sahiptir. Ortaya çıkacak tüm sorunlar barışçıl yöntemlerle çözülecektir.⁶¹

Hazarın statüsünün belirlendiği bu önemli anlaşmada genel itibariyle anlaşmazlıklar çözüm bulmuş olsa da bugün çizilen görüntü itibariyle bilinmektedir ki, Hazar Bölgesi'nde devam eden mücadele etkisini artırarak ve uluslararası platformda daha fazla gündem meşgul ederek devam edecektir.⁶²

⁶¹ Aliia Raimbekova, 5 Ülke Hazar Denizi'nin Hukuki Statüsü Konusunda Anlaştı, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/5-ulke-hazar-denizinin-hukuki-statusu-konusunda-anlasti/1228982>, Erişim tarihi: 26/06/2019

⁶² Muhammed Reza Djalili, Thierry Kellner, Çevr. Reşat Uzmen *Yeni Orta Asya Jeopolitiği: SSCB'nin Bitiminden 11 Eylül Sonrasına* (1), Bilge Kültür Sanat Yayın Dağıtım, İstanbul, 2009, ss. 165-166

Tablo 1. Hazar Havzası Kanıtlanmış ve Muhtemel Petrol ve Doğalgaz Rezervleri

Ülkeler	Toplam Petrol Rezervleri (Milyar Varil)	Toplam Gaz Rezervleri (Fit-Küp TCF)
Azerbaycan	8.5	51
İran	0.5	2
Kazakistan	31.2	104
Rusya	6.1	109
Türkmenistan	1.9	19
Özbekistan	-	7
Toplam	48.2	292

Kaynak: U.S. Energy Information Administration, 2019 Mayıs içinde https://www.eia.gov/beta/international/analysis_includes/regions_of_interest/Caspian_Sea/caspian_sea.pdf ‘den alındı.

Hazar Bölgesi’ndeki toplam doğalgaz rezervinin ise 18 trilyon m³, petrol rezervinin ise 200 milyar varil, olduğu düşünülmektedir.⁶³ Sahip olduğu hukuki statünün henüz belli olmaması ve yukarıda belirtilen önemli enerji rezervlerine sahip olması sebebiyle Rusya için oldukça önemlidir. Hazar Denizi’ne toplam 1.930 km sınırı bulunan Rusya için Dağıstan’ın bağımsızlığını kazanması veya kendi hâkimiyetinde olmaması Hazar’daki ticaret haklarını da ciddi oranda kaybetmek anlamına gelecektir. Bunun yanı sıra, Hazar Bölgesi’nde verilen mücadele, yalnızca rezervlerin ele geçirilmesinden ibaret değildir. Buna ek olarak Orta Asya ve Hazar Havzası’nda çıkarılan petrol ve doğalgazın dünyaya transferi konusunda da diplomatik mücadele artarak devam etmektedir. Özellikle Orta Asya ve Azerbaycan doğalgazı ile İran doğalgazının Avrupa pazarına ulaştırılması bir yana, Rusya, petrol ve doğalgazının Avrupa pazarına ulaştırılmasında Ukrayna ve Belarus güzergâhının dışında Türk Akımı Projesi gibi yeni rotalar oluşturulmayı planlanmaktadır. Bu durumda Orta Asya ve Kafkasya ile tarihsel ve manevi bağı bulunan Türkiye, bölgede etkisini artırmaya devam edecektir. Türkiye ile Kafkasya ilişkilerinin siyasal, sosyal

⁶³ Kazbek Zhaissenbayev, *Hazar Havzası Enerji Kaynakları ve Bölgesel politikalar 1991-2004*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, 2004, s. 17

ve ekonomik alanlarda gelişiyor olması, Dağıstan'daki bağımsızlık hareketlerinin motivasyon unsuru olması için önemli göstergeler arasındadır.⁶⁴

Bahsedilen tüm unsurlar, Dağıstan'ı Rusya içerisinde diğer bölgelerden ayırmaktadır. Bir bölgenin ne kadar önemli olduğu o bölgenin diğerlerince ne kadar önemsendiğiyle doğru orantılıdır. Dağıstan, sahip olduğu bu kıymetler itibariyle dünyanın geri kalanı için oldukça değerlidir. Bu önem düzeyinde Dağıstan'daki etnik çeşitlilik ve etnik kökene bağlılığın sonucu olarak gelen etnik mücadeleler ve diplomatik çatışmalar bölgeyi Rusya için bir kat daha kıymetli kılmaktadır. Bu durum Rusya için dezavantaj oluşturduğu gibi merkezi yönetimin otoritesi etnik temelli bir iç savaşın önüne geçtiğinden Dağıstan içindeki merkezi yönetim karşıtı özgürlükçü kanadı baskılamaktadır. Bu nedenle Moskova yönetimi etkisini sürdürmek adına ekonomisi kendi giderlerini karşılamayan Dağıstan'ı mali olarak desteklemektedir. Dağıstan %81 oranında merkezi hükümetten destek almakta ve potansiyelini değerlendirmek adına dinamik bir profil çizmekten uzak görünmektedir.⁶⁵

1.3. Çarlık Döneminde Kuzey Kafkasya ve Dağıstan

Kafkasya'nın tarih boyunca göç yolları üzerinde bulunması sebebiyle çeşitli gerekçelerle göç eden halkların bu coğrafyada yerleşik olarak kaldıkları bilinmektedir. Bu durum Kafkasya ve Kafkas halklarının etnik açıdan zengin olmasına sebep olmuştur. Buna ek olarak, tarih boyunca doğudan batıya ve/veya batıdan doğuya sefer düzenleyen hükümdarların geçiş noktası, üs bölgesi ve sıçrama tahtası olarak değerlendirilmiş bu zor coğrafya, stratejik üstünlüğü sebebiyle ele geçirilmek ve hâkimiyet kurulmak istenen coğrafya olagelmıştır. Günümüze kadar adeta mücadele ve çekişmeler sahası olmuş olan Kafkasya'nın önemi, bu manada değerlendirildiğinde Rus, Osmanlı Devleti ve İran için oldukça fazladır.⁶⁶

Kendine özgü nüfus yapısı, jeopolitik ve jeostratejik önemi itibariyle Kafkasya'da güç elde etmek ve hâkimiyet kurmanın yolu Dağıstan'a hâkim olmaktan

⁶⁴ Cihan Keskin, *Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Rusya'nın Güvenlik Politikaları Bunun ABD-AB ve Türkiye'ye Etkisi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kadir Has Üniversitesi, 2009, ss. 180-181

⁶⁵ Ahmet Sapmaz, *Rusya Federasyonu'nun Terörle Mücadele Stratejisinin Kuzey Kafkasya'nın İstikrarı Üzerine Etkileri*, Savunma Bilimleri Dergisi, C:12, Sayı:2, 2013, ss.1-35

⁶⁶ Met Çünatıko Yusuf İzzet Çevr. Fahri Huvaj, *Kafkas Tarihi* (2), Kafdav Yayınları, Ankara, 2009, ss.1-2

geçmektedir. Dağıstan'a hâkim olan devlet Kafkas hâkimiyetinde çok önemli bir üstünlük sağlamış olacaktır. Bu üstünlük mücadelesinde karşımıza çıkan Kaspi'ler Dağıstan'da yaşadığı bilinen en eski kavimdir. Kaslar olarak da anılan bu kavim Kasların dağı manasına gelen Kafkas adının da çıkış noktası olduğu iddia edilmektedir. Kaslar ile birlikte Dağıstan coğrafyası üzerinde yaşayan ilk kavimlerden birisi de İskitler ve Lezgilerdir.⁶⁷ 4. yüzyılda avcılık, balıkçılık ve ticaretin hareketli olduğu bu topraklar Avrupa ve Asya arasındaki önemli ticaret yollarının üzerinde olması sebebiyle keskin mücadelelere sahne olmuştur. Bu ticari hareketlilik itibariyle Pontus Krallığı iltiması sayesinde Yunanlı tüccarlar bölgede etkisini oldukça hissettirmiştir. Roma İmparatorluğu'nun etkisinin hissedildiği dönemlerde Hunlar Dağıstan'a girmiş ve Roma otoritesini tehdit etmeye başlamışlardır.⁶⁸ Bu dönemde yaşayan Türk asıllı Hazarların bu coğrafyada etkisi hala devam etmekte olsa da bu tarihten itibaren, 7. yüzyılda Hz. Osman'ın Derbent' i fethetmesine kadar Türkler ve Romalılar arasında çetin savaşlar verilmiştir.⁶⁹

Kafkasya coğrafyasına gelen en yeni kavim, kendisinden önce gelmiş olanların mücadelesine dâhil olmuştur. Timur İmparatorluğunun en güçlü olduğu 14. yüzyılda bu devletin himayesine girmiş, daha sonra Akkoyunlu Devletinin fetihleriyle sınırlarını Kafkasya'ya kadar uzatması sonucu da bu devletin hâkimiyetine girmiştir. 15. Yüzyılda ise, bölgede etkinliği artan Büyük Selçuklu Devleti ve Kafkasya mücadelesinin önemli aktörü Safaviler, kendilerinden önce savaşan tüm toplumlarla savaşmak durumunda kalmıştır. Moğol istilasını sebebiyle odakları değişen bu devletler kendi aralarındaki mücadeleye ara vermiş olsalar da Safaviler, Moğol İmparatorluğunun zayıflaması sonucu bölgede yeniden hâkimiyet kurmaya başlamışlardır. Bu tarih itibariyle Türk- İran mücadele alanı haline gelen coğrafya, Dağıstanlıların Safavi akınlarına karşın Osmanlı Devleti'nden yardım istemesi sonucu farklı bir boyut kazanmıştır.⁷⁰ Daha sonra Kırım Hanlığı aracılığıyla Osmanlı

⁶⁷ Met Çünatıko, Yusuf İzzet, a.g.e., ss. 2-3

⁶⁸ İsmail Özsoy, *Dağıstan'ın Sosyo-Ekonomik Tarihi* (1), Kaynak Yayınları, İzmir, 1997, s. 84

⁶⁹ Kılıçoğlu, a.g.e., s.26

⁷⁰ Erel, a.g.e., ss. 56-95

Devleti'ne bağlanacak olan Dağıstan ile 2. Murad döneminde başlayan münasebetler Kanuni Sultan Süleyman devrinde karşılığını vermiştir.⁷¹

Osmanlı Devleti hâkimiyetine giren Kuzey Kafkasya halkları bu tarih itibariyle Osmanlı ile birlikte seferlere çıkmış ve devleti doğrudan desteklemişlerdir. Osmanlı Devleti'nin Kuzey Kafkasya'daki egemenliğini tehdit eden İran'ın yanı sıra, Rusya' da bölgede etkisini hissettirmeye başlamıştır. Rusya, Moğol istilası sonucu oldukça zayıflayan Kazan Hanlığı'na 1552 yılında son verdikten sonra 1556 yılında Astrahan Hanlığını himayesine aldı. Daha sonra güneye doğru inmeye başlamış ve Kuzey Kafkasya'ya girmiştir.⁷² Devam eden süreçte birkaç Çeçen beyi ve Ortodoks Çerkes beyleri Çar'dan himaye talep etmişler ve Çar 4. İvan bu duruma oldukça sıcak yaklaşmıştır.⁷³ Astrahan ve Kazan'ı hâkimiyeti altına alan Rusya çok önemli ticaret yollarına da hükmeder duruma gelmiştir. Bu sayede birçok kavim Rusya ile münasebet kurmak durumunda kalmış ve hatta Çar İvan'ın Çerkes Prensi Timurok'un kızı Marin ile evlenmesi münasebetiyle akrabalığa varan yakınlaşmalar yaşanmıştır. Bu evlilik daha sonra Timurok'un diğer Çerkes beyleri tarafından istismar edilmesi bahanesiyle Çar İvan'ın askeri olarak Kafkasya'ya girmesine sebep olmuştur.⁷⁴ Bu durum Rusya'nın askeri olarak Kuzey Kafkasya içlerine kadar ilerlemelerini sağlamıştır. Bunun üzerine Astrahan üzerine yürüyen Osmanlı orduları, Rusların bölgeden çekilmesine vesile olmuştur. Osmanlı Devleti'nin Dağıstan'daki mutlak hâkimiyeti 1578 ve 1606 yılları arasında kısa bir dönem olsa da etkisi ve dolaylı hâkimiyeti yıllarla sınırlandırılmayacak kadar derin ve uzundur. Osmanlı ve Rusya arasındaki çekişmeyi fırsat bilen Safaviler, Dağıstan'da tekrar nüfuz edinmişlerdir.⁷⁵

Ruslar, Kafkasya'nın tamamına hâkim olmak için Kuzey Kafkasya'nın ele geçirilmesi ve otorite sağlanması gerektiğini iyi bilmektedirler.⁷⁶ Bu amaca ulaşmak için iki önemli strateji izlemişlerdir. Öncelikle yerel yönetimlerde söz sahibi olan ailelere nüfus etmek ve onları yanına çekmektirler. Daha sonra, bu aileleri

⁷¹ Kılıçoğlu, a.g.e., s.101

⁷² Erel, a.g.e., ss.98-99

⁷³ Akdes Nimet Kurat, *Rusya Tarihi Başlangıçtan 1917'ye Kadar* (6), Türk Tarih Kurumu, Ankara, 2014, ss. 170-171

⁷⁴ Erel, a.g.e., ss.98-99

⁷⁵ Kılıçoğlu, a.g.e., s. 27

⁷⁶ Kafalı, a.g.e., s. 98

destekleyerek hem yerel çatışmalara sebep olarak otorite boşluğu yaratacak hem de bu otorite boşluğundan faydalanarak Rus Kozaklarının bölgede iskânını sağlayarak yeni bir otorite oluşturmak hedeflenmiştir.⁷⁷

Rusya, zemin hazırlıklarını tamamladıktan sonra Dağıstan'a ikinci defa 1. Petro (Büyük veya Deli Petro olarak da bilinir) döneminde 1721 yılında tekrar sefer düzenlemiştir. Kafkasya bölgesinde desteğini aldığı ailelerin katkısıyla kurduğu ordu ile direnen köyleri katleden 1. Petro, Derbent geçidine geldiğinde İran'a bağlı Derbent Valisi İmam Kulu Han tarafından dostça karşılanmıştır. Dağıstan içlerine kadar ilerlemesini kolaylaştırılmıştır. Bu esnada Dağıstanlılar Rus ordusu ardından akınlarla ilerleyerek bozgunlar yaşatmış ve ordunun aldığı lojistik desteğin ulaşmasını engellemişlerdir. Denizden gelen yardımların da fırtına sebebiyle ulaşamaması asker ve hayvanlarda ölümlere sebep olmuştur. Akınları devam eden Dağıstanlıların direnci karşısında 1. Petro seferi sonlandırarak Astrahan'a geri dönmek zorunda kalmıştır.⁷⁸ Ancak, sefer sonrasında Dağıstan'ın Hazar Denizi kıyıları Rus topraklarına katılmıştır.⁷⁹ Bu tarihten sonra Ruslar bölgedeki iskân politikalarına hız vermiş ve askeri üsler tesis etmeye başlamıştır. Rusya, 1735 yılına gelindiğinde Osmanlı ile savaş devam ederken müttefike ihtiyaç duyduğundan, Gence Anlaşması ile bölgeyi İran'a terk etmiştir.⁸⁰ Bu tarih itibarıyla Nadir Şah (1736-1747) Kuzey Kafkasya ve Dağıstan üzerine seferler düzenleyerek bölgedeki etkinliğini artırmak istemiştir. Öncelikle kendisine bağlı olan Derbent'i kolaylıkla ele geçirmiş ve bu bölgeyi üs olarak kullanmıştır.⁸¹ Bu bölgedeki ilk icraatı Rusların izlediği iskân politikalarını değiştirmek ve savaşçı Afşar kabilelerini bölgeye yerleştirmek olmuştur.⁸² Dağıstan içlerine akınlar düzenleyen Nadir Şah büyük bir bozgun yaşamış ve başarılı olamadan geri dönmüştür.

1747 yılında Nadir Şah'ın Horasan'da suikastla öldürülmesi sonrası Afşar Hanedanı son bulmuş, İran'da taht kavgaları ve bölünmeler başlamıştır. Osmanlı Devleti kurmayları, İran'ın zayıflaması neticesinde kolaylıkla teslim alınabileceği

⁷⁷ Çelikpala, a.g.e., ss. 86-87

⁷⁸ Erel, a.g.e., ss. 101-102

⁷⁹ Çelikpala, a.g.e., ss. 87

⁸⁰ Asker, a.g.e., ss. 538

⁸¹ Erel, a.g.e., ss. 103-108

⁸² Asker, a.g.e., ss. 538

yönünde çağrılarını yapmış olsalar da Sultan 1.Mahmud devletin içinde bulunduğu zor dönem ve kaynakların yapısal düzenlemeler için etkin kullanılmasını tercih etmesi sebebiyle bu talebi reddetmiştir.⁸³

Bu tarih itibariyle Kafkasya'daki mücadele, devam eden Osmanlı – Rus savaşında Osmanlı Devleti'nin 1783 yılında Kırım'ı kaybetmesi sonrası farklı bir boyut kazanmıştır. Kırım ve Kuzey Kafkasya'nın Karadeniz kıyılarını ele geçiren Rusya önemli bir avantaj elde etmiştir. Bu sebeple Osmanlı Devleti, Kuzey Kafkasya ile olan dini ve ticari bağlarını kullanarak egemenlik politikalarını sürdürmeye devam etmiştir.⁸⁴

Osmanlı Devleti'nin zayıflaması ve İran'daki taht kavgaları Rusya'nın bölgedeki etkinliğini artırması için önemli bir fırsat olmuştur. Bu tarih itibariyle Kafkasya' da ilk örgütlü mücadele olan Nakşibendi tarikatının öncülünde İmam Mansur liderliğinde birleştirici bir direniş hareketi olan Müridizm hareketi 1783 yılında başlamıştır. İmam Mansur 12.000 kişilik ordusuyla Ruslara karşı büyük başarılar elde etmiş ve ilerleyişlerini yavaşlatmıştır.⁸⁵ Bu esnada Ruslar Dağıstan'ın Hazar kıyılarında askeri bölgeler tesis etmiş ve yığınaklar yapmıştır. Ayrıca Daryal Geçidini imar ederek Gürcistan'la olan bağlantısını tesis etme yoluna gitmiştir. Bu tehlike karşısında saygınlığı ve şöhreti artan İmam Mansur, Dağıstanlıları ve Müslümanları cihada davet ederek topladığı orduyla Rusların Kuzey Kafkasya'daki ve Dağıstan'daki mevkiilerini ele geçirerek geri çekilmelerini sağlamıştır. Osmanlı-Rus savaşı esnasında Osmanlı'nın yanında mücadele eden İmam Mansur 1788 yılında Anapa Kalesi'nin kaybedilmesiyle Ruslara esir düşmüştür.⁸⁶

Tam olarak Kafkas birliğini sağlayamamış olsa da önemli bir hareketin başlamasına vesile olmuş ve ilk defa düzenli bir direniş hareketini başlatması ile tüm Kafkas Halklarının birleşerek bağımsızlıklarını kazanmaları emeline katkı sağlamıştır.

⁸³ Sadık Müfit Bilge, *Osmanlı Çağı'nda Kafkasya 1454 – 1829 Tarih-Toplum-Ekonomi* (1), Kitabevi, İstanbul, 2012, s. 212

⁸⁴ Çelikpala, a.g.e., ss. 87-88

⁸⁵ Çelikpala, a.g.e., ss. 88-89

⁸⁶ Erel, a.g.e., ss. 113-114

İmam Mansur'dan sonra mücadelenin başına İmam Gazi Muhammed geçmiştir. Ruslara karşı önemli mücadeleler veren İmam Muhammed 1832 yılında şehit edildikten sonra sancağı İmam Hamzat devralmış ve kan davası sebebiyle öldürülene kadar⁸⁷ ilk Kuzey Kafkasya Devleti sayılabilecek Kuzey Kafkasya İmamlığının liderliğini sürdürmüştür.⁸⁸

Bu esnada Ruslar, İran'la Gülistan ve Osmanlı ile Bükreş antlaşmalarını yapmış ve Kafkasya'da önemli bir hareket alanı kazanmıştır. Ardından 1829'da Osmanlı Devleti ve Rusya arasında imzalanan Edirne Antlaşmasıyla Osmanlı Devleti, Çerkesya üzerindeki haklarını, Kuban ve Bzip Nehirleri arasında kalan Karadeniz kıyılarını Rusya'ya terk etmiştir.⁸⁹ Bu anlaşmalar neticesinde Osmanlı'nın ve İran'ın etkinliği bölgede asgari seviyeye inmişken, Rusya hâkimiyeti önemli ölçüde artmış ve yer yer derinleşmiştir. Osmanlı Devleti'nin askeri ve siyasal sorunlar ile meşgul olması ve Kafkasya bölgesindeki etkinliğinin zayıflaması, bu bölgedeki Rus karşıtı bütünleşme ve mücadele hareketlerine eskisi kadar destek olamayacağı anlamına gelmektedir. Bu tarihten sonra bölgeye manevi açıdan ve hilafetin getirdiği birleştirici etkiyle destek olunabilmiştir.⁹⁰

Rus baskısı ve iskân şiddetinin arttığı dönemlerde, halk tepkisel olarak mücadeleye daha yatkın hale gelmiş ve Rusya ile mücadeleye devam eden Müridizm hareketi içten içe güçlenmiştir. Bu durum 1834 yılında Şeyh Şamil'in diğer imamlara göre daha güçlü bir organizasyon kurmasına katkı sağlamıştır. Bu destekle Ruslara büyük bozgunlar yaşatan Şeyh Şamil, Çeçenistan'ı tekrar ele geçirmiştir. Şeyh Şamilin ilerleyişi ve mücadelesi karşısında masaya oturmak isteyen Çar Nikolay, talebinin reddedilmesi sonrası Kafkas halklarının mücadelesinin şiddeti ve etkisini anlamıştır. Ordusunu daha kalabalık ve donanımlı hale getirerek Şeyh Şamil'i yenilgiye uğratmış ve onu durduğunu düşünmüş olsa da Şeyh Şamil kısa sürede toparlanarak daha güçlü bir şekilde Rusları zor durumlara düşürmeye devam etmiştir. Ruslara esir düştüğü Guni savunmasının yapıldığı 1859 yılına kadar liderliği devam etmiştir. 1869 yılına

⁸⁷ Kılıçoğlu, a.g.e. s. 28

⁸⁸ Çelikpala, a.g.e., s. 90

⁸⁹ Asker, a.g.e., s. 539

⁹⁰ Bilge, a.g.e., s. 334

kadar Rus esareti altında yaşamış ve 1871 yılında hacca gitmesine izin verilmesi üzere bu yıl içinde Medine’de vefat etmiştir.⁹¹

İmam Şamil, Rusya’ya karşı yürütülen mücadelenin en önemli isimlerindendir. Asırlarca birbiriyle çekişmekte olan Kafkas halklarını birleştirmiş ve ortak bir amaç için mücadele etmelerini sağlamıştır. Kafkasya bütünleşmesi ve Rusların bu topraklardan çıkartılması konusunda başarılı olamasa da kendisinden sonra günümüze kadar gelen bir mücadelenin ütopya olmadığını ve mümkün olabileceğini kanıtlamıştır. Kendisinden sonra Osmanlı’ya hizmet veren oğlu Gazi Muhammed, Dağıstan’daki ayaklanmalara destek vermiş ve mücadeleyi devam ettirmiştir. İmam hareketi 1864 yılında silah bıraksa da İmam Şamil’in ektiği tohumlar Dağıstan’da ve Kuzey Kafkasya’da filizlenmeye devam etmektedir.⁹²

19. yüzyılın ikinci yarısında kapitalist bir siyasal ve ekonomik yapıyı benimseyen Rusya, Müridizm hareketinin sona ermesi sonucu hâkim olduğu Dağıstan ve Çeçenistan’da da etkisini hissettirmiştir. Bu yapı itibariyle Ruslarla hızlı ilişkiler kuran Dağıstanlılar kolonileştirilmeye başlanmıştır. Dört bölgeye ayrılan Dağıstan, askeri bir yönetim altında sömürülmeye başlanmış ve reform adı altında toplumsal asimilasyon çalışmaları hızlandırılmıştır.⁹³ Bu çalışmalar karşısında göçe zorlanan Dağıstanlılar Osmanlı toprakları olan Türkiye, Suriye ve Ürdün’e göç etmişlerdir. Daha sonra sürgün edilen 1.5 milyon Dağıstanlının yerine Kozaklar yerleştirilerek etnik yapının değiştirilmesi sağlanmıştır.⁹⁴

Göçler sonrası 1877 yılında başlayan Osmanlı-Rus savaşını fırsat bilen Dağıstanlılar Ruslara karşı ayaklanmış olsalar da, 1869 yılından itibaren yürütülen asimilasyon, nüfus devşirme, para ve makam karşılığı yandaş toplama çabaları karşılık vermiş olacak ki başarılı olunamamıştır. Bu süreçte teçhizat bakımından zayıf olan Dağıstanlılar, Osmanlı-Rus savaşının bitmesiyle birlikte Dağıstan’a sevk edilen 125 bin kişilik donanımlı ordu karşısında fazla direnememişlerdir.⁹⁵

⁹¹ Kafıl, a.g.e., s. 168

⁹² Özsoy, a.g.e., ss. 126-131

⁹³ Özsoy, a.g.e., ss. 145-146

⁹⁴ Özsoy, a.g.e., ss. 148-149

⁹⁵ Erel, a.g.e., ss. 167-171

20. yüzyıla yaklaşırken Rusya, Kuzey Kafkasya'ya tam anlamıyla hâkim olmuştur. Bu tarih itibarıyla yürütülen özgürlük mücadelelerinin komutası genellikle Osmanlı topraklarına göç eden Kafkas halkları tarafından yürütülmüş ve Rusların asimilasyon girişimlerine karşı propagandalar ile direniş ruhu diri tutulmaya çalışılmıştır. Buna karşılık Rusya, tesis ettiği okullar ile Rus yanlısı nesillerin yetişmesi yönünde girişimlerde bulunmanın yanı sıra, tarım ülkesi olmaktan makineleşmeye doğru giden sürecin hız kazanmasıyla ve oluşturduğu reformlarla Kuzey Kafkasya'yı daha fazla etkisi altına almıştır. 20. yüzyılın başlarında da bu politikaların devam ettiği ve Kafkas halklarının itirazlarının kesilmediği bilinmektedir.

1.4. SSCB Döneminde Kuzey Kafkasya ve Dağıstan

20. yüzyıl başlarında önceki direniş hareketlerinden farklı olarak, gelişen teknoloji karşısında düzenli ve kalabalık çatışmalar yerine gerilla taktiğiyle direnişine devam eden Dağıstan halkı, Rusya'da ilan edilen meşrutiyetten azami faydalanmanın yoluna gitmişlerdir. Bu sayede Türkiye'de tasarlanan kültürel ve birleştirici çalışmaları sahada daha rahat uygulaması için zemin bulmuşlar ve 7 Kasım 1917 de Bolşeviklerin yönetimi ele geçirmeleriyle birlikte Rus yöneticileri gönderen Milli Komite, Dağıstan yönetimini ele almışlardır. Çarlığın yıkılmasından sonra Dağıstan'da olduğu gibi tüm Kafkasya'da bağımsızlık için en uygun zaman olduğu düşünülmekte ve buna müteakip Kuzey Kafkasya'da "Kuzey Kafkasya Dağlı Halkaları Konfederasyonu" adı altında önemli bir teşkilat kurmuşlardır. 11 Mayıs 1918 tarihi geldiğinde, Osmanlı Devleti'nin de desteği ve yönlendirmesiyle, savaş ve ihtilal sonrası yönetim boşluğu yaşayan Rusya'nın mevcut durumundan istifade edilerek Dağıstan ve Kuzey Kafkasya Cumhuriyeti ilan edilmiştir. Ardından, Kafkas topraklarından çekilmek zorunda kalan Osmanlı ordusunun sebep olduğu dezavantaja rağmen Beyaz Ruslar ile mücadeleye devam eden Kuzey Kafkasya Devleti, Bolşevik yönetimi tarafından tanınacağı yönünde söz almışlardır. Ancak daha sonra sözünde durmayan Bolşevik yönetiminin bu hamleyi, Çar yanlısı beyazları zayıflatmak için yaptıkları fark edilmiştir. Dünya savaşından çekilen ve iç otoriteyi tesis eden Bolşevikler tüm odaklarını Kafkasya bölgesine vermişler ve ordunun önemli bir bölümünü bu bölgeye göndererek Kuzey Kafkasya Cumhuriyeti'yle 11 ay süren savaş

sonrası galip gelmişlerdir. Böylece 3 yıl süren bağımsızlık süreci 1920 yılında Rusya'nın mutlak galibiyetiyle son bulmuştur.⁹⁶

13 Kasım 1920 yılında Rusya'ya bağlı Dağıstan Özerk Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti kurulmuştur.⁹⁷ Bu süreç içerisinde devam eden Rusifikasyon çalışmalarına karşı dağlıların mücadelesi 1930 yılına kadar devam etmiştir.⁹⁸ Rejimin tam anlamıyla işlemeye başlaması sonrası Rusya, en başından itibaren yaptığı üzere etnik gruplar arasında belirli dönem ve değişen kıstaslara göre tercih yaparak grupların birbirleriyle sürtüşmelerini sağlamıştır. Bu dönemde Rus eğitim sistemi içinde yetişen zengin ailelerin çocuklarını farklı yönetim kademelerinde değerlendirmekle birlikte bir nevi yerel rejim muhafızları tabakası oluşturmuştur. Günümüzdeki etnik çatışma ve ayrışmanın zemininin oluşturulduğu bu dönemlerde Kafkas halklarının sosyal, dini, siyasal genetiği tamamen değiştirilmek istenmiştir.⁹⁹ Bunun yanı sıra, devam eden devletleştirme politikaları ve vergi yükü Kafkas halklarını bir kez daha isyana teşvik etmiş ve 1930 yılında Kuzey Kafkasya'da yeni bir isyan başlamıştır. Rus birliklerine ağır kayıplar verdiren bu isyan sonunda binlerce insan idam edilmiş ve on binlercesi sürgün edilmiştir.¹⁰⁰ İkinci Dünya Savaşı devam ederken Alman işgalinde kalan ve altı ay sonunda Almanların geri çekilmeye zorlanmasıyla son bulan süreçte Kuzey Kafkasya halkları Almanlar ile işbirliği yaptığı gerekçesiyle yaptırıma tabi tutulmuşlardır. Bu süreçte SSCB genelinde birçok halk sürgün edilmiş ve zulüm görmüştür. Bu dönemde kuzey Kafkasya'dan yoğun biçimde sürgün edilen Karaçaylar ve Balkarlar Kazakistan ve Kırgızistan'a, Çeçenler, İnguşlar ve Kalmuklar yine Kazakistan ve Sibiry'a sürgün edilmişlerdir. Gönderildikleri yerlerde çok zor şartlarda yaşayan bu halklar, Stalin'in ölümü sonrası geri getirilmiş olsalar da uğradıkları muamele insan haklarıyla örtüşmemekle birlikte bugün ve gelecekte Rusya tarihinde kara bir leke olarak kalacaktır.¹⁰¹ Bugün Kuzey Kafkasya halklarının milli bilinç seviyelerinin ve birbirlerine olan tutumlarının gelişmesinde sürgün yıllarının ve hatıralarının etkisi çok büyüktür. Bu dönemde yaşananların hafızalarda taze kalması

⁹⁶ Özsoy, a.g.e., ss. 176-177

⁹⁷ V.A. Tişkov, E.İ.Filipova, *Eski Sovyet Ülkelerinde Etnik İlişkiler ve Sorunlar: Kuzey Kafkasya* (1), Asam Yayınları, Ankara, 2000, s.2

⁹⁸ Asker, a.g.e., s.541

⁹⁹ Çelikkol, a.g.e., ss. 94-95

¹⁰⁰ Özsoy, a.g.e., ss. 195-200

¹⁰¹ Seyit Tuğul, *SSCB'de Sürgün Edilen Halklar(1)*, Chiviyazıları, İstanbul, 2003, ss. 23-115

için anlatılagelen ve belgelerle sıcak tutulan sürgün zamanlarının Kuzey Kafkasya halkları üzerindeki etkisi uzun yıllar hissedilecek gibi görünmektedir.¹⁰²

Sovyet dönemine kadar ilkel bir tarım ülkesi olan Dağıstan bu dönemden sonra, üretim araçlarının kamulaştırılması sonrası Sovyet yönetiminin yaptığı yatırımlarla sanayisini geliştirmiştir. 30 farklı alanda sanayi üretimi olan Dağıstan'ın makine, kimya ve enerji sanayi en önemli alanlardır. Beş yıllık ekonomik planlar çerçevesinde peyderpey ekonomik hamleler gerçekleştirilmiş ve artan üretim itibariyle Rusya'nın ve dünyanın genel konjonktüründen etkilense de artmaya devam etmiştir. 1985 yılına kadar SSCB tarafından servis edilen bilgilerin güvenilirliği hâlâ tartışma konusu olsa da bu tarihten sonra ciddi bir çöküş yaşamıştır.¹⁰³

Sovyet dönemi, Rusların bölgedeki hâkimiyetlerini pekiştirdikleri ve asimilasyon politikalarını hızlandırdıkları bir dönem olmuştur. Bunun yanı sıra baskıcı Sovyet rejiminin, acımasız uygulamaları ile zulüm dolu yıllar olarak kayıtlara geçmiştir. Özgürlüklerine düşkün olan Kafkas halklarını diri tutan hürriyet ve bağımsızlık özlemi bugün de devam etmektedir.

1.5. Rusya Federasyonu Döneminde Kuzey Kafkasya ve Dağıstan

1991 yılında SSCB'nin dağılması sonrası, eski Sovyetler Birliği üyesi ülkeler bağımsızlıklarını ilan ederek birlikten ayrılmışlardır. Orta Asya'da bulunan Türk cumhuriyetlerinin yanı sıra Güney Kafkasya'da bulunan Azerbaycan, Ermenistan ve Gürcistan'da bağımsızlıklarını kazanan ülkeler arasında yer almıştır. Birliğin dağılması itibariyle hemen her alanda sorun yaşayan Rusya, çoğu Müslüman Türkler olan bu toplulukları yönetemeyecek kadar zor zamanlar geçirmiştir. Bağımsızlığını kazanan devletlerin birbirleriyle olan sınır, etnik vs. sebeplerle yaşadığı ihtilaf ve çatışmalar kısa zamanda etkisini artırmıştır.¹⁰⁴ Diğer taraftan Rusya sınırlarında kalan özerk cumhuriyet statüsündeki bölgeler SSCB'nin dağılması sonrası oluşturulan

¹⁰² Işıl Yasa, *Tarihsel Açıdan Kuzey Kafkasya*, <http://www.bilgesam.org/incele/998/-tarihsel-acidan-kuzey-kafkasya/#.XMmrm2j7TDc> , Erişim Tarihi: 01.05.2019

¹⁰³ Özsoy, a.g.e., ss. 200-225

¹⁰⁴ Yıldız, a.g.e., s.129

Bağımsız Devletler Topluluğu'nun (BDT) en etkin ortağı Rusya'ya bağlı parçalar olarak tanımlanmışlardır.¹⁰⁵

Geçmişten günümüze bağımsızlık mücadelesi veren Dağıstan Özerk Cumhuriyeti de bu parçalardan birisidir. Bu sebeple, Dağıstan'ı Rusya dönemi içerisinde değerlendirirken, Rusya'nın bu süre içerisindeki sosyal, siyasal ve ekonomik gelişimine paralel değerlendirmek sağlıklı olacaktır.

SSCB'nin son dönemde gelişen ve değişen dünya koşulları karşısında atıl kalmış ve köhneleşmiş devlet yapısı hizmet vermek ve sorun çözmekten ziyade sorun üretir hale gelmiştir. Devletin işleyiş sisteminin bir sonucu olarak geline nokta dönemin Komünist Parti Genel Sekreteri Gorbaçov, 1986 yılında partinin 27. Kongresi'nde eleştirmiş ve radikal değişikliklerin kaçınılmaz olduğu vurgusu yapmıştır. Bu değişikliğin temelini ise serbest piyasa ekonomisine geçiş zorunluluğu oluşturmuştur. Bu tarih itibarıyla vakit kaybetmeden serbest piyasa ekonomisi araçları kullanılmaya başlanmış ve radikal reformlar hız kazandırılmıştır. SSCB'nin bugüne kadar kararlılık ve dirençle savunduğu politikalar çağın gereklerini karşılayamamış ve 1991 yılına gelindiğinde nihayet özel mülkiyet hakkı tanınmıştır. Bunun yanı sıra yabancı sermayeye izin verilmesinden sonra toplumun dışa açılma süreci hızlanmıştır. Bu açılım, devletin yönetim yapısını ve işleyişini değiştirdiği gibi toplumun yapısını da etkilemiştir. Öncesinde kapalı bir sistem içerisinde neredeyse dünyadan bağımsız yaşayan ve devlet yardımlarıyla hayatını devam ettiren toplum üyeleri, devletin ekonomik otoritesinin bu alanlardan çekilmesi sonrası kendi hayatlarını finanse etmek zorunda kalmışlardır. Daha öncesinde gündemlerinde olmayan zaruri gider kalemlerinin ortaya çıkması diğer toplumlarda olduğu gibi Dağıstan'da da tepkiyle karşılanmıştır. Öncesinde her şeyi devletten bekleyen ve alan insanların dış dünyadaki rekabete ve mücadeleye alışık olmadıkları halde bir anda kendilerini bu mücadelenin içinde bulmaları infial yaratmıştır.¹⁰⁶

SSCB'nin dağılması sonrası Dağıstan'da diğer bölgeler gibi cumhuriyet statüsüne yükselmiştir. 17 Eylül 1991'de Dağıstan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti adını almışken 17 Aralık 1991'de "Dağıstan Cumhuriyeti" ismini alarak değişikliğe

¹⁰⁵ Özsoy, a.g.e., ss. 283

¹⁰⁶ Özsoy, a.g.e., ss. 283-285

gitmiştir.¹⁰⁷ İlk olarak 26 Temmuz 1994 tarihinde kabul edilen¹⁰⁸ ve 10 Temmuz 2003’de yapılan köklü değişiklikler ile birlikte¹⁰⁹ en son 5 Mayıs 2017 tarihinde son şeklini alan Dağıstan anayasasının 7. ve 8. maddelerinde özerk ve demokratik cumhuriyetin yönetim organları yasama, yürütme ve yargı erklerine ayrılmıştır. Buna göre; Yasama organı Dağıstan Cumhuriyeti Halk Meclisi, Yürütme organı Dağıstan Cumhuriyeti Hükümeti ve Yargı organı Dağıstan Cumhuriyet Mahkemeleri tarafından tesis edilir ve iktidarı Dağıstan Cumhuriyeti Devlet Başkanı temsil etmektedir.¹¹⁰

Yönetim şekli ve yönteminin yanı sıra temel hak ve özgürlüklerin düzenlendiği anayasal düzenlemeler toplumun ihtiyaçlarına göre revize edilmektedir. Ancak, SSCB’nin dağılması sonrası ortaya çıkan ekonomik ve sosyolojik boşluk günümüzde hâlâ etkisini hissettirmektedir. İlk dönemde bu etki itibariyle milli gelirin düştüğü, sanayi ve tarımsal üretimin gerilediği ve insanların maddi sorumluluklarının arttığı bir ortamda fakirleştikleri görülmüştür. Bu ekonomik çöküntü beraberinde toplumsal çöküntüye de yol açmıştır. Alkol tüketimi artmış, cinayet oranları ve hırsızlık oranlarında artışlar yaşanmıştır. 1993 yılında Ruslar ve Yahudiler ülke dışına göç ederken kırsalda yaşayanlar da hayatını devam ettirmek için başta Mahaçkale olmak üzere merkezi vilayetlere göçmüşlerdir.¹¹¹ Ekonomik çöküntünün beraberinde getirdiği toplumsal çözülme Dağıstanlıları SSCB ve Rusya arasında kıyas yapmaya yönlendirmiştir. Her geçen gün SSCB yanlılarının ve Rusya’ya karşı tepkisel büyümenin arttığı gözlemlenmiştir.

SSCB’nin çöküşü sonrası, daha önce hüküm sürdüğü coğrafyalardan çekilen Rusya, bağımsızlığını kazanan ülkelerden ziyade federasyon sınırları içerisinde kalan cumhuriyetler üzerindeki otorite tesisine öncelik vermiştir. Zira bu devletlerde doğacak zafiyetin kendi güvenliği açısından birincil tehdit olduğunu bilmektedir. Bu tehditlerden en kayda değer olanlarından birisi de ekonomik durumdur. SSCB’nin dağılması sonrası serbest piyasa ekonomisine geçiş çabaları ve ağırlı süreç Dağıstan

¹⁰⁷ Ali Asker, Halklar ve Diller Labirenti Dağıstan, Büyükakıncı E. , Bacanlı E. (Eds.), Sovyetler Birliği’nin Dağılmasından Yirmi Yıl Sonra Rusya Federasyonu Türk Dilli Halklar, Türkiye ile İlişkiler (1), Atatürk Kültür Merkezi, İstanbul, 2012, s. 541

¹⁰⁸ Asker, a.g.e., s.541

¹⁰⁹ Asker, a.g.e., s.565

¹¹⁰ Dağıstan Cumhuriyeti Anayasası, http://constitution.garant.ru/region/cons_dagest/chapter/1/, Erişim Tarihi: 24.12.2017

¹¹¹ Özsoy, a.g.e, ss. 286-287

ekonomisini de olumsuz etkilemiştir. 1990 yılında 975.2 milyar ruble olan gayri safi milli hasıla (GSMH) 1991 yılında 940.8 milyar ruble olarak gerçekleşmiştir. Bu durum tek seferle sınırlı kalmamış ve 1992 yılında 838.4 milyar, 1993 yılında 787.9 milyar ve 1994 yılında 735.1 milyar ruble ile küçülmeye devam etmiştir. Bu küçülme 1997 yılına kadar sürmüştür ve bu yıl küçük bir büyüme gerçekleştirmiş olsa da Dağıstan, SSCB dönemindeki ekonomik göstergelerin çok uzağında bir tablo çizmektedir. Bu durum halkların memnuniyetsizliğine sebep olurken SSCB yanlılarının çoğalmasına sebep olmuştur.¹¹² Mevcut durumun telafisi yoluna giden merkezi yönetim özerk cumhuriyetlerin ekonomilerini desteklemeye başlamıştır. Bu bağlamda Dağıstan ekonomisi de Moskova yönetiminden ekonomik destek almaya başlamıştır. Bu yardımlar yapılırken merkezi yönetime yakın etnik grupların ve ailelerin aracılığıyla ve yönetiminde yapılmasına dikkat edilmiştir. Kısa zaman öncesine kadar sıradan bir etnik grup olan ve politik bir rolü olmayan etnik kesimler çok önemli hale gelmişlerdir. Siyasal yapısı modern anlamda siyasal parti dayanaklarına değil etnik temsilcilikler temelinde gelişmiş olan Dağıstan halkları nezdinde bu durum kabul görmemiş olsa da, Rusya'nın Dağıstan yönetimi üzerindeki hâkimiyetini artırmış ve etkin azınlığın tabiiyetini mümkün kılmıştır. Ancak bu durum Dağıstan'da %70 olan yoksulluk oranının düşürülmesi yahut %20,5 olan işsizlik oranının azalmasına istenilen katkıyı sağlayamamıştır.¹¹³

Dağıstan'ın etnik çeşitliği ve toplumsal yapısı federasyon içindeki diğer bölgelerden fazla olması, üretim araçlarının belirli bir azınlığın elinde toplanması bu gruplara yadsınamaz avantajlar sağlamıştır. Bu durum çemberin dışında kalan çoğunluğun itirazının yükselmesine sebep olurken etnik yapılar arası ilişkinin gerilmesine yol açmaktadır. SSCB döneminde bölgeye uygulanan göç ve iskân politikasına, yoksulluk ve toplumsal çöküntü eklenmiş ve gruplar arası gerilim artmıştır. Rusya'nın, bölgeyi kontrolü altında tutmak için kullandığı en önemli malzeme de Dağıstan'daki etnik çeşitlilik ve etnik milliyetçiliktir. Çarlık yönetiminden itibaren SSCB yönetimi dâhil olmak üzere sürekli baskılanan ve ezilen Kafkas halklarının, istemeden de olsa etnik milliyetçilik refleksleri geliştirilmiştir.¹¹⁴

¹¹² Özsoy, a.g.e, s. 301

¹¹³ Tişkov, Filipova, a.g.e., ss. 2-11

¹¹⁴ Tekir, a.g.e., ss.58-68

Bu durum iç ve dış hâkimiyet sorunu yaşayan RF'nin Yeltsin döneminde iç sorunlara odaklanması sonrası bağımsızlık taleplerinin gündeme gelmesine sebep olmuştur. Bu sebeple Rusya'nın bölgeye yönelik stratejisini, SSCB sonrası 2000 yılına kadar olan dönem ve 2000 sonrası Putin ile birlikte incelenecek olan dönem olarak ayırmak sağlıklı olacaktır. Çünkü 2000 yılına kadar olan dönemde iç sorunlarıyla ve dönüşümle meşgul olan Rusya, otorite boşluğu yaşamış ve tarih boyunca özgürlük mücadelesi vermiş, etnik açıdan zengin Kuzey Kafkasya halklarının tahakküm altına alınmasıyla layıkıyla ilgilenememiştir. Zayıflayan merkezi otoritenin karşısında ortaya çıkan bağımsızlık mücadeleleri, 1994 yılında başlayan Çeçen bağımsızlık hareketiyle hız kazanmış ve 1996 yılında Moskova yönetimini Çeçen mücahitler ile masaya oturmak zorunda bırakmıştır.¹¹⁵ Buna karşılık Rusya'nın geçmişten gelen ve günümüzde hali hazırda kullanmaya devam ettiği en önemli stratejisi, etnik farklılıkların ve etnik rekabetin oluşturduğu otorite boşluğunu askeri, siyasi ve ekonomik açıdan doldurarak bölgedeki yegâne kudret olmaya çalışmaktır.¹¹⁶

Rusya'daki idari karışıklıkların bitmesi ve Putin'in devlet başkanı seçilmesiyle birlikte merkezi yönetimin güçlendirilmesi adına yapılan yasal düzenlemeler ile birlikte federe devletlerin yasalarını merkezin anayasasına uyarlamak için bir dizi yasal düzenleme başlatmıştır.¹¹⁷ Aksi durumda, Dağıstan ve Kuzey Kafkasya'ya dışarıdan sirayet eden ve SSCB sonrası otorite boşluğundan faydalanan Vahhabi hareket, hızla yayılmakta ve Kafkas halklarının bağımsızlık girişimlerine dini anlam yüklemeye devam etmektedir. Dağıstan özelinde de oldukça etkili olan Vahhabi hareketi her ne kadar Sünni yerel halkın karşı olduğu bir hareket olsa da, etnik çatışmalara dini çatışmaları eklemesi muhtemel bir akımdır.¹¹⁸

Rüşvet, yolsuzluk, fakirlik gibi sorunların yanı sıra etnik rekabet ve coğrafi zorlukların eklendiği Dağıstan, inanç temelli çatışmaların yaşandığı bir ülke haline gelmiştir. Bu sebeple Dağıstan özelinde dengelerin muhafaza edilmesi oldukça zorlaşmaktadır. Tarihsel süreç içerisinde Rusların izlediği politikalar ve bölgenin çok özel yapısı Kafkas halklarını zorladığı gibi Slavları da zorlamaktadır. Merkez bütçeden

¹¹⁵ İzzetgil, a.g.e., s. 57

¹¹⁶ Tekir, a.g.e., s.59

¹¹⁷ Tekir, a.g.e., s.59

¹¹⁸ Asker, a.g.e. s.576

aktarılan yardımlar ve bölgenin hassasiyeti itibariyle devam eden askeri yatırımların Rusya üzerinde kambur olduğunu düşünen ve sayıları her geçen gün artan Ruslar yönetime baskı kanallarını kullanmakta ve bu bölgelerin Rusya topraklarından ayrılmasını talep etmektedirler. Ancak merkezi yönetim bu durumda diğer bölgelerinde aynı talepte bulunacağını ve bunun, Rusya'nın parçalanması anlamına geleceğini bilmektedirler.¹¹⁹

1.6. Sovyetler Birliği Sonrası Putin Dönemine Kadar Rusya Güvenlik

Algısı Açısından Kafkasya'ya Genel Bakış

SSCB'nin dağılmasıyla birlikte Kafkasya'da bağımsızlığını ilan eden devletler ve bağımsızlık mücadelesi veren halklar olarak iki nüfus alanıyla meşgul olmak zorunda kalan Rusya, kayıplarını artırmak istememektedir. Bir yandan serbest piyasa ekonomisine uyum sağlamaya ve idari reformları düzenlemeye çalışırken bir yandan da özgürlük talebi her geçen gün artan Kuzey Kafkasya toplulukları üzerinde hâkimiyetin tesis edilmesi, Rusya açısından hayati önem taşımaktadır. Rusya için Kafkasya, Ortadoğu, Afrika ve Basra Körfezi'ne bağlantı noktasıdır. Bu bölgelere olan teması ve/veya nüfusu ancak Kafkasya'nın kontrol edilebilmesiyle mümkündür. Dolayısıyla Kuzey Kafkasya'nın Rusya toprakları içerisinde kalması zaruri bir durumdur.¹²⁰ Rusya'nın güvenlik stratejilerine bakıldığında Kafkasya'nın öncelikli alan ilan edildiği görülmektedir.¹²¹

SSCB'nin dağılması sonrası Kafkasya'da yaşanan en önemli bağımsızlık mücadelesi Çeçenlerin verdiği mücadeledir. Özellikle Güney Kafkas milletlerinin bağımsızlığını kazanması sonrası Çeçenler de bağımsızlık mücadelesine girişmiş ve Rusya uluslararası kuralları yok saymak pahasına bu mücadeleyi sindirmiştir. Rusya bilmektedir ki; Kafkas halklarının etnik çeşitliliği çok fazla olsa da İslam temelli ortak nokta, kaybedilecek ilk cephenin devamını getirecek ve dini değerler altında toplanan diğer özerk cumhuriyetler de bu yola başvurarak bağımsızlıklarını ilan edeceklerdir. Bu sebeple Rusya, etnik gruplar arasında süre gelen kızışma noktalarını harekete geçirmekte ve bu noktalardan hareketle bölgenin jandarmalığı rolünü üstlenmektedir.

¹¹⁹ Asker, a.g.e., ss. 575-578

¹²⁰ Bölükbaşı, a.g.e., ss. 82-84

¹²¹ İzzetgil, a.g.e., s.66

Bu çatışma gerekçelerinden ilki, Bolşevik Devrimi sonrası bölgede çizilen sınırların oluşturduğu ihtilaf olarak karşımıza çıkmaktadır. Etnik grupların farklı sınırlar içerisinde kalması ve bölünmesi, kasıtlı iskân hareketlerinin bu grupları etkisizleştirmesi, yaşam standartlarındaki eşitsizlik ve kayırma bugün de devam eden Rus politikalarındandır. Rusya bu çatışmaları körüklemekte ve akabinde yine bu çatışmaları gerekçe göstererek ihtilafı çözmek üzere otorite tesis etmektedir.¹²²

Rusya bu bölgedeki otoritesini yeniden tesis etmek ve kalıcı kılmak için siyasal, ekonomik ve askeri tüm yollara başvurmaktadır. Bu amaçla SSCB sonrası “Yakın Çevre” politikasını geliştirmiş ve siyasal hâkimiyeti kurmak için bölgesel istikrarı sağlamak adına “askeri işbirliği” adı altında askeri nüfus sağlayarak etkili olmaya çalışmaktadır. Bu yöntemle Sovyet döneminde tahakküm sağladığı bölgelerde bu etkisini yeniden tesis etmeyi amaçlamaktadır.¹²³

¹²² Osman Tekir, *Kuzey Kafkasya'da Mevcut ve Potansiyel Etnik Çatışma Alanları*, Kafkas Çalışmaları ve Sosyal Bilimler Dergisi, C:2 Sayı:3 2016 ss. 23-46

¹²³ Bölükbaşı, a.g.e., ss. 84-86

İKİNCİ BÖLÜM

RUSYA’NIN DIŞ POLİTİKA KONSEPTİ VE MİLLİ GÜVENLİK ALGISINDA KUZEY KAFKASYA’NIN ÖNEMİ

İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra iki kutuplu dünya düzeni oluşmuştur. Soğuk Savaş döneminde değişen küresel şartlar ve gelişen koşullara ayak uydurmakta zorlanan SSCB’nin son döneminde, Mihail Gorbaçov, Glasnost (Açıklık) ve Perestroykayı (Yeniden Yapılanma) devreye sokmuş olsa da 25Aralık 1991 yılında SSCB’nin dağılmasının önüne geçememiştir. Yaklaşık iki yüz yıldır hüküm sürdüğü¹²⁴ topraklardan feragat etmek zorunda kalan SSCB, yeni bir federatif devlet kurmuş olsa da Orta Asya, Kafkasya, Baltık ve Doğu Avrupa’da kendisi dışında bağımsızlığını ilan eden on dört ülkenin bulunduğu toprakları ve buralardaki idari haklarını kaybetmiştir. Tarih boyunca topraklarını genişletmeyi güvenliği açısından zorunlu sayan Rusya, genişleyen toprakların güvenliğini sağlamak için yine topraklarını genişletme yoluna gitmiş olsa da¹²⁵ bu kez durum böyle olmamış ve aleyhine gelişen ekonomik, siyasal ve toplumsal durumlar Rusya’yı bu kararı almaya mecbur bırakmıştır.

Rusya’nın çekilmek zorunda kaldığı coğrafyaya bakıldığında jeopolitik ve jeostratejik açıdan oldukça değerli olduğu anlaşılmaktadır. Realist politikaların uygulandığı süreçte özellikle ekonomik açıdan ve askeri açıdan Rusya için hayati önem taşıyan eski Sovyet ülkeleri ile bağlantının kopması yeni kayıpların yolunu açacağından bu durum telafi edilmelidir. SSCB sonrası kurulan Bağımsız Devletler Topluluğu içerisinde etkin rol alarak bu devletleri “Yakın Çevre” ülkeleri olarak tanımlayarak dış politika ve milli güvenlik kavramlarını yeniden oluşturan Rusya bu bölgedeki hâkimiyetini yeniden tesis etme yoluna gitmiştir.

Rusya sınırları içerisinde yer alan Kuzey Kafkasya bu manada oldukça kıymetlidir. Tarihsel süreci itibarıyla mücadele alanı olagelmiş bu coğrafya, Rusya’nın en zayıf olduğu dönemde bağımsızlık mücadelesini yinelemekte ve ülkenin

¹²⁴ A. Sait Sönmez, *Yakın Çevre Doktrini Bağlamında Yeltsin Dönemi Rusya Federasyonu’nun Bağımsız Devletler Topluluğu Ülkeleriyle İlişkileri*, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, C:1, Sayı:27,2010

¹²⁵ İzzetgil, a.g.e., s. 52

geleceğiyle alakalı bir güvenlik açığı haline gelmektedir. Kuzey Kafkasya Cumhuriyetleri'nin bağımsızlığını kazanması Rusya'nın çözülmeye devam etmesine sebep olacağı gibi uluslararası platformda güç kaybetmeye devam ettiği görüntüsü oluşturacaktır. Bu sebeple yöntem geliştirmek ve uygulamak en öncelikli hale gelmiştir.

1. RUSYA'NIN DIŞ POLİTİKA KONSEPTİNİ OLUŞTURAN SÜREÇLER VE DİNAMİKLER

Güvenlik, zaman, mekân ve koşullar gibi birçok değişkenden etkilenecek hayatın akışı içerisinde tanımı değişen ve güvenlik ihtiyacı hisseden her şey için tek bir anlamı olmayan bir kavramdır. Genel olarak, toplumsal anlamda yasal düzenin aksamadan yürütülmesi ve bireylerin korkusuzca yaşayabilmesi durumu¹²⁶ olarak tanımlansa da farklı düşünürler güvenlik kavramına farklı anlamlar yüklemişlerdir. Bireyin güvenliğiyle başlayan ve uluslararası güvenlik dahil birçok alana ayrılan güvenlik kavramını McSweeney, “Tıpkı barış, onur, adalet gibi bir dizi diğer kavramla ilişkilendirilebilen fakat tanımlanmaya direnen bir terim”¹²⁷ olarak görürken, Buzan, “Sevgi, özgürlük ve güç gibi kavramlar kadar tanımlanması zor bir kavramdır” der. Waeber ise; “ Herhangi bir güvenlik tehdidine karşı tedbir alma durumu” olarak tanımlar.¹²⁸

İnsanlar topluluklar halinde yaşamaya başladıktan sonra diğer birçok ihtiyacın ortaya çıkması gibi güvenlik kavramı da, toplum ihtiyacı haline gelmekte ve insanlık tarihi boyunca toplulukların en önem verdikleri konuların başında gelmektedir. Tarih boyunca farklı yöntemlerle güvenliklerini sağlamaya çalışan toplumların bu algısı yirminci yüzyılda iki dünya savaşıyla sonuçlanan ve soğuk savaş süreciyle kabuk değiştiren yeni bir boyut kazanmıştır. Soğuk savaş sürecinin iki büyük aktörü ABD ve SSCB, güvenlik kavramına yeni bir boyut kazandırarak “caydırıcılık” ile bağdaştırmışlardır. Konvansiyonel ve nükleer silahlanmanın caydırıcılığıyla güvenliği sağlamak için orduların güçlenmesini gerekli görmüşler ve soğuk savaş boyunca

¹²⁶Türk Dil Kurumu, Güncel Türkçe Sözlük, 2019, http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5ca8cb77e4f925.83417799, Erişim Tarihi: 06.04.2019.

¹²⁷ Baran, Macar, *a.g.e.*, s. 251

¹²⁸ Baysal, Lüleci, *a.g.e.*, ss. 64-65

temsil ettikleri değerlerin üstün gelmesi adına askeri güçlerini vitrine çıkarmaktan çekinmemişlerdir.¹²⁹

Güvenlik kavramının anlamının geliştirilmesine sebep olan SSCB'nin dağılması kuşkusuz en fazla Rusya'yı etkilemiştir. SSCB dağıldıktan sonra varisi Rusya'nın güvenlik kaygıları ve anlayışı değişmiş ve hatta daha karmaşık bir hale gelmiştir. Sovyet döneminde doğrudan hüküm sürdüğü toprakların bağımsızlığını ilan etmesi ve önemli aktörler haline gelmesi Rusya'yı yeni önlemler almak ve yeni politika geliştirmek zorunda bırakmıştır. İdeolojik genişlemenin yeni dünya düzeni içerisinde beyhude bir çaba olduğunu ve dünyaya ekonomik ve siyasal açıdan entegre olması gerektiğini kabul eden, bu doğrultuda açılımlar yapan Rusya'nın hızla gelişim göstermesi batı kanadında da olumlu karşılanmıştır.¹³⁰

Bu çeşitli gelişmeler, Çarlık ve Sovyet dönemlerinde baskı ve otoriteyle talepleri ertelenen veya reddedilen Kuzey Kafkasya halkları için de yeni bir fırsat haline gelmiş, Rus otoritesinin zayıflamasıyla birlikte özgürlük ve bağımsızlık mücadelesi bu topraklarda tekrar su yüzüne çıkmıştır. Bağımsızlık çabalarının yanı sıra, Rusya'nın yüzyıllar boyunca bu bölgeleri yönetebilmek ve sömürmek üzere canlı tuttuğu etnik temelli mücadelelere, sınır mücadeleleri, küresel ve bölgesel güçlerin nüfuz edinme çabaları da eklenmiştir.¹³¹

Bu ve benzeri gelişmeler değerlendirildiğinde Rusya'nın güvenlik kaygılarını ve yöntemlerini sağlıklı okuyabilmek için dış politika unsuru haline gelen eski SSCB ülkelerine bakmalı ve güvenlik algısı dış politika unsurları içinde değerlendirilmelidir. Nitekim Kuzey Kafkasya bu bölgelerin dinamikleriyle doğrudan bağlantılı bir coğrafya olduğundan, sınır dışında meydana gelecek bir sorunun bu bölgeye sirayet etmesi veya tam tersi bir durumda dış politikanın etkilenmesi durumu söz konusu olabilecektir.

¹²⁹ Cengiz Erişen, "Rusya Federasyonu'nda Ulusal Güvenlik Yaklaşımı ve Askeri Doktrinler", Büyükkakıncı, E. (Eds.), *Değişen Dünyada Rusya ve Ukrayna* (1), Phoenix Yayınevi, Ankara, 2004, ss. 165-194

¹³⁰ Mustafa Kibaroglu, *Rusya'nın Yeni Ulusal Güvenlik Konsepti ve Askeri Doktrini*, Avrasya Dosyası Rusya Özel, C:6, Sayı:4, 2001, ss. 95-106

¹³¹ Kibaroglu, a.g.e., s.96

Bu nedenle, bu bölümde Rusya'nın güvenlik algısını, dış politika kavramı çerçevesinde değerlendirerek Kuzey Kafkasya ve Dağıstan'ın bu politikalara etkisini ve bu politikalardan etkilendiği alanlar değerlendirilecektir.

1.1. Yakın Çevre Politikası ve Ortaya Çıkışı

Rusya, topraklarının kapladığı alan itibariyle tarih boyunca batı ve doğu arasında toplumsal kimlik arayışı içinde olmuştur. Özellikle Gorbaçov dönemindeki perestroyka siyaseti, temelinde batıya ve batının gelişmişliğine uyum sağlamaktan yola çıkarak oluşturulmuştur. Batıyla uyum sağlamak için geliştirilen siyasal ve ekonomik politikaların çatısını, Atlantikçi (Batıcı) yaklaşım oluşturmuştur. SSCB dağıldıktan sonra da ülke yönetiminde etkin olan Atlantikçiler serbest piyasa ekonomisine ayak uydurmak ve şeffaf siyasete yönelmek konusunda toplumsal dönüşümün formülünü batıda aramışlardır. Bu akıma göre, Rusya'nın temsil ettiği ideoloji, ülkeyi ve toplumu dünyanın geri kalanından soyutlamış ve geri bırakmıştır. Rusya, Avrupa'nın bir parçasıdır ve hızla batıya adapte olmalı, batılı kurumlarla mutlak işbirliği içinde olmalıdır fikri savunulmuştur. Ancak, Rusya'nın yeniden yapılanma hızının toplumsal dönüşüm hızının önüne geçmesi karmaşa ve infiale yol açmakla birlikte, batının yeterince destek vermemesi ve aradaki güven sorunu Avrasyacı yaklaşımın ön plana çıkmasını hazırlayan gelişmelerden olmuştur.¹³²

Rus toplumunun kendisini tanımladığı ve kimlik kazandırdığı diğer bir akım olarak karşımıza çıkan “Avrasyacılık” ise; Dünyanın farklı coğrafyalarında odağının dağılmasına müsaade eden Rusya'nın asla eski gücüne ulaşamayacağını en iyi ihtimalle batının güdümüne gireceğini savunarak, Avrasya'ya yönelmenin ekonomik, siyasal, askeri ve idari açıdan en akılcı yöntem olduğunu savunmaktadır. Bu, Rusya'yı batıya kapatmayacak veya yeni dünyaya uyum sürecini baltalamayacak aksine, batı ile ilişkileri Panslavizm düzleminde geliştirecektir. Ayrıca, tarih itibariyle kozmopolit bir nüfus yapısına sahip olan ülkenin ortak bir paydada bir araya gelmesini ve ulus kavramının yeniden oluşmasını sağlayacaktır. Avrasyacılık fikrinin toplum tarafında karşılık bulması ve Rusya'yı “Merkezi Güç” olarak tanımlaması, dikkatleri yeniden SSCB döneminde hâkimiyet altında olan ülkelere çevirmiştir. Rusya'nın

¹³² Halime Büyükgüzel, *Rusya'nın Türk Cumhuriyetleri Politikası* (1), Kripto Yayınevi, Ankara, 2014, ss. 156-161

kalkınmasının ve ilerlemesinin BDT ülkelerine olan nüfusunu devam ettirmek ve artırmaktan geçtiğini, bu ülkeleri kendi öncelikleri altında tutmanın bir beka meselesi olduğunu değerlendiren bu akım ise BDT ülkelerini “Yakın Çevre” olarak tanımlamış¹³³ ve 1993 yılı “Rusya Federasyonu Dış Politika Doktrininde” ülkenin dış politikasının temel taşlarını oluşturmuştur.¹³⁴

Rusya’nın yakın çevre politikasını anlayabilmek için SSCB’nin ve birlik dağıldıktan sonra Rusya’nın içinde bulunduğu durumu iyi anlamak gerekmektedir. Soğuk savaş yıllarında yıpranan ve gelişen dünya sistemine ayak uyduramayan Ruslar yaklaşık iki yüzyıldır hüküm sürdüğü topraklardan çekilmek zorunda kalmak suretiyle küçülmeye gitmiştir. SSCB dağıldıktan sonra çekildiği bölgelerde bağımsızlığını kazanan bu devletler artık iç unsurlar olmaktan çıkmış ve dış politika unsurları haline gelmiştir. SSCB sonrası Rus Dış politikasının en önemli unsurlarından birisi de daha önce birlik bünyesinde bulunan ve yakın çevresindeki bu ülkeler üzerinde tekrar nüfuz elde etmek zorunda hissetmesidir.¹³⁵

Rusya ilk dönemde çözülmeyi durdurmak adına BDT üzerinde yakın çevre politikasını bir savunma aracı olarak kullanmak durumunda kalmış ve bu ülkelerin yönetimlerine etki ederek kendi sınırları içerisindeki bölünme tehdidini bertaraf etme yoluna gitmiştir.¹³⁶ 23 Nisan 1993’te kabul edilen “Dış Politika Konsepti” ne göre yakın çevresinde bulunan ülkelerin, jeopolitik konumları itibariyle Rusya’nın güvenliği ve bekası için mutlak öneme sahiptir. Bunun yanı sıra ülkenin gelişmesi ve dünyaya uyum sağlama sürecinin hızlandırılması için daha önce doğrudan hüküm sürdüğü bu topraklarda söz sahibi olması gerektiği vurgulanmıştır.¹³⁷

Geniş çerçevelerle belirlenen dış politika doktrininin nasıl uygulanacağı, siyasal, askeri ve ekonomik etkilerinin yanı sıra kazanımlarının neler olacağı hususunda keskin bir yol haritası bulunmamaktadır.¹³⁸ Ancak mevcut durum itibariyle

¹³³ Zeynep Dağı, *Kimlik Milliyetçilik ve Dış Politika: Rusya’nın Dönüşümü*(1), Boyut Yayınevi, İstanbul, 2002, ss. 171-174

¹³⁴ Büyükgözel, a.g.e., ss. 165-166

¹³⁵ Sönmez, a.g.e., ss. 277-290

¹³⁶ Mediha Akarslan, *Değişen Dünya Dengeleri Rusya Federasyonu Yakın Çevre Politikası Ve Türk Cumhuriyetleri*(1), Ezgi Kitap Evi, İstanbul, 1994, ss. 126-15

¹³⁷ Mehmet Seyfettin Erol, Aidarbek Amirbek, *Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Rusya’nın Dış Politikasında Yakın Çevre ve Orta Asya*, Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi, C.14, 2014, ss. 155-178

¹³⁸ Sönmez, a.g.e., ss. 277-290

Atlantikçi yaklaşımın bu amaçlara hizmet etmeyeceği ve/fakat batı ile ilişkileri koparmadan Avrasyacı politikaların benimsenmesi ve geliştirilmesinin Rusya'ya yeniden imparatorluk gücüne ulaştıracağı tüm çevrelerin kabul ettiği bir kanaat haline gelmiştir. Bu dönüşüm, Rusya Dış Politika anlayışı içinde ikinci nirengi noktası haline gelmiş ve bugün algılandığı manada “Yakın Çevre” politikası böylece ortaya çıkmıştır.¹³⁹

Bu süreçten sonra, Rusya'nın gelişim aşamalarında etkili olan Avrasyacılık akımı ön planda olmak koşuluyla ilk dönemde savunmacı bir yapı olarak ortaya çıkan dış politika yaklaşımı Putin döneminde yayılmacı bir kavram olarak algılanmıştır. Şüphesiz, bu algının değişmesinde Putin'in yönetim anlayışının etkisi büyüktür. Bu anlayışın Aleksandr Dugin'in de öncülüğünü yaptığı “Yeni Avrasyacılık” akımından etkilendiği ve izlenen politikaların doğrudan bu akımdan yola çıkarak hayata geçirildiği görülmektedir.¹⁴⁰

Bu gelişmeler ışığında Rusya dış politika konsepti, federasyonun kuruluşundan 1993 yılına kadar olan, edilgen ve batıya entegre olmaya çalışan Atlantikçi/Batıcı görüşlerin ön planda olduğu dönem olarak değerlendirilmektedir. Rusya'nın batı açılımının, batıda kabul görmesi ve bu sırada yakın çevresinde azalan etkinliği sebebiyle bölgesel ve küresel rakiplerinin boşluktan yararlanma girişimleri ardından, 1993 yılında belirlenen dış politika konseptiyle birlikte dış politika öncelikleri değişmiştir.¹⁴¹ SSCB sonrası Rusya dış politika sürecinde ikinci dönem olarak değerlendirecek olan bu dönemin öncelikleri, daha sonraki dönemlerde geliştirilecek olmakla birlikte şu şekilde sıralanabilir;

- Rus halkının kimliği ve Rus kültürünün etki alanları BDT üye ülkelerinden bağımsız düşünülemez. Bu sebeple kültürel etkileşimin sürekliliği açısından bu toplum ve ülkelerle etkin ilişkiler kurmak zorunludur.¹⁴²
- Bağımsızlığını kazanan Orta Asya, Kafkasya ve Doğu Avrupa'da bulunan ülkelerin, jeopolitik konumları itibarıyla Rusya'nın ulusal güvenliği üzerinde

¹³⁹ Büyükgözel, a.g.e., ss. 165-171

¹⁴⁰ Erol, Amirbek, a.g.e., ss. 159-163

¹⁴¹ Kanat Ydyrys, *Rusya Federasyonu'nun “Yakın Çevre” Politikası Ve Orta Üzerindeki Etkileri*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, 2012, ss. 33-34

¹⁴² Dağı, a.g.e., ss. 175-179

azami etkisi vardır. Bu etki itibariyle bu ülkelerin güvenliklerinin sağlanması için ileri düzeyde askeri işbirliği gerekmektedir.¹⁴³

- SSCB otoritesinin ortadan kalktığı yeni dönemde, yönetim ve otorite boşluğunun sonucu olarak ortaya çıkan kargaşa ve çatışma ortamından, bu bölgede yaşayan 25 milyonluk Rus nüfusun olumsuz etkilenmesinin önüne geçilmesi gerekmektedir. Bu sebeple bu ülkelerin ekonomik ve idari olarak desteklenmesi, yeniden yapılandırılması ve kontrol edilmesi gerekmektedir.¹⁴⁴

Geniş hatlarıyla Rusya'nın çözülmeyi durdurmak, Rus halkının ve dış Rusların moralini yeniden yükseltmek ve nüfuz alanlarının kontrolünü tekrar ele geçirerek zenginliklerinden faydalanmak suretiyle imparatorluk fikrini hayata geçirmeye başlamanın yolunun bu noktadan hareketle gerçekleşebileceği ön görülmektedir. Bunun yanı sıra NATO'nun genişlemeci politikalarının devam ettiği ve alan bulduğu bu coğrafyalarda Rusya etkinliğinin artırılması azami önem arz etmektedir.¹⁴⁵ Bu sebeplerle Rusya, BDT üye ülkeleri arasında liderlik rolü üstlenirken, bu ülkelerin dış dünyaya uyumunu da kontrol ederek ekonomik, siyasal ve toplumsal açıdan bağımsız hareket etmelerinin önüne geçmek istemiştir. Aksi halde ABD, AB, Çin, Türkiye gibi uluslararası ve bölgesel güçlerin buralara nüfuz ederek Rusya menfaatleriyle çelişen gelişmelere sebep olmaları, Rusya için kabul edilemez bir gelişme olacaktır.¹⁴⁶

1.2. Rusya'nın İç Güvenliği, Yakın Çevre Politikasının Etkileri Kuzey Kafkasya ve Dağıstan

Soğuk savaş döneminde “caydırıcılık” üzerine tesis edilen “güvenlik” algısı iki kutuplu düzenin ortadan kalmasıyla birlikte, özellikle SSCB uhdesinde bulunan ve bağımsızlığını kazanan ülkeler ile birlikte Rusya içinde manası derinleşen bir durum ortaya çıkarmıştır. Bir yandan yeni bir sistemin inşası süreci devam ederken diğer taraftan, olası güvenlik sorunları karşısında tehditlere en açık dönemini yaşamaktadır. SSCB sonrası bağımsızlığını kazanan ülkelerde oluşacak veya bu ülkelerin sebep

¹⁴³ Sönmez, a.g.e., ss. 277-290

¹⁴⁴ Merve İrem Yapıcı, *Rus Dış Politikasını Oluşturan İç Etkenler: Yeltsin Ve Putin Dönemleri*(1), Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu, Ankara, 2010, ss.292-296

¹⁴⁵ Yapıcı, a.g.e., s.238

¹⁴⁶ Büyükgözel, a.g.e., s.169

olduğu her türlü çatışma Rusya'yı doğrudan ilgilendireceğinden, iç güvenlik unsurlarını ve tedbirlerini dış politika paralelinde incelemek sağlıklı olacaktır.

Rusya, SSCB'yi andıran bir etnik, dilsel ve dinsel derinliğe sahiptir. Bu yapısı itibariyle, bağımsızlığını kazanan ülkelerde yaşamaya devam eden Ruslar olduğu gibi Rusya sınırlarında yaşayan ve Rus olmayan halkların çokluğu Rusya'nın bütünlüğü için "kimlik" sorununun ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Yönetim ilk etapta milliyetçi söylemlerle "ulus" kavramını oturtmaya çalışsa da bu durum etnik ve dini ayrışmaların önünü açmıştır. Daha sonra sınır dışında kalan ülkelerde meydana gelen etnik temelli çatışmalar dış Rusların Rusya'ya göç etmesi olasılığını doğurduğu gibi sınırlar içindeki çokuluslu yapısı iç güvenlik kaygılarının artmasına sebep olmuştur.¹⁴⁷

Rusya her ne kadar ekonomik, siyasal ve toplumsal birçok problemin çözümünü meşgul olsa da, güvenlik kaygısı bu konuların tamamından daha önceliklidir. Geçmişten gelen alışkanlığı itibariyle yayılmayı önceleyen devlet yapısının tersine dönmüş olması güvenlik kaygılarının artmasına sebep olmuştur. Bu büyük kaygı yöneticilerin ve siyasal elitlerin algısını yönlendirdiği üzere bu algı itibariyle oluşturulan milli güvenlik doktrinleri ve dış politika doktrinleri güvenliğin sağlanması ve çözülmenin durdurulması üzerinde yoğunlaşmıştır. Ülkenin yeniden inşası üzere geliştirilen tüm yöntemler, güvenlik esaslı ele alınmıştır.¹⁴⁸ Bu bağlamda Rusya, yeni dönemde büyük çapta kitlesel bir savaş olasılığından ziyade bölgesel çatışmaların ve bu çatışmaların tetikleyeceği iç güvenlik tehditlerinin harekete geçme olasılığını daha yüksek bir ihtimal olarak ele almaktadır. Bu sebeple, uyum sürecini ekonomik, toplumsal ve siyasal sıkıntılarla geçiren, bu süreçte zayıflayan devlet otoritesinin çözüm üretmediği gerçekliğiyle karşı karşıya kalmıştır. Buna karşılık olarak toplumun ve yöneticilerin alışkanlıkları itibariyle ordunun yeniden düzenlenerek teknolojik olarak güçlendirilmesi fikri ön plana çıkmıştır. Her ne kadar parçalansa da SSCB'nin ekonomik gücünün %65'i ve askeri gücünün %85'i varisi

¹⁴⁷ Dağı, a.g.e., ss. 120-123

¹⁴⁸ Erhan Canikoğlu, *Putin Döneminde Rusya Federasyonu'nun 'Yakın Çevre' Politikası: (2000-2008)* Yayınlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, 2010, ss. 145-147

Rusya'nın kontrolündedir. Bu durum Rusya'nın, SSCB sonrası çözülmeyi önlemesi için oldukça önemli bir avantajdır.¹⁴⁹

Dağılmadan kısa süre sonra Orta Asya'da başlayan sınır çatışmaları otorite boşluğunu teyit eder nitelikte olup çok geçmeden Çeçenistan bağımsızlık mücadelesinin tekrar başlaması ve bu mücadelenin, inşa sürecindeki Rusya'yı oldukça zorlaması ordunun ve güvenliğin önemini pekiştirmiştir. Rusya bu gelişmeler sonrasında, milli menfaatlerini yakın çevresinde bulunan ülkelerde yaşanan ve farklı gerekçelerle aynı fırsatı değerlendirmek üzere sınırları içini etkileyen çatışmaların önlenmesi ve BDT ülkelerinin dış dünya ile uyumunun sağlanması konusunda daha keskin aksiyon alma yoluna gitmiştir. Bunun için yakın çevre ülkelerini dış sınır kabul ederek güvenlik tedbirlerini bu ülkelere almaya başlamak suretiyle askeri, siyasal ve yapısal tedbirler almayı zaruri görmüştür.¹⁵⁰ Bu gerekçelerle BDT içerisindeki 30 askeri üssün varlığını devam ettirmek için gerekli girişimlerde bulunmanın yanı sıra bu ülkelere yaşayan Rus azınlıkların haklarının korunması ve göçe zorlanmalarının önüne geçmek için gerekli siyasal girişimlerini “eşitler arasında ayrıcalıklı” konumunu kullanarak sürdürmüştür.¹⁵¹ Bu süreçte Rusya'nın bütünleşme politikalarına itiraz eden yahut verim alınamayan yönetimlerde ilk yakın çevre girişimleri diyebileceğimiz hareketlilikler, yaşanmaya başlanmıştır. Örneğin Litvanya Başkanı Landsbergis iktidardan el çektilmiş, Azerbaycan'ın meşru lideri Ebulfaz Elçibey görevden alınarak yerine Haydar Aliyev getirilmiş, Tataristan'da halk ayaklanması çıkartılarak yönetime Rus yanlısı Rahmanov getirilmiştir. Bu durum SSCB döneminde sıklıkla kullanılan ve merkezin çevreye olan hâkimiyetinin kanıtlandığı düşünülen girişimler olarak servis edilmiştir.¹⁵²

Putin dönemine kadar çözülmeyi durdurmak, yakın çevresine ve dünyanın geri kalanına kendisini tekrar ispatlamak, amaçlarından sapmadığını Rus halkına ve diasporasına kanıtlamak üzere uğraşlar veren Rusya, Putin döneminden sonra hedeflerini büyütmüş ve genişletmiştir. Putin'e göre, Rusya'nın imparatorluk

¹⁴⁹ Mesut Hakkı Caşın, Giray Saynur Derman, *Rus Dış Politikasındaki Değişim Ve Kremlin Penceresinden Yeni Ufuklar*(1), Srt Yayınları, Ankara, 2016, ss. 273-277

¹⁵⁰ Dağı, a.g.e., ss. 187-189

¹⁵¹ Dağı, a.g.e., s. 189

¹⁵² Akarslan, a.g.e., s.140

yolundan sapmaması ve uluslararası platformda tekrar söz sahibi olması için, dünya kamuoyunda saygınlığını artıran, ordusunu güçlendiren, ekonomik reformları kararlılıkla gerçekleştirerek halkın refahını artırmayı önceleyen güçlü bir merkezi yönetim kurulması zaruridir.¹⁵³

Bu durum Avrasyacı yaklaşım itibariyle yakın çevrenin sadece coğrafi yakınlıktan ibaret olmadığı ve yakın çevrede meydana gelecek her türlü gelişmenin, Rusya sınırları içinde lehte veya aleyhte yansımaları olacağından hareketle, Rusya'yı imparatorluk gücüne ulaştıracak yöntemin yakın çevre hâkimiyetinden geçtiği inancını pekiştirmiştir. Yakın çevre kontrolünün ise öncelikle askeri caydırıcılık ve ikna yöntemleri, siyasal/toplumsal müdahaleler ve merkeze olan ekonomik bağımlılıktan geçtiği kabul edilmektedir. Hâkimiyetin devam etmesi için büyük amacı sekteye uğratabilecek her türlü gelişmenin güvenlik tehdidi anlamına geleceği bir döneme girilmiş ve ulusal güvenlik kavramı daha geniş bir boyuta taşınarak kabuk değiştirmiştir.

Tüm bu kaygıların ve yürütülen politikaların tam ortasında yer alan Kafkasya tarih boyunca öneminin her geçen gün daha fazla anlaşıldığı ve mücadele alanı olmuş bir bölgedir. Ruslar için 16'ncı yüzyılda imparatorluğun genişletilmesinin zaruri görülmesi akabinde istila edilmiş ve tarih boyunca Türkler, Safaviler ve Ruslar arasında çekişmelere sahne olmuştur. Ruslar bölgede üstünlük sağladıktan sonra Kafkasya bölgesinde Kuzey Kafkasya'ya güvenlik ve harekât noktası olması sebebiyle ayrı önem atfetmiştir. İmparatorluk hedeflerine ulaşmak için Kuzey Kafkasya'nın kontrol altında tutulması ve asimile edilmesi amaçlanmıştır. Bu sebeple bölgedeki etnik çeşitliliğin baskılanması amacıyla Kozaklar kullanılmış, bölgenin Ruslaştırılması ve Hristiyanlaştırılması için asimilasyon çalışmaları yürütülmüştür. Bunun yanı sıra etnik çatışmaların teşvik edilerek daha sonra bu çatışmaları bastırmak amacıyla bölgenin jandarmalığı rolünü üstlenmiş ve sürgün politikalarıyla bölgeyi arındırma ve yeniden iskân etme politikalarını sıklıkla kullanmıştır.¹⁵⁴

Günümüzde Kafkasya, Rusya'nın Türkiye ve İran'a buradan da Akdeniz, Arap Yarımadası ve Ortadoğu'ya açılan kapısıdır. Sovyetler Birliği'nin dağılması sonrası

¹⁵³ Caşın, Derman, a.g.e., s. 274

¹⁵⁴ Oktay Bingöl, *Tarihsel Süreçte Rusya'nın Kuzey Kafkasya'yı Kontrol Stratejilerinde Geline Aşama: Başarısızlık Ve Terör*, Karadeniz Araştırmaları, Sayı 37, Bahar 2013, ss. 137-158

Güney Kafkasya’da bağımsızlığını kazanan ülkelerden Azerbaycan ve Gürcistan ile soğuk ilişkiler içinde olan Rusya için Kuzey Kafkasya’nın önemi katlanarak artmıştır. 1991 yılında SSCB’nin dağılmasıyla başlayan çözülmeye karşı Rusya sınırlarındaki Çeçenistan’ın federasyona dâhil olmak istememesi üzere verdiği bağımsızlık mücadelesini bastırma yöntemleri bu önemi pekiştiren ve gözler önüne seren bir gelişme olmuştur.¹⁵⁵

Putin, başkanlığa geldiği 31 Aralık 1999 tarihinden itibaren, içeride güçlü olmayan Rusya’nın uluslararası platformda güçlenemeyeceği gerçeğinden hareketle ekonomik reformlar, idari ve anayasal değişikliklerle merkezi yönetimin güçlendirilmesi, oligarklarla mücadele, ordunun yenilenmesi gibi önemli atılımlar gerçekleştirmiş ve gerçekleştirmeye devam etmektedir. Orta Asya coğrafyasının Rusya’nın doğal sınırları içerisinde bulunduğunu ve bu alanda etkili olması gerektiğini savunan Putin bölgede Çin ve Hindistan’la yakın ilişkiler kurmanın zorunlu olduğunu düşünmüştür.¹⁵⁶ Bu gaye ile 15 Haziran 2001 Şangay İşbirliği Örgütü’nün (ŞİÖ) kurulmasına öncülük etmiştir. Böylelikle bölgedeki ilişkilerin güçlendirilmesi, terör, ayrılıkçılık, aşırıçılık ve örgütlü suçlar gibi güvenlik alanlarının yanı sıra ekonomi, bilim, kültür, enerji ve çevre konularında da¹⁵⁷ işbirliğinin geliştirilmesi üzere bu coğrafyada söz sahibi olmayı hedeflemiştir.

Rusya’nın hak sahibi olduğunu iddia ettiği coğrafyalardan birisi de Kafkasya’dır. Yeltsin döneminde izlenen gevşek politikaların sonucu olarak Güney Kafkasya ülkelerinin batıya ve NATO’ya yaklaşmaları, bölgesel ve küresel güçlerin kuşatmalarına maruz kaldıkları halde Rusya tarafından sonuç getirecek bir aksiyon alınmaması özellikle Azerbaycan ve Gürcistan üzerinde Rusya’nın etkisinin gittikçe azalmasına sebep olmuştur. Bunun yanı sıra Yeltsin yönetiminin özerk bölgelere verdiği yetkiler özellikle Kuzey Kafkasya özerk cumhuriyetlerinin güçlenmesine ve bağımsızlık amaçlarının yeşermesine vesile olurken bu Putin’in yönetim anlayışıyla taban tabana zıt bir durumdur.¹⁵⁸ Bu durum Güney Kafkasya’da zayıflayan ve el

¹⁵⁵ Ahmet Arkın Bölükbaşı, Kuzey Kafkasya Özerk Cumhuriyetleri Bağlamında Rus Dış Politikası, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, 2007, ss. 82-83

¹⁵⁶ İhsan Çomak, *Rusya Stratejik Araştırmaları 1* (1) Tasam Yayınları, İstanbul, 2006, s. 95

¹⁵⁷ Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, *Şangay İşbirliği Örgütü*, <http://www.mfa.gov.tr/sanghay-isbirligi-orgutu.tr.mfa>, Erişim Tarihi: 06.10.2018

¹⁵⁸ Çomak, a.g.e., s.96

değiştiren otoritenin, Kuzey Kafkasya bütünleşme çabalarına zemin hazırlayacağından, hali hazırda yönetmesi zor bu coğrafya, tanınan imtiyazlarla Rusya için daha zor ve içinden çıkılmaz bir hal alacaktır.

Rusya idari yapı olarak bir federasyondur. Federatif birimlerin yönlendirilmesi ve yönetilmesi zordur. Ancak çok fazla etnik grup, dinsel ve nitel değişikliğin olduğu Rusya'nın işi, milli bir ideolojiyle bütünleştiremediği halkın yönetimi noktasında daha zordur. Rusya birbirine hiç benzemeyen Slav ve Kafkas halklarını bir arada tutmak durumundadır. Bunun için anayasal aidiyeti sağlamanın güvenlik zafiyeti doğuracağına inanan ülke yönetimi, terörle mücadele, etnik çatışmaların desteklenmesi, yönetime yakın etnik grupların teşvik edilmesi, ekonomik bağımlılık gibi yöntemleri birleştirici unsurlar olarak kullanmaktadır. Aksi durumda, kısa sayılacak süre içinde iki Çeçen savaşı yaşayan Rusya'nın başarılı bir sınav vermediği aşikâr olduğundan bu ve benzeri durumların tekrarı bölgede Rusya menfaatleri açısından katlanılamaz olumsuz sonuçlar doğuracaktır.¹⁵⁹ Bu sebeple Rusya, Kuzey Kafkasya'yı öncelikli stratejik bölge olarak tanımlamaktadır.¹⁶⁰

Rusya, Kafkasya'yı bir bütün olarak düşünmekle birlikte kuzeyi kontrol etmenin yolunun güneyi etki altında tutmak ve kontrol etmekten geçtiğini bilmektedir. Aksi halde Güney Kafkasya'da zayıflayan Rusya, Kafkas Dağlarının gerisine çekilmek zorunda kalacak ve Güney Kafkasya'da batılı güçlere ve bölgesel güçlere alan açacaktır. Akabinde hedefini Kuzey Kafkasya'ya yönelten stratejik rakipler bu bölgedeki Rusya adına dezavantaj unsuru ne varsa avantaja çevirme yoluna gideceklerdir. Bu da Kuzey Kafkasya halkalarının bağımsızlık için harekete geçmesini sağlayacak ve Rusya bu gündemle meşgul olurken olası Kafkasya bütünleşmesi için fikirsel ve fiziki zeminin oluşturulması söz konusu olacaktır. Bu durum da Rusya'nın bölgeden fiziki olarak silinmesi anlamına geldiğinden, imparatorluk yolunda çok büyük bir yara alacaktır.¹⁶¹ Bu sebeple Kuzey Kafkasya'da bulunan özerk yönetimler Rusya'nın güvenliği ve menfaatleri için azami öneme haizdir.

¹⁵⁹ Çomak, a.g.e., s. 92

¹⁶⁰ Bölükbaşı, a.g.e., s.83

¹⁶¹ Reha Yılmaz, "Rus Dış Politikasında Yeni Yönelimler Çerçevesinde Güney Kafkasya", Çomak İ. (Eds.), *Rusya Çalışmaları Stratejik Araştırmalar-2* (1), Tasam Yayınları, İstanbul, 2009, ss. 139-163

Genel anlamda Kuzey Kafkasya bölgesi kendi içinde de jeostratejik açıdan farklılıklar arz etmektedir. Bu manada Dağıstan, özerk cumhuriyetlerin en önemlisidir. Hazar Denizi'ne kıyıdaş olması ve Hazar petrollerinden Rusya'nın azami faydalanmasının yanı sıra sahip olduğu limanlar ile askeri ve ticari anlamda Rusya'ya avantaj sağlamaktadır. Hazar ticareti ile BDT üzerinde oldukça etkili olan Rusya, Dağıstan sayesinde hem ekonomik hem de askeri alan açmakla birlikte yakın çevresi ile bağlantıyı bu sayede güçlendirmektedir. Dağıstan bu alanda değerlendirildiğinde petrol üretiminden ziyade enerji nakil hatları üzerinde bulunması sebebiyle çok daha önemlidir. Dağıstan, Rusya'nın Güney Kafkasya'ya açılan en önemli kapısı olması ve Azerbaycan'a bağlantı sağlaması sebebiyle ayrıca önemlidir. Güney Kafkasya'da batıya yaklaşan iki bağımsız devletten birisi olan Azerbaycan ile kurulacak her bağlantı ve temas noktası Rusya'nın "yakın çevre" olarak nitelediği Güney Kafkasya ile ilişkilerini şekillendirecek ve politikalarının uygulanabilirliğine katkı sunacaktır.¹⁶²

Dağıstan, Güney Kafkasya'da bulunan Kafkas halklarıyla ilişkisi açısından da diğerlerinden ayrılır. Rusya, böylesine bir coğrafyayı yönetmek için etnik gruplar arasında mücadeleyi teşvik edici girişimlerde bulunmakta ve adeta kargaşa yönetimi ile bölgede hâkimiyet kurmak ve güvence rolü ile sürekliliğini sağlamak yoluna gitmektedir. Ancak bu durum ülkede bitmek bilmeyen silahlı çatışmaları, çetecilik yoluyla silahlanma sonrası terör örgütlerinin bu ortamda gizlemeleri sonucu çözilemeyen güvenlik sorunlarını doğurmaktadır.¹⁶³

Böylesine hassas bir çizgide Dağıstan'ı yönetmeye çalışan Rusya'nın bu bölgede yaşayacağı herhangi bir zafiyet ve başarısızlık, yakın çevresinde bulunan ve öncelikli dış politika alanları üzerinde, iç kamuoyunda, uluslararası kamuoyunda kendi adına olumsuz yankı uyandıracaktır. Çözülmenin devam ettiği, Kafkasya bütünleşme fikirlerinin umuda döndüğü ve Rusya'nın kendi sınırları içerisinde sorunlar yaşamaya devam ettiği anlaşılabacaktır. Bu sorunlar federasyonun geleceğini tehlikeye düşürürcesine yeni sorunların sebepleri haline geleceklerdir. Bunun sonucu olarak

¹⁶² Kılıçoğlu, a.g.e., ss. 86-92

¹⁶³ Ali Asker, Halklar ve Diller Labirenti Dağıstan, Büyükkakıncı E. , Bacanlı E. (Eds.), *Sovyetler Birliği'nin Dağılmasından Yirmi Yıl Sonra Rusya Federasyonu Türk Dilli Halklar, Türkiye ile İlişkiler (1)*, Atatürk Kültür Merkezi, İstanbul, 2012, ss. 532-610

BDT içerisinde “eşitler arasında birinci” rolünü kaybedecek olan Rusya’nın “yakın çevre” politikası tehlikeye girecek ve imparatorluk ideali bir ütopya olarak kalacağından Rusya’nın Dağıstan’ı yönetmek ile alakalı yeni yöntemler geliştirmesi gerektiği görülmektedir.

2. RUSYA’NIN DIŞ POLİTİKA KONSEPTİNDE, MİLLİ GÜVENLİK KAVRAMI VE KUZEY KAFKASYA’NIN ETKİSİ

Kafkasya tarih boyunca Rusya’nın en fazla zorlandığı coğrafya olmuştur. Rus yönetimlerine olan itirazları itibariyle tarih boyunca direniş ve özgürlük mücadelelerine sahne olan Kafkasya’nın beşeri özellikleri bu mücadelede etkili olurken coğrafi özelliği de mücadeleye katkı sağlamıştır. Geline nokta itibariyle yönetilmesi oldukça güç bir bölge haline gelen Kuzey Kafkasya, Rusya iç ve dış politikası üzerinde etkisi gittikçe artan yapısıyla dış dünyanın da ilgisini çekmektedir. Bu bölümde Rusya’nın uyguladığı politikaların bir sonucu olarak Kuzey Kafkasya’da karşı karşıya kaldığı tehditlerin, güvenlik ve dış politika kapsamında incelenmesine ek olarak bölgeye dış politika kapsamında Putin öncesi ve sonrası bakış açılarının kıyaslanması amaçlanmaktadır.

Özellikle SSCB döneminde ağır yaptırım politikaları itibariyle bölgenin beşeri yapısının bozulması üzere uygulanan göç, sürgün ve asimilasyon amaçlı iskân politikaları küresel anlamda insan hakları açısından bir dram yaşatmış olsa da Sovyet yönetimi bu durumu güvenlik açısından meşru görmüştür. Bu durum, tarih boyunca mücadeleye alışkın olan Kafkas halklarının tepkisinin ve itirazlarının artmasına sebep olmuş, çözüm olarak görülen yöntemler yeni sorunlar ortaya çıkartmıştır. SSCB’nin dağılması sonrası bağımsızlığını kazanan ülkelerin örnek teşkil etmesi Kuzey Kafkasya halklarını da harekete geçirmiş ve Çeçenler’ in iki bağımsızlık savaşı da tüm dünyanın gözleri önünde meşru olmayan Rus yöntemleriyle bastırılmıştır.

Bugün Putin yönetimi Rusya merkezi yönetimini güçlendirecek idari ve yasal düzenlemeleri yapmış, özerk cumhuriyetlerin yetkilerini daraltmış olsa da, bölgeyi böl

ve yönet ekseninde bir anlayışla yönetmeye çalışsa da Kuzey Kafkasya'da karşı karşıya kaldığı sorunlar bitmemekle birlikte kabuk değiştirerek devam etmektedir.¹⁶⁴

2.1. Rusya'nın Milli Güvenlik ve Dış Politika Konseptinin Analizi

Rusya, imparatorluk ideallerinin gerçekleşmesi ve SSCB'nin dağılması sonrası özellikle Putin döneminde benimsediği politikalar itibariyle eski güçlü günlerine dönmeyi amaçlamaktadır. Bu amaç için belirlenen yöntemler ve izlenecek yol haritasının belirlendiği “Dış Politika Konsepti” ve “Milli Güvenlik Konsepti” Rusya'nın yönetim anlayışını ve dış dünya ile ilişkilerini düzenleyen en önemli iki manifestodur. Bu başlıkta Rusya'nın milli güvenlik kavramından çıkarımları ve dış politika yaklaşımlarının iç politikaya ve Kuzey Kafkasya'ya etkisi incelenecektir.

2.1.1. Rusya'nın Milli Güvenlik Konsepti ve Kuzey Kafkasya'daki Güvenlik Algılamalarına Etkisi

Rusya'nın güvenlik endişelerini, tehdit gördüğü unsurları, bunlara karşı alacağı tedbirlerin neler olduğunu ve bu tedbirlerin iç ve dış dünyadaki etkisini anlayabilmek için bakılması gereken ilk kaynak 10 Ocak 2000 tarihinde 24 sayılı başkanlık kararı ile onaylanan “Rusya Federasyonu Milli Güvenlik Doktrini”dir.¹⁶⁵ Bu kaynakta Rusya'nın “güvenlik” kavramından çıkarımlarının neler olduğu şu şekilde aktarılır:

Toplumun tüm birimlerinin ve devletin güvenliği son derece önemlidir. Son zamanlarda uluslararası ilişkiler sistemi değişmektedir. İki kutuplu dünya sisteminin son bulduğu dönemde bugün birbirini reddeden iki yaklaşım vardır. Birincisi, uluslararası faaliyetlerde çok taraflı yani çok kutuplu etkileşim içinde bir düzlem kurmaktır. Rusya bu sistemi desteklemektedir. İkincisi ise, ABD liderliğinde batılı devletlerin hâkimiyeti esasına dayanan yeni bir dünya düzeni kurma yaklaşımıdır. Bu ilişkiler ve sistemin tesisi esnasında bazı çekişmeler ile etki alanını geliştirmek isteyen devletler kitle imha silahlarına öne sürecekler ve askeri güç yeni sistemde etkili olmaya devam edecektir. Rusya, konumu ve tarihi itibariyle dünya üzerinde objektif rol

¹⁶⁴ Archie Brown, “Vladimir Putin Ve Merkezi Devlet Gücünün Yeniden Tesisi”, Tezkan Y.(Eds.), *Kadim Komşumuz Yeni Rusya*(1), Ülke Kitapları, İstanbul, 2001, ss. 191-201

¹⁶⁵ Rusya Federasyonu Dışişleri Bakanlığı, *Rusya Federasyonu Milli Güvenlik Kavramı*, 2000, http://www.mid.ru/en/foreign_policy/official_documents/e/asset_publisher/CptICkB6BZ29/content/id/589768, Erişim Tarihi: 13.10.2017

üstlenmeye devam eden bir ülkedir. Bu zenginliğini ve objektif yaklaşımını dünyanın geri kalan ülkeleriyle ekonomik işbirliğini geliştirmek, terörle mücadele, uyuşturucu ticaretiyle mücadele, nükleer ve radyasyon güvenliği gibi önemli konularda ortak düzenlemeler üretmek için kullanacaktır. Bu halde dahi Rusya'nın politik, askeri ve diğer alanlarda konumunu zayıflatmak isteyen devletler vardır. Tüm bu sorunlarla ortak mücadele ederken bu devletlerin tutumu uluslararası olumlu gelişmeleri engelleyebilir ve sorunların çözümünü zorlaştırabilir. Bu girişimlerin ötesinde terör sorunu uluslararası bir tehdit haline gelmiş ve Rusya dahil birçok ülke için çözüm bekleyen bir sorundur. Rusya'nın milli güvenlik doktrininde ayrıca aşağıda yer alan paragraflara yer verilmiştir.¹⁶⁶

Rusya'nın ulusal çıkarları görmezden gelinmemelidir. Bahsi geçen menfaatler bireyin, toplumun ve devletin birbirleriyle uyum içinde olan menfaatlerinin bütünüdür. Rusya iç ve dış politikası bu menfaatler üzerine şekillenmekle birlikte bunların korunması ve sürdürülebilirliği ancak istikrarlı ekonomik kalkınma ile mümkündür.

Milli Güvenlik Doktrininde, Rusya'nın milli güvenliğine yönelik tehditlerden bahsedilirken, ekonominin genel durumu, devlet otoritesinin yetersizliği, sivil toplum organizasyonunun yetersizliği, toplumun kutuplaşması, örgütlü suçlar ve terörizmin artması, ağır bürokratik koşullar, uluslararası ilişkilerin zayıflaması konularına vurgu yapılmıştır. Ekonomik alandaki tehditler, gayri safi yurtiçi hasılda azalmaya sebep olmaktadır. Bu durum, özellikle savunma sanayi teknolojilerinde yatırım ve yeniliklerin ortaya çıkmasında engel teşkil etmektedir. Ülkenin bu alanda geri kalması savunma teknolojilerinde dışa bağımlılığı doğuracağı gibi bu alanda yetişecek entelektüel sermayenin de kaybedilmesine yol açacaktır. Ayrıca toplumsal toparlanmanın ve bütünleşmenin önüne geçmekle birlikte istikrarsızlığı teşvik ederek bazı ayrılıkçı bölgelerin elini güçlendirmektedir. Buna bağlı olarak etnik milliyetçilik bazı yönetim bölgelerinde ortaya çıkmıştır. Bunun sonucunda kontrol edilemeyen göç olayları, politik ve dini aşırılığın ve etnik köken temelli ayrılıkçılığın ortaya çıkmasına ve gelişmesine katkı sunmaktadır. Devletin yeniden inşası döneminde yapılan ekonomik, askeri, hukuki hatalar, devletin yönetilmesini ve reformları zayıflatmıştır.

¹⁶⁶ Rusya Federasyonu Dışişleri Bakanlığı, *Rusya Federasyonu Milli Güvenlik Kavramı*, 2000, http://www.mid.ru/en/foreign_policy/official_documents/e/asset_publisher/CptICkB6BZ29/content/id/589768, Erişim Tarihi: 13.10.2017

Kusurlu bir hukuk sistemi, devletin otoritesinin zayıflığı, sosyal politikaların eksikliği, toplumun manevi ve ahlaki seviyesindeki düşüş suç oranının yükselmesine, örgütlü suçların ve yolsuzlukların artmasına ortam oluşturmıştır.

Toplumun dar bir zengin grup ve geniş bir düşük gelirli vatandaş kitlesi olarak derin bir şekilde ayrılmış olması, yoksulluk sınırı altında yaşayan vatandaşların sayısının artması ve işsizliğin her geçen gün artması, Rusya'nın sosyal güvenlik alanındaki ulusal güvenliğini tehdit etmektedir. Alkol ve uyuşturucu kullanımının artması toplumun fiziki sağlığını bozmaktadır. Ayrıca, ortalama yaşam süresinin düşmesi, toplumun demografik yapısının deformasyonu, ailenin ve toplumun manevi değerlerinin zayıflaması iş gücü temelli üretim kaynaklarının potansiyelini olumsuz etkilemektedir. Doktrinde, Rusya'nın ulusal güvenliğini tehdit eden uluslararası etkenler ise aşağıdaki gibi sıralanmıştır:

- Birleşmiş Milletler ve Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT) başta olmak üzere, uluslararası güvenliği sağlamak amacıyla tesis edilmiş organizasyonların etkisinin azaltılarak devletler ve hükümetler arası ilişkilere daha fazla önem verme girişimleri;
- Rusya'nın dünyadaki siyasal, ekonomik ve askeri gücünün zayıflatılma çabaları;
- NATO'nun doğuya doğru ilerlemesi ve askeri-politik blokların güçlendirilmesi;
- Rusya sınırında yabancı askeri güçlerin ve üslerin görünmesi;
- Kitle imha silahları ve bu silahları dağıtan kanalların sayısının artması
- BDT'deki uyum süreçlerinin zayıflaması;
- Rusya'nın ve BDT ülkelerinin dış sınırında çıkan anlaşmazlıklar ve bu anlaşmazlıkların tırmanması;
- Rusya'dan toprak talep edilmesi¹⁶⁷

¹⁶⁷ Rusya Federasyonu Dışişleri Bakanlığı, *Rusya Federasyonu Milli Güvenlik Kavramı*, 2000, http://www.mid.ru/en/foreign_policy/official_documents//asset_publisher/CptICkB6BZ29/content/id/589768, Erişim Tarihi: 13.10.2017

Uluslararası tehditler, Rusya'nın çok kutuplu dünya düzeninde etkili merkezlerden birisi olarak güçlenmesine engel olmak, Avrupa, Ortadoğu ve Güney Kafkasya'daki konumunun zayıflatılarak ulusal çıkarlarının gerçekleşmesinin önüne geçmeyi amaçlamaktadır.

Askeri alandaki tehditlerin seviyesi ve kapsamı büyümektedir. BM Güvenlik konseyinin izni ve onayı olmaksızın NATO'nun askeri güçleri kendi sorumluluk alanı dışında kullanması tüm dünyadaki stratejik durumu istikrarsızlaştırmaktadır. Bazı lider devletlerin, artan teknolojik olanaklarla yeni silahlar ve askeri teçhizatlar geliştirmesi silahlanma yarışında yeni bir safha açarak savaş biçimlerinin ve yöntemlerinin değişmesine sebep olmaktadır. Yabancı özel servis ve kuruluşların Rusya topraklarındaki faaliyetleri artmaktadır.

Askeri alandaki olumsuz eğilimlerin artması, Rusya askeri örgütü ve savunma sanayisindeki uzayan reform sürecinin yanı sıra bu alandaki yetersiz finansman kaynakları sebebiyle ortaya çıkmıştır. Bu durum Rus Silahlı Kuvvetlerinin eğitimi, silahlarının ve teçhizatlarının modernize edilmesi ve geliştirilmesi konularında kabul edilemez aksaklıklar ortaya çıkarmakla birlikte askeri güvenliği tehdit etmektedir.

Rusya'nın sınırlarına yönelik ulusal güvenliğini ve menfaatlerini tehdit eden unsurlar şu aşağıdaki unsurlarla belirtilmektedir.

- Rusya'ya komşu ülkelerin ekonomik, demografik, kültürel ve dini açıdan farklılık göstermesi ve genişlemesi;
- Sınır ötesinde cereyan eden örgütlü suçlar ve yabancı terör örgütlerinin faaliyetlerinin artması.¹⁶⁸

Ülkedeki kötüleşen çevre koşulları ve doğal kaynakların kullanımı, ekonomik koşullara ve buna bağlı olarak halkın bu konuyu önceliklendirmesine bağlıdır. Bu konu mevcut ekonomik koşullarda halkın önceliklerinde alt sıralarda olup tehdit oluşturmaktadır. Çevresel konularda halkın farkındalığının çok düşük olması Rusya

¹⁶⁸ Rusya Federasyonu Dışişleri Bakanlığı, *Rusya Federasyonu Milli Güvenlik Kavramı* 2000, http://www.mid.ru/en/foreign_policy/official_documents//asset_publisher/CptICkB6BZ29/content/id/589768, Erişim Tarihi: 13.10.2017

için, yakıt ve enerji endüstrilerinin gelişiminden, çevresel faaliyetlerin yasal çerçevede düzenlenmesine ve çevresel kaynakların kullanım koşul ve şartlarının belirlenmesine kadar büyük tehdit unsurudur. Devlet denetleme mekanizmalarının eksikliği, bu gibi durumların önlenmesi ve hafifletilmesi için yasal ve ekonomik mekanizmaların etkin kullanılmamasına ve insan kaynaklı sorunların ortaya çıkmasına sebep olur.¹⁶⁹

Rusya'nın milli güvenliğini sağlamak için başlıca ödevler aşağıdaki gibidir:

- Ulusal güvenliğe yönelik iç ve dış tehditler zamanında ön görülmeli ve gün yüzüne çıkartılmalıdır;
- İç ve dış tehditlerin önlenmesi ve bertaraf edilmesi için uygulanabilir ve uzun vadeli tedbirler alınmalıdır;
- Rusya'nın egemenliği ve toprak bütünlüğünün sürdürülebilmesi için sınır bölgeleri güvenceye alınmalıdır;
- Ülke ekonomisini bağımsız ve sosyal yönü geliştirmeye odaklı bir ekonomi programı takip edilmelidir;
- Rusya'nın bilimsel, teknik ve teknolojik dışa bağımlılığının üstesinden gelinmelidir;
- Rusya vatandaşlarının kişisel güvenliği, anayasal hak ve özgürlükleri korunmalıdır;
- Rusya devlet yönetim sistemi, federal ilişkilerin ve yerel özerk yönetimlerin mevzuatlarını etnik ilişkilerin uyumu, hukukun güçlendirilmesi, düzenin güçlendirilmesi ve toplumun sosyal ve politik istikrarının korunması üzere inşa edilmelidir.
- Rusya yasalarının, tüm vatandaşlar, yetkililer, devlet organları, siyasi partiler, kamu ve dini kuruluşlar tarafından denetlenebilmesi sağlanmalıdır;

¹⁶⁹ Rusya Federasyonu Dışişleri Bakanlığı, *Rusya Federasyonu Milli Güvenlik Kavramı*, 2000, http://www.mid.ru/en/foreign_policy/official_documents/e/asset_publisher/CptICkB6BZ29/content/id/589768, Erişim Tarihi: 13.10.2017

- Rusya'nın dünyanın önde gelen ülkeleri başta olmak üzere tüm devletlerle eşit ve avantajlı olarak işbirliği sağlamalıdır;
- Devletin askeri gücü ve potansiyelini artırmak ve bunu sürdürülebilir kılmak gerekmektedir;
- Kitle imha silahları ve bunların kullanım teçhizatlarının yayılması önlenmelidir;
- Rusya'yı hedef alan yabancı casusların faaliyetlerini tespit etmek, önlemek ve sonlandırmak için etkili tedbirler alınmalıdır;
- Ülkedeki çevreyle ilgili durumun kararlılıkla iyileştirilmesi gerekmektedir;¹⁷⁰

Bu maddeler çerçevesinde ulusal güvenliği sağlamak ve Rusya'nın çıkarlarını korumak için ekonomik alanı geliştirmek devlet politikalarının en önemli motivasyonu olmalıdır. Milli güvenliğin sağlanması hususunda ekonomik alanda belirlenen hedefler iç ve dış ekonomik hedefler olarak ayrılmaktadır. Dış ekonomik hedefler aşağıdaki gibidir:

- Rus ekonomisinin uluslararası bütünleşmesi için uygun şartların hazırlanması gerekmektedir.
- Rus ürünlerine yönelik satışın artırılması için yeni pazar oluşturarak pazar ağı genişletilmelidir.
- BDT üyesi ülkeler ile ortak bir ekonomik alan oluşturulmalıdır.¹⁷¹

Rus dış ticareti liberalleştirilerek, yerli mal ve üreticinin uluslararası pazarda rekabet edebilmesi için şartlarının iyileştirilmesi çıkarlarının korunması gerekmektedir. Rusya'nın dış kredi borçları borçlanmasına olan bağımlılığı azaltılmalı

¹⁷⁰ Rusya Federasyonu Dışişleri Bakanlığı, "Rusya Federasyonu Milli Güvenlik Kavramı" 2000, http://www.mid.ru/en/foreign_policy/official_documents/-/asset_publisher/CptICkB6BZ29/content/id/589768, Erişim Tarihi: 13.10.2017

¹⁷¹ Rusya Federasyonu Dışişleri Bakanlığı, "Rusya Federasyonu Milli Güvenlik Kavramı" 2000, http://www.mid.ru/en/foreign_policy/official_documents/-/asset_publisher/CptICkB6BZ29/content/id/589768, Erişim Tarihi: 13.10.2017

ve uluslararası finans kuruluşları nazarındaki yerinin geliştirilmesi ve güçlendirilmesi gerekmektedir.

Rusya'nın milli güvenliğinin sağlanabilmesi için alması gereken iç ekonomik tedbirler ise aşağıdaki hedefler konularak belirlenmiştir;

- Ekonomik reformların yasal olarak desteklenmesi ve yasaların uygulanması konusunda etkili bir kontrol mekanizmasının tesis edilmesi;
- Ekonomideki devlet etkinliğinin artırılması;
- Ekonomik krizin sonuçlarının üstesinden gelmek, bilimsel, teknik, teknolojik ve endüstriyel potansiyeli korumak ve geliştirmek, ekonomik büyümedeki insan kaynaklı aksaklıkların önüne gelmek, yerli sanayi mallarının rekabet gücünü artırmak ve insanların refahını artırmak.¹⁷²

Doktrinde, yukarıda geniş hatlarla belirtilen hedeflerin gerçekleştirilmesi esnasında özellikle dikkat edilecek hususlar ayrıca belirtilmiştir. Ayrıca Rusya'nın anayasal sisteminin muhafaza edilebilmesi için belirlenen temel kaideler şu şekilde sıralanmıştır:

- Federal yasaların önceliğinin, Rusya'nın kurucu ilkelerine bağlı olarak sağlanması gerekmektedir.
- Devlet bütünlüğünü korumak için Rusya'nın idari ve yasal mekanizmaları uygun hale getirilmelidir.
- Federal ve bölgesel çıkarların en iyi şekilde dengelenmesi için gerekli politikaların üretilmesi ve uygulanması gerekmektedir.

¹⁷² Rusya Federasyonu Dışişleri Bakanlığı, *Rusya Federasyonu Milli Güvenlik Kavramı*, 2000, http://www.mid.ru/en/foreign_policy/official_documents//asset_publisher/CptICkB6BZ29/content/id/589768, Erişim Tarihi: 13.10.2017

- Ayrılkıçı ve anayasaya aykırı hedefleri olan siyasal parti ve derneklerin oluşturulmasını ve bastırılmasını sağlayan mekanizma devreye sokulmalıdır.¹⁷³

Suç ve yolsuzluklarla yapılan mücadelede çabalarımız ortak olmalıdır. Rusya, toplumsal açıdan tehlikeli olan ekonomik, toplumsal ve politik bu tür olguları ortadan kaldırmak, bireyi, toplumu ve devleti bu tür girişimlere karşı etkili bir şekilde korumak için kapsamlı tedbirler almak üzere bir sistem oluşturmak noktasında oldukça hassastır. Bu suçlarla mücadele edebilmek için üzerinde durulan konular şunlardır:

- Suçları ortaya çıkaran sebepleri belirleyerek, bu şartların ortadan kaldırılması sağlanmalıdır.
- Devletin, toplumun ve bireyin garantörü olarak rolü güçlendirilmeli ve bir icra yapısı tesis edilerek gerekli yasal dayanaklar oluşturulmalıdır.
- Organize suçlar ve terörle mücadelede görev alan kolluk kuvvetlerinin yetkisi artırılmalı ve asayiş sistemi güçlendirilmelidir.
- Yasadışı eylemlerin önlenmesiyle alakalı olarak yetki ve sorumluluk alanlarında tüm devlet birimleri görevlendirilmelidir.
- Başta BDT olmak üzere, kolluk kuvvetlerinin organize çalışması açısından uluslararası işbirliği geliştirilmelidir.¹⁷⁴

Suçlarla alakalı alınan tedbirler her vatandaşın anlayacağı şekilde tasarlanmalı, bu tedbirlerin caydırıcılığı olmalı, kanunlar önünde herkesin eşit olduğundan hareketle cezalandırmanın kaçınılmazlığı sağlanmalıdır. Suçun önlenmesi ve suçla etkin mücadele edilebilmesi için öncelikle vatandaşların hak ve çıkarlarının korunduğu anayasal geliştirmeler yapılmalıdır. Rusya, suçla mücadele ve insan haklarının korunması konularında uluslararası yasal yükümlölükleri yerine getirmelidir.

Yolsuzluğu önlemek ve yasal olmayan kazancı yasal sisteme sokmak koşullarını ortadan kaldırmak amacıyla etkili bir mali kontrol sistemi oluşturulmalıdır.

¹⁷³ Rusya Federasyonu Dışışleri Bakanlığı, *Rusya Federasyonu Milli Güvenlik Kavramı*, 2000, http://www.mid.ru/en/foreign_policy/official_documents//asset_publisher/CptICkB6BZ29/content/id/589768, Erişim Tarihi: 13.10.2017

¹⁷⁴ Rusya Federasyonu Dışışleri Bakanlığı, *Rusya Federasyonu Milli Güvenlik Kavramı*, 2000, http://www.mid.ru/en/foreign_policy/official_documents//asset_publisher/CptICkB6BZ29/content/id/589768, Erişim Tarihi: 13.10.2017

İdari hukuk, medeni hukuk ve ceza hukuku normlarının etkinliğini ölçerek mülkiyet üzerindeki kontrol mekanizmasını geliştirmek gerekmektedir. Kim olduğuna bakılmaksızın kamu kurum ve kuruluşlarında çalışan gelir kaynakları, servetlerini ve harcamalarını denetleyen bir mekanizma oluşturulmalıdır.

Terörizm, uyuşturucu ticareti ve kaçakçılık gibi suç faaliyetlerini yok etmek için ülke çapında kombine tedbirler alınmalıdır. Uluslararası anlaşmalar uyarınca, yabancı devletlerin yargı organlarıyla, özel hizmet noktalarıyla ve terörle mücadele eden uluslararası kuruluşlarla etkin şekilde işbirliği içinde olmak gerekmektedir. Ayrıca, uluslararası terörizme karşı koordine bir mekanizma kurmak ve ülke içindeki silah ve patlayıcıların yasa dışı ticaret yollarını ortadan kaldırmak gerekmektedir. Bu mücadele için uluslararası deneyimlerin paylaşılması oldukça önemlidir.

Rusya'ya zarar verecek terörist eylemlerin planlandığı ve yürütüldüğü yere bakılmaksızın, bu eylemler içerisinde olan teröristler, federal organların mücadele tedbirlerine göre yargılanmalıdır. Rusya'nın güvenliğinin sağlanması aynı zamanda, toplumun kültürel, manevi ve ahlaki temellerinin korunması, toplumsal miras ve geleneklerin muhafaza edilmesi üzere siyaset geliştirilmesini ifade etmektedir. Bu sebeple, şiddeti teşvik eden, temel içgüdülerin tahrif edilmesini sağlayan elektronik medyanın yasaklanmasının yanı sıra yabancı kitle örgütlerinin ve misyonerlerin faaliyetlerine karşı tedbirler alınması gerekmektedir.¹⁷⁵ Çok uluslu Rusya'nın bütün halklarının bütünleşmesini sağlayan ve BDT ülkelerinin halkları arasındaki iletişimi sağlayacak olan Rus dilinin muhafaza edilmesi gerekmektedir. Doktrinde, Rusya'nın ulusal güvenlik konsepti uyarınca takip edilmesi gereken dış politika hedefleri aşağıdaki gibi sıralanmıştır;

- Güçlü bir dış politika takip edilmelidir.
- Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi bünyesinde bulunan, dünyadaki siyasal ve ekonomik gelişmelerini yöneten temel mekanizma ve birimlerin güçlendirilmesine katkıda bulunmak gerekmektedir.

¹⁷⁵ Rusya Federasyonu Dışişleri Bakanlığı, *Rusya Federasyonu Milli Güvenlik Kavramı*, 2000, http://www.mid.ru/en/foreign_policy/official_documents/e/asset_publisher/CptICkB6BZ29/content/id/589768, Erişim Tarihi: 13.10.2017

- Ülkenin ekonomik ve sosyal gelimi için uygun şartları sağlamak, küresel ve bölgesel istikrara katkı sağlamak gerekmektedir.
- Yurtdışında yaşayan Rusların yasal hak ve menfaatlerini korumak için gerekli siyasal, ekonomik ve muhtelif tedbirlerin alınması gerekmektedir.
- BDT ülkelerinin bütünleşmesini uluslararası hukuk kuralları çerçevesinde, Rusya'nın çıkarları paralelinde gerçekleştirmek gerekmektedir.
- Rusya'nın küresel veya bölgesel ekonomik ve siyasal oluşumlara tam teşekküllü iştiraki sağlanmalıdır.
- Birleşmiş Milletler ve diğer uluslararası kuruluşların himayesinde barışı koruma ve ihtilafların önlenmesine katkı sağlanmalıdır.
- Nükleer silahların kontrolüne ilişkin devletlerin uluslararası yükümlülüklere uyması ve bu alandaki istikrarın muhafaza edilmesine destek verilmelidir.
- Güven ve istikrarın sağlanması için gerekli önlemleri almak adına, kitle imha silahları veya konvansiyonel silahların sayıca azaltılması ve ortadan kaldırılması için uluslararası yükümlülükler yerine getirilmelidir.
- Güncel uluslararası koşullar göz önünde bulundurulduğunda gerekirse, mevcut silahların denetlenmesi ve silahsızlanma anlaşmalarında revizyona gidilmesi gerekmektedir.
- Kitle imha silahlarından arındırılmış bölgelerin tesis edilmesine katkı sunulmalıdır.
- Uluslararası suç ve terörizmle mücadele konularında uluslararası işbirliğinin geliştirilmesi gerekmektedir.¹⁷⁶

Rusya'nın askeri güvenliğini sağlamak, devletin ve toplumun tüm faaliyet alanlarında en öncelikli husustur. Bu alandaki temel amaç, 21. Yüzyılda ortaya çıkacak

¹⁷⁶ Rusya Federasyonu Dışişleri Bakanlığı, *Rusya Federasyonu Milli Güvenlik Kavramı*, 2000, http://www.mid.ru/en/foreign_policy/official_documents//asset_publisher/CptICkB6BZ29/content/id/589768, Erişim Tarihi: 13.10.2017

tehditlere cevap verebilmek için rasyonel harcamalar yaparak ulusal savunma mekanizmalarını güçlendirmektedir.

Rusya, savaşların ve silahlı çatışmaların önlenmesinde siyasal, diplomatik, ekonomik ve askeri argümanların kullanılmasına öncelik vermektedir. Rus silahlı kuvvetlerinin, ülkenin güvenliğini sağlamak hususunda en önemli güç olması sebebiyle, Rusya'nın milli menfaatlerinin muhafaza edilmesi ve ülkenin savunulabilmesi için yeterli askeri gücün varlığı son derece önemlidir.

Rusya, kendisine ve müttefiklerine yapılacak her ölçekte saldırıyı gerekirse nükleer gücün caydırıcılığını kullanarak bertaraf etmekten çekinmeyecektir. Bu sebeple Rusya, herhangi bir koşulda milli güvenliğini taciz edecek devlet ya da koalisyonun saldırılarına karşılık verebilmek adına nükleer güce sahip olmak durumundadır. Rusya'nın askeri güvenliği sağlamak konusunda en önemli motivasyon unsuru BDT ülkeleriyle işbirliğinin geliştirilmesidir.¹⁷⁷

Rusya, ulusal güvenliğini sağlamak için belirli koşullarda ve dünyanın belirli noktalarında askeri unsurlarını konuşlandırabilecektir. İşbirliği içinde olduğu uluslararası anlaşmalar uyarınca bu birlikleri görevlendirmek ve Rusya'nın güvenliğine tehdit oluşturabilecek girişimlere karşı yükümlülüklerini yerine getirmelerini sağlamak, birliklerin bulundukları bölgelerdeki güvenliği sağlamak adına müdahalesini hızlandırdığı gibi ülkenin dış politika hedeflerine ulaşmasında da yardımcı olmaktadır. Buna bağlı olarak, Rusya'nın milli güvenliğini sağlamak için askeri güç kullanmasıyla alakalı temel ilkler ulusal güvenlik doktrininde şu şekilde sıralanmıştır;

- Bir krizin çözümüne ilişkin diğer tüm argümanların tüketilmesi ve sonuç alınamaması durumunda, tehdidin ve krizin artarak devam etmesi söz konusu olduğundan nükleer silah dahil eldeki tüm askeri kaynaklar kullanılabilir.

¹⁷⁷ Rusya Federasyonu Dışişleri Bakanlığı, *Rusya Federasyonu Milli Güvenlik Kavramı*, 2000, http://www.mid.ru/en/foreign_policy/official_documents/e/asset_publisher/CptICkB6BZ29/content/id/589768, Erişim Tarihi: 13.10.2017

- Ülke vatandaşlarının yaşamını ve ülke toprak bütünlüğünü tehdit eden ve anayasal sistemi cebir ve şiddetle değiştirmeye çalışanlara karşı, anayasaya ve federal yasalara bağlı kalınarak askeri müdahale de bulunulabilecektir.¹⁷⁸

Belirli alt başlıklar ve maddeler halinde belirlenen “Milli Güvenlik Konsepti” geniş bir alanı kapsayan yol haritası ve politikalar bütünüdür. Bu politikaların belirlenmesi ve uygulanmasında ise, Rusya Devlet Başkanı, Rusya Federasyonu Anayasası, Rusya Federasyonu Güvenlik Konseyi, Federal Yürütme Organları doğrudan yetkilidir. Devlet başkanı, anayasanın kendisine verdiği yetkiler uyarınca milli güvenliği sağlayacak olan kurumları tesis etmekte, yönlendirmekte ve kaldırmaktadır. Federal Mecliste yaptığı senelik konuşmasında Milli Güvenlik Konsepti üzerinde değişiklikler yapabilmekte, bu anlamda ülkenin iç ve dış politikasının yönünü belirlemektedir. Güvenlik konseyi, ulusal güvenlik tehditlerini önceden tespit etmek suretiyle bir değerlendirme yaparak bu tehditleri önleyecek önerilerini hazırlayarak devlet başkanına sunmakla mükelleftir. Milli güvenlik konularıyla alakalı geliştirici politikaların taslaklarını hazırlamaktadırlar. Milli Güvenlik Konseptinin belirlenmesi süresinde taslaklar oluşturmaktadır. Milli güvenliği sağlayan tüm unsurların koordinasyonunu sağlamaktadır. Merkezi yönetimin milli güvenliğin sağlanmasına ilişkin aldığı kararların Federal hükümetlerce uygulanmasını denetlemektedir. Federal hükümetler ise; Kendisine verilen yetkiler çerçevesinde, ulusal güvenliğe yönelik kararlara uyulmasını sağlamak, bu alanda gerekli yasal düzenlemeleri geliştirmek ve akabinde devlet başkanı ve merkezi hükümete sunmaktadır.

Rusya’nın ulusal güvenliğini sürdürmesi asla taviz verilemez ve kararlı olduğu bir niyettir. Milli Güvenlik Konseptinin uygulanmasında oluşturulan demokratik ortam, hukuki kurumlar, devlet otoritesinin yapısı, siyasal partilerin ve derneklerin geniş katılımı, 21. Yüzyılda Rusya’nın gelişmesi için çok önemli güvencelerdir.

Rusya’nın Ulusal Güvenlik Doktrini’nin önemli bir kısmına yer verilen bu bölüm için genel bir değerlendirme yapmak gerekirse, doktrinde, devletin ve Rus

¹⁷⁸Rusya Federasyonu Dışişleri Bakanlığı, *Rusya Federasyonu Milli Güvenlik Kavramı*, 2000, http://www.mid.ru/en/foreign_policy/official_documents//asset_publisher/CptlCkB6BZ29/content/id/589768, Erişim Tarihi: 13.10.2017

halkının her alanda özgürlüklerini ve menfaatlerini korumak açısından güvenliğin sağlanması ve sürdürülebilir olması için devletin herhangi bir alanda politika belirlerken en önemli ölçütün “ulusal güvenlik” olduğu vurgulanmıştır. Değişen dünya koşulları itibariyle bazı batılı ülkelerin egemenliği kendi ellerinde bulundurmak adına giriştikleri mücadelenin tüm dünyaya zarar vereceği, dünya barışının ancak çok kutuplu yeni bir sistemle tesis edilebileceği savunulmuştur. Rusya’nın çok etnikli bir yapı olduğu vurgusuyla birlikte halkın kültür yapısının korunması ve bireylerin haklarının muhafaza edilmesi için merkezi yapının güçlendirilmesi gerektiği savunulmaktadır.¹⁷⁹ Rusya’nın uluslararası platformlardaki konumunu yeniden güçlü bir şekilde tesis etmek için uluslararası sorunların çözümünde aktif olmak ve etkili politikalar uygulamak konusu özellikle vurgulanan hususlar arasındadır.¹⁸⁰

Doktrin, Rusya’nın içinde bulunduğu durumu ve çözüm yollarının üretilerek uygulanması noktasında gerçekçi yaklaşımlar içermektedir. Rusya’nın yeniden kalkınması, toplumsal ayrışmanın ve sosyal dönüşümün gerçekleşmesinin yanı sıra, BDT ülkeleri başta olmak üzere dünyanın geri kalanındaki etkinliğinin artırılması için ekonomik durumun tedavi edilerek sağlıklı bir gelişim zeminine oturtulması gerektiği vurgulanmıştır. Ekonomik dönüşümün, Rusya’nın askeri, siyasal, toplumsal dönüşümü ve gelişiminin finanse edilmesi açısından önemine vurgu yapılmıştır.¹⁸¹

Batılı ülkelerin, ABD’nin öncülüğünde kurmaya çalıştıkları hegemonya, geriye kalan tüm ülkelere olduğu gibi Rusya için de askeri gücün önemini artırmaktadır. Bu amaçla kitle imha silahlarının yayılmasını tehdit olarak gören Rusya kendi menfaatlerini korumak için bu silahları bulundurması gerektiğini ve bu silahların caydırıcılığını kullanabileceğini ilan etmiştir. Bu tedbiri alırken, NATO’nun amacı dışında genişlediğini, BM Güvenlik Konseyi’nin etkisinin bu anlamda zayıflatıldığını, Rusya’nın sınırları dışında ve BDT sınırları ve/veya sınırları dışındaki çatışma ortamlarının bu tedbiri almakta belirleyici olduğu bildirilmiştir.¹⁸²

¹⁷⁹ Osman Metin Öztürk, *Rusya Federasyonu Askeri Doktrini*(1), Asam Yayınları, Ankara, 2001, s. 26

¹⁸⁰ Cengiz Erişen, “Rusya Federasyonu’nda Ulusal Güvenlik Yaklaşımı ve Askeri Doktrinler”, Büyükkakıncı E. (Eds.), *Değişen Dünyada Rusya Ve Ukrayna* (1), Phoenix Yayınları, Ankara, 2004, ss. 180-181

¹⁸¹ Öztürk, a.g.e., s.27

¹⁸² Yapıcı, a.g.e., ss. 228-229

Özetle, imparatorluk gayelerinin yeniden canlandığını gösteren bu metin, içeride ve dışarıda algılanacak tehditlerin askeri güç kullanılması suretiyle ortadan kaldırılabileceği, Rus toplumunun ve bireylerinin haklarının dünyanın neresinde olursa olsun muhafaza edileceği ve Rusya'nın menfaatleri doğrultusunda askeri genişleme yöntemlerinin devreye sokulacağı konularını işlemiştir. Rusya'nın ayrılıkçılara, terör destekçilerine, devletin bütünlüğüne ve sistemine müdahale edildiğine inandığı her türlü tehdide güçlü karşılık vereceği bunun için ise önceki dönemlerde yapılan idari, ekonomik ve toplumsal hatalara yer vermeden merkezi yönetimin güçlendirilmesi gerektiği vurgulanmıştır.¹⁸³

Rusya'nın bu dönüşümü ve değişiminin özellikle Kuzey Kafkasya coğrafyasındaki algısı diğer bölgelere göre farklı olmuştur. Geleceğini ve menfaatini sıkı güvenlik politikaları uygulamakta gören Rusya'nın Kuzey Kafkasya algısı bu bölge için özel tedbirler alınmasında etkili olmuştur. Rus hâkimiyetinin tamamen sağlanması sonrasında sürekli olarak bağımsızlık mücadelesi veren Kafkas halkları son olarak Çeçen Savaşlarıyla bu girişimde bulunmuşlardır. Yeltsin döneminde özerk cumhuriyetlere yetki devrinin fazla olduğunu düşünen ve bu durumun bağımsızlık için fırsat kollayan halkların yönetiminde federasyonu çıkmaza sokacağını ve güvenlik zafiyetleri doğuracağına inanan Putin, özerk cumhuriyetlerin yönetimlerinin yetkilerini kısırarak Yeltsin dönemi aksine merkezi yönetimi güçlendirmiştir. Yeltsin dönemindeki kötü yönetimin sonucu olarak ortaya çıkan en büyük risk ayrılıkçılık olmuştur. Aynı dönemde federal bölgelerin eline geçen iktidar gücünün artması Rus kanunlarının kabul edilmemesine ve uygulanmamasına kadar varan itirazlara ve merkeze karşı siyasal başkaldırlara sebep olmuştur.¹⁸⁴ Fakat bugün merkezileşmenin Kuzey Kafkasya'daki algısı Rusya'nın Sovyetleştiği yönündedir.¹⁸⁵ SSCB döneminde bölgenin etnik çeşitliliğinden istifade ederek bu etnik grupları birbirleriyle çatıştırmak suretiyle müdahale için zemin oluşturan merkezi yönetim bugün de bölgenin birliğine ve istikrarlı bir yapıya kavuşmasına bu şekilde müdahale etmektedir. Bu gruplar içinde merkezi yönetime yakın olanlar kayırılmakta ve bulundukları bölgelerin yönetimleri

¹⁸³ Öztürk, a.g.e., s. 27

¹⁸⁴ Peter Rutland, "Putin'in İktidar Yolu", Tezkan Y.(Eds.), *Kadim Komşumuz Yeni Rusya*(1), Ülke Kitapları, İstanbul, 2001, ss. 151-190

¹⁸⁵ Bölükbaşı, a.g.e., s. 83

bu gruplara verilmektedir.¹⁸⁶ Bu algı, SSCB döneminde asimilasyon ve sindirme politikaları yanı sıra bugün ve gelecekte de eleştirilecek olan birçok baskılama yöntemiyle yönetilmeye çalışılan Kuzey Kafkasya halkları için toplumsal bir sendromun tekrar yaşanmasına sebebiyet vermektedir.

Putin'in göreve geldikten sonra özerk bölgelerin yönetimleri ve yükümlülükleri hususunda gelişmeler izlendiğinde Kuzey Kafkasya halklarının haksız olmadıkları görülecektir. Putin, merkezi yönetimin güçlenmesi ve özellikle Kuzey Kafkasya'da otoritenin sağlanması için anayasaya aykırı davranan özerk cumhuriyetlerin başkanlarının görevden alınmasına olanak sağlayan yasal düzenleme yapılmıştır. Ayrıca bu kişilerin federasyon meclisinde temsili sonlandırılmıştır. Bunun akabinde bu bölgelerin başkanlarını değiştirmiştir. Ancak bölgede merkezi yönetimin otoritesi sağlanamamakta aksine tepki olarak radikal İslami örgütler yönetime olan tepkiden istifade ederek özellikle selefi akımlar ardında örgütlenmeye başlamışlardır. Putin buna karşılık küçük özerk bölgeleri yoğun Rus nüfusun yaşadığı büyük bölgelerle birleştirmeyi düşünmüş ancak bu hem Kafkas halklarından hem de Rus halklarından tepki almış ve ertelenmiştir.¹⁸⁷

Rusya, sert ve otoriter yönetim anlayışında ısrarcı olmaya devam etmektedir. Bu durum Kuzey Kafkasya'da yaşayan Rus nüfusun tedirginliğini azaltırken son dönemde bu bölgeden göç eden Rus nüfusta artış görülmüştür. Kalanlar ise yerel halk ile sıcak ilişkiler kuramamakta ve yönetimin otoriter tarzının toplumsal yansımasına maruz kalmaktadırlar.

Bugün kendi yönetimlerinin meşruluğunu tartışan Kafkas halkları bu sebeple alternatif yollara yönelmektedirler. Bu sebeple Rusya yönetimini ortadan kaldırmak üzere 2007 yılında Rusya'ya karşı verdiği mücadele ile bilinen Çeçen lider Dokka Umarov tarafından Kafkasya Emirliği kurulmuştur. Bu oluşum Kuzey Kafkasya bölgesinde bağımsızlığını ilan etmesinin akabinde Rusya karşıtlığı yoğun bir şekilde dini bir zemine taşınmıştır.¹⁸⁸ Yönetim karşıtı grupların bu oluşum altında birleştiği

¹⁸⁶ Bingöl, a.g.e., s. 145

¹⁸⁷ Bingöl, a.g.e., ss. 151-156

¹⁸⁸ BBC News, *İŞİD 'Kafkas vilayetini ilan etti*, https://www.bbc.com/turkce/haberler/2015/06/150625_isid_kuzey_kafkasya , Erişim Tarihi:10.10.2018

görülmüş ve örgütlenme hız kazanmıştır. Bu aşamadan sonra Rusya’da cereyan eden hemen her silahlı eylem ve terör eylemi bu örgüt tarafından üstlenilmiştir. Daha sonra 2014 yılında DEAŞ’ a biat eden örgüt¹⁸⁹ bölünmüş olsa da bugün Kafkas Emirliği yanlıları ve DEAŞ yanlıları olarak iki farklı akım söz konusudur.¹⁹⁰

Rusya, ulusal güvenlik hassasiyetlerini öne sürerek imparatorluk gayelerini işletmekte ve Kuzey Kafkasya’yı sömürgeleştirme çabaları artmaktadır. Bu sebeple bölgede uyguladığı baskıcı politikalar ve yönetim anlayışı, halkı merkezi yönetime muhalif kıldığı gibi yerel yönetimleri de halk nazarında meşru olmayan Rus yanlısı yönetimler olarak ortaya çıkarmıştır. Yönetilenlerin yönetenlere ve kurdukları sistemlere karşı aidiyet hissetmedikleri her yerde olduğu gibi halkın itirazlarını ve meşruiyet arayışlarını dolduran bir takım odaklar dünyanın en önemli ve en gergin bölgelerinden olan Kuzey Kafkasya’nın güvenliğini ve istikrarını tehdit etmeye devam etmektedir. Bölgede güvenin ve huzurun sağlanması için halkın taleplerinin değerlendirildiği ve gerçekleştirildiği şeffaf bir ortam sağlanmadığı sürece gerilimin artarak devam edeceği aşikârdır.

2.1.2. Rusya’nın Dış Politika Konsepti ve İç Politikaya Yansımaları

Rusya ilk döneminde çözülmeyi durdurmak yönünde politikalar yürütürken Putin döneminde kaybettiği ne varsa geri almak ve imparatorluk gayesini kaldığı yerden devam ettirmeyi amaçlayan politikalar benimsemiştir. Putin’in 30 Kasım 2016 tarihinde onayladığı “Rusya Federasyonu’nun Dış Politika Konsepti” bu çerçevede hazırlanmıştır. Buna göre yeni dönemde izlenecek dış politika, ulusal güvenliği ilk sırada değerlendirmiş, BDT ülkeleri ile işbirliğini geliştirmenin ve bu ülkelerin Rusya’yı kapsayan uyum yapılarının daha da güçlendirilmesi gerektiği vurgulanmıştır.¹⁹¹ Bu bağlamda BDT üzerinde uygulanacak yakın çevre politikaları daha önemli hale gelmektedir. Orta Asya ve Güney Kafkasya’nın jeostratejik önemi itibariyle Rusya’nın askeri, siyasal, ekonomik ve toplumsal manada etkin olmak

¹⁸⁹ Mairbek Vatchagaev, *Kabardey-Balkar’daki Kafkasya Emirliği Güç Kaybetti*, <http://ajanskafkas.com/manset/20184176/>, Erişim Tarihi:10.10.2018

¹⁹⁰ CIA, *Factbook*, <https://www.cia.gov/library/publications/resources/the-world-factbook/geos/rs.html>, Erişim Tarihi:10.10.2018

¹⁹¹ Rusya Federasyonu Dışişleri Bakanlığı, *Rusya Federasyonu Dış Politika Konsepti*, 2016, http://www.mid.ru/en/foreign_policy/official_documents/asset_publisher/CptICk6B6Z29/content/id/2542248, Erişim Tarihi: 13.10.2017

istediği önemli bir alandır. Her ne kadar yaklaşık yüzde seksenini¹⁹² Rus halkın oluşturduğu bir ulus devlet olsa da, yakın çevrede bulunan toplumların Rusya sınırları içinde kalan etnik, kültürel ve fiziki uzantıları Rusya iç politika yöntemlerinin dış politika ajandasından bağımsız olmayacağını göstermektedir. Bu sebeple, Rusya dış politikasının iç politika yöntemlerine yansımaları ve bu yöntemlerin somut çıktılarını sağlıklı inceleyebilmek için “Rusya Federasyonu Dış Politika Konseptini” incelemek gerekmektedir. 30 Kasım 2016 tarihinde Başkan Putin tarafından imzalanan ve yürürlüğe giren dış politika konsepti şu öncelikleri esas alır:

Doktrin, Rusya’nın temel ilkelerini, önceliklerini, hedefleri ve bu hedeflerin gerçekleşmesi için uygulanacak yöntemleri belirlemektedir. Rusya anayasasına, uluslararası hukukun gereklerine federal yasalar temelinde, Rusya Federasyonu Ulusal Güvenlik Doktrini ve Rusya Federasyonu Askeri Doktrini önceliklerini temel almaktadır.¹⁹³

Ulusal çıkarların korunması ve stratejik hedeflerin gerçekleşmesi için dış politika faaliyetleri aşağıdaki hedefleri gerçekleştirmeyi ilke edinmektedir:

- Ulusal güvenliği, toprak bütünlüğünü ve egemenliği sağlamanın yanı sıra, hukukun üstünlüğü tesis ederek, demokratik kurumları güçlendirmek;
- Rusya ekonomisinin istikrarlı bir şekilde büyüyerek, uluslararası platformda daha rekabetçi hale gelmesi için gerekli dış ortamın hazırlanması ve nüfusun yaşam kalitesini artıracak teknolojik modernleşme reformlarının gerçekleştirilmesi;
- Rusya’nın dünyadaki etki odaklarından birisi olmaya devam etmesi ve etkisinin artırılması için pekiştirici hamleler geliştirmek;
- Uluslararası, bölgesel ekonomik ve mali kuruluşların sunduğu olanaklardan istifade ederek uluslararası platformda Rus mallarına ve yatırımlarına karşı negatif ayrımcılığı uluslararası ekonomik ilişkileri güçlendirerek önlemek;

¹⁹² CIA, Factbook, <https://www.cia.gov/library/publications/resources/the-world-factbook/geos/rs.html> , Erişim Tarihi: 10.10.2018

¹⁹³ Rusya Federasyonu Dışişleri Bakanlığı, *Rusya Federasyonu Dış Politika Konsepti*, 2016, http://www.mid.ru/en/foreign_policy/official_documents/asset_publisher/CptICk6BZ29/content/id/2542248 , Erişim Tarihi: 13.10.2017

- Küresel güven ve istikrarı sağlamak için adil ve demokratik uluslararası sistemi tesis etmek amacıyla, uluslararası hukukun güçlendirilmesi, uluslararası meselelerde ortak karar alma ve hukukun üstünlüğü ilkelerinin yaygınlaştırılması;
- Komşu ülkelerle var olan ilişkilerin güçlendirilmesi, var olan sorunların ortadan kaldırılması ve yeni sorunların ortaya çıkmasını engellemek;
- Uluslararası işbirliğinin ayrımcı olmayan, eşit bir temelde geliştirilmesi için, ikili veya çok taraflı ülkeler, dernekler, uluslararası örgütler veya forumların faydalı faaliyetlerde bulunmaları üzere eşit ortaklıklar kurulmasına katkı sağlamak;
- Her türlü uluslararası platformda, yurt dışında yaşayan Rus vatandaşların meşru menfaatlerini etkili bir biçimde korumak;
- Rusya'nın uluslararası kültürdeki rolünü güçlendirmek; Rus dilinin dünyadaki konumunu geliştirmek ve pekiştirmek; Rusya'nın kültürel başarıları ve ulusal tarihi mirasını korumak; Rusça konuşan diasporayı birleştirmek;
- Küresel bilgi alanında Rus kitle iletişim araçlarının ve iletişim araçlarının geliştirilmesini sağlayarak Rusya'nın uluslararası perspektifini yaymak;
- Farklı kültür ve medeniyetler arasında uyum ve kültürel zenginliği teşvik etmek amacıyla yapıcı diyalog kurmak ve ortaklıkların geliştirilmesini sağlamak hedeflenmektedir.¹⁹⁴

Doktrin, Rusya'nın dış politikasını ve modern dünya algısını şu şekilde tanımlar;

Dünya, çok kutuplu bir uluslararası sistemin ortaya çıkmasıyla ilgili temel değişim sürecinin içinden geçmektedir. Uluslararası ilişkilerin yapısı gittikçe karmaşık bir hal almaktadır. Küreselleşme, yeni ekonomik ve politik güç odaklarının ortaya çıkmasına yol açmıştır. Küresel güç ve kalkınma potansiyeli merkezi olmaktan çıkmakta, batılı güçler odaklarını Asya-Pasifik bölgesine yoğunlaştırmaktadırlar.

¹⁹⁴ Rusya Federasyonu Dışişleri Bakanlığı, *Rusya Federasyonu Dış Politika Konsepti*, 2016, http://www.mid.ru/en/foreign_policy/official_documents//asset_publisher/CptICkB6BZ29/content/id/2542248 , Erişim Tarihi: 13.10.2017

Küresel kalkınmadaki eşitsizlikler, devletler arasında artan refah seviyesindeki eşitsizlik, kaynaklar için artan rekabet ve pazarlara erişim yolları üzerindeki kontroller nedeniyle gerilimler artmaktadır. Batılı güçlerin, küresel süreçlere bakış açılarını dünyanın geri kalanına dayatması, dünyadaki konumlarını sürdürme çabaları, uluslararası ilişkilerde daha büyük bir istikrarsızlığa ve küresel ölçekte artan dalgalanmalara yol açmaktadır. Bu çerçevede, kendisinden olmayana dikte etme girişimleri, kargaşaya, yabancı düşmanlığına, hoşgörüsüzlüğe ve çatışmalara sebep olacaktır. Uygarlıklar arasındaki ilişkilerde fay hatlarının ortaya çıkmasını engellemek, kültürler, dinler ve medeniyetler arasındaki ortaklıkları teşvik etmek insanlığın ahenkli gelişimi için önceliklidir.

Güç, siyasal, toplumsal ve ekonomik karışıklıkların yanında küresel politik sistem ve ekonomik belirsizliğin artmasına rağmen uluslararası ilişkilerde giderek daha önemli bir etken haline gelmektedir. Askeri kabiliyetleri genişletmek, yükseltmek ve yeni silah türlerini oluşturarak dağıtmak için gösterilen çabalar istikrarı zayıflatmanın yanı sıra küresel güvenlik ve silah kontrol anlaşmalarınca tehdit olarak algılanır. Nükleer savaş dâhil olmak üzere geniş çaplı bir savaşın olma ihtimalinin olası görülmemesine karşın büyük güçlerin bu girişimleri bölgesel çatışmaların çıkmasına ve krizlerin tırmanmasına yol açmaktadır. Bunun yanı sıra, mevcut askeri ittifaklar dünyanın şu anda karşı karşıya kaldığı zorluklara ve tehditlere karşı koyabilir kabiliyette değildir. Bireylerin ve belirli devletlerin birbirleriyle olan ilişkileri belirli bölgelerin istikrarına hizmet etmektedir. Eşit ve mutlak güvenliğin evrensel ilkesi çok taraflı farklı devletlerin ve toplumların etkin çözümler üretmek için ortak mekanizmaları kurması ve işletmesini ön görür.¹⁹⁵

Uluslararası terörizm tehdidinin artması günümüz dünyasının en önemli ve tehlikeli gerçeklerinden birisidir. Aşırı ideolojilerin yayılması, terörist grupların Ortadoğu ve Kuzey Afrika başta olmak üzere birçok bölgede faaliyet göstermesi küreselleşmenin sebep olduğu sistemsel sonuçlardandır. Bu anlamda, terörizmin gelişmesinde dış müdahalenin rol oynadığı kabul edilmesi gereken bir gerçektir. Bu

¹⁹⁵ Rusya Federasyonu Dışişleri Bakanlığı, *Rusya Federasyonu Dış Politika Konsepti*, 2016, http://www.mid.ru/en/foreign_policy/official_documents/asset_publisher/CptICk6B6Z29/content/id/2542248, Erişim Tarihi: 13.10.2017

durum güvenlik mekanizmalarının yok edilmesine ve silahların yasa dışı yollarla daha da yaygınlaşmasına sebep olmuştur.

Küresel terör tehdidi, uluslararası terör örgütü DEAŞ'ın uyguladığı şiddet ile istenmeyen seviyelere ulaşarak benzer grupların ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. Atlantik okyanusu kıyılarından Pakistan'a kadar uzanan coğrafya da kendi devletlerini kurmak için etki alanlarını geliştirmeyi hedeflemektedirler. Bu ve buna benzer küresel terör tehditlerinin ortadan kaldırılması için terörle mücadelede temel çaba, terörizmi önlemek için tüm politik kaygılardan sıyrılarak etkili, tutarlı ve çıkarsız devletlerarası işbirliğini önceleyen güçlü bir koalisyon kurulmalıdır.

Doktrinde modern Rusya'nın dış politikası tanımlanırken son olarak; Rusya'nın ulusal çıkarları tarafından yönlendirilen ve uluslararası hukuka dayanan iddialı ve bağımsız bir dış politika yürütüldüğü, Rusya'nın küresel ve bölgesel düzeyde barış ve güvenliği destekleme sorumluluğunda olduğu, ortak sorunlarla mücadele için tüm devletlerle ortak çalışmaya açık ve kararlı olduğu vurgulanmıştır. Ayrıca, Rusya'nın dış politikasının, yüzyıllardır uluslararası ilişkilerde küresel uygarlığın gelişiminde bir denge görevi gördüğü üzere şeffaf ve ön görülebilir olduğu belirtilmiştir. Rusya'nın Dış Politika Konseptinde küresel sorunların çözümüne ilişkin öncelikler şu şekilde aktarılmıştır;

Rusya'nın dış politikası, uluslararası hukukun genel kabul görmüş normları, eşit haklar, karşılıklı saygı ve devletlerin iç işlerine müdahalesiz prensipler temelinde istikrarlı ve sürdürülebilir bir uluslararası ilişkiler sistemi oluşturmayı amaçlamaktadır. Bu sebeple Rusya, BM'nin uluslararası ilişkileri düzenleyen ve 21. yüzyıl dünya siyasetini koordine eden bir rol üstlenmesini tercih ettiği için bu kurumun koordinasyon rolünü desteklemektedir. BMGK'nın (Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi) uluslararası barış ve güvenliğin korunmasında ilk derece sorumlu olduğu üzere etkinliğinin daha da artırılarak, BMGK üyelerinin sayısının ve statüsünün korunması gerekmektedir.¹⁹⁶

¹⁹⁶ Rusya Federasyonu Dışişleri Bakanlığı, *Rusya Federasyonu Dış Politika Konsepti*, 2016, http://www.mid.ru/en/foreign_policy/official_documents/asset_publisher/CptICk6B6Z29/content/id/2542248 , Erişim Tarihi: 13.10.2017

Rusya, uluslararası güvenliği güçlendirmek için önceliklerini şu şekilde ifade etmektedir; Rusya, sürekli olarak uluslararası güvenliği, stratejik ve bölgesel istikrarı güçlendirmeyi savunmaktadır. Bu amaçla, uluslararası silah kontrol yükümlülüklerine sıkı sıkıya bağlıdır ve ortaklarını bu yönde teşvik eder. Rusya, ABD ile yapılan stratejik saldırı silahlarının azaltılması ve sınırlandırılması anlaşmasına bağlıdır ve buna büyük önem vermektedir. Uzayda ve siber ortamda güvenliği sağlamak adına gerekli önlemleri almanın yanı sıra bu amaçla kurulmuş uluslararası kurumları desteklemektedir.

Rusya, küçük ve hafif silahların yasadışı ticaretini engellemek için kurulan uluslararası organizasyonları desteklemektedir. Avrupa'daki bölgesel istikrarı güçlendirmek için yapılan çalışmalar bağlamında, Avrupa'daki konvansiyonel silah kontrol sistemini destekler ve tüm devletlerin kabul ettiği üzere güvenin inşası için koşulsuz uyum sağlamayı tercih etmektedir. BM'nin uluslararası barış gücünü artırmak, çatışmaları durdurmak ve kriz sonrası ulus inşasını kolaylaştırmak için etkili bir rol üstlendiğine inanan Rusya, BM liderliğinde bölgesel ve küresel örgütlerin barışın korunmasına ve ulusların kalkınmasına katkıda bulunmasını desteklemektedir.

Rusya, küresel terörizmle mücadeleyi görev olarak kabul etmekte ve öncelik vermektedir. Bu sebeple, terörü tüm yönleriyle reddetmekte ve terör eylemlerinin ideolojik, politik, dini, ırksal ya da herhangi bir gerekçesinin olamayacağına inanmaktadır. Herhangi bir amaçla terör örgütleriyle işbirliği içinde olan devletler için, terörizmi engellemek, ulusun ve ulusal çıkarlarının korunması adına uluslararası ve yerel yasaların kendisine verdiği yetkiyi kullanarak gerekli önlemleri almaktadır. Terörle mücadelenin kısmi olarak yapılamayacağını ön gören Rusya, bu mücadelenin topyekûn ve koşulsuz biçimde yapılmasını ve mevcut girişimlerin desteklenmesi gerektiğini savunmaktadır. Terörün finansmanı engelleyici ulusal tedbirleri almakla birlikte uluslararası platformda alınan ve alınacak olan tedbirleri de desteklemektedir.¹⁹⁷

¹⁹⁷ Rusya Federasyonu Dışişleri Bakanlığı, *Rusya Federasyonu Dış Politika Konsepti*, 2016, http://www.mid.ru/en/foreign_policy/official_documents/asset_publisher/CptICk6BZ29/content/id/2542248 , Erişim Tarihi: 13.10.2017

Rusya, farklı alanlarda genel hatlarıyla belirlediği dış politika önceliklerini ve kapsamını bulunduğu bölge için özel bir alan ayırarak, “Bölgesel Dış Politika Öncelikleri” başlığıyla değerlendirmiştir. Doktrine göre Rusya’nın bölgesel dış politika öncelikleri şu ölçütler esas alınarak oluşturulmuştur;

Rusya, BDT üye ülkeleriyle ikili ve çok taraflı işbirliğini geliştirmek, bu ülkelerin Rusya’yla olan uyum süreçlerini ilerletmek ve katkı sunmaktadır. Rusya, BDT üyesi ülkelerin potansiyelini daha da açığa çıkarmak ve etkili bölgesel bir örgütlenme olarak çok taraflı siyasal diyalogun geliştirilerek, çok yönlü ekonomik ve insani işbirliği için zorluklarla mücadele etmek için çalışmaktadır. BDT üye ülkelerinin diğer uluslararası aktörlerle ilişki kurmasına saygı göstermekle birlikte BDT içinde Rusya ile olan ilişkileri ve birliğin bütünleşmesine karşı yükümlülüklerini yerine getirmesi beklenmektedir. Rusya, her bir BDT üyesi devlet ile eşitlik, karşılıklı fayda, saygı ve karşılıklı çıkarların göz önünde bulundurulduğu dostane ilişkiler kurmaktadır. Bu amaçla Rusya, BDT üye devletleri arasında ortak kültürel ve tarihi mirasın korunması, insani yardım, eğitim ve kültürel işbirliğinin yaygınlaştırılması ve üye ülkelerde yaşayan vatandaşların desteklenmesi, onların haklarının korunmasına ilişkin uluslararası normların iyileştirilmesine özel önem atfetmektedir. Ortak sorunlar olan, terörizm, aşırıcılık, uyuşturucu madde kaçakçılığı ve bunların öncülü olan tüm tehditlerle alakalı olarak, bu sorunları aşmak adına güvenliği sağlayacak her türlü işbirliğini desteklemektedir.¹⁹⁸

Rusya, SSCB sonrası sınırları dışında kalan bölgelerdeki çatışmaların ve ihtilafların siyasal ve diplomatik yollardan çözülmesi gerektiğini savunmaktadır. Bu sorunların çözümüyle alakalı olarak oluşturulacak çalışma gruplarına katkı sağlamanın yanı sıra Ukrayna, Gürcistan gibi ülkelerle yaşanan siyasal sorunların bu çalışma grupları sayesinde aşılabacağına inanmaktadır. Avrupa ve Avrasya bölgesinde gelişen ve süren sorunların temeli NATO ve AB’nin yayılma politikasının bir sonucudur. Bu durum bölgenin istikrarına zarar verdiği gibi, bölgede istikrar ve barış ortamını tesis etmeye çalışan Rusya ve bölge ülkelerinin çabalarının yetersiz kalmasına yol açmaktadır. Rusya’nın uzun vadeli Avrupa-Atlantik politikası, bir bütün olarak

¹⁹⁸ Rusya Federasyonu Dışişleri Bakanlığı, *Rusya Federasyonu Dış Politika Konsepti*, 2016, http://www.mid.ru/en/foreign_policy/official_documents//asset_publisher/CptICk6B6Z29/content/id/2542248 , Erişim Tarihi: 13.10.2017

güvenliğin sağlandığı, eşit işbirliğinin geliştirildiği, karşılıklı güven ilkelerine dayanan ortak bir istikrar alanı hedeflemektedir. Bu sebeple AB'yi önemli bir ekonomik ve dış politika ortağı olarak görmektedir. AB ülkeleriyle eşit, birbirlerinin menfaatlerine saygı gösteren, istikrarlı ve öngörülebilir bir ilişki ile ilgilenen Rusya, Avrupa ve Avrasya bütünleşmesine verdiği önem itibarıyla işbirliğinin geliştirilmesi gerektiğini savunmaktadır.

Özetle, dış politika yöntem ve önceliklerini, bu yöntem ve öncelikleri belirlemede etkili olan gerekçelerin, yakın çevreyle ve bu çevreler ile sınır olan veya kapsayan uluslararası kurum ve kuruluşlarla olan ilişkilerini tayin etmekteki etkisini doğrudan aktardığımız “Rusya Federasyonu Dış Politika Konsepti” uluslararası işbirliğini önceleyen bir metin görüntüsü vermektedir.

Dış politikanın yörüngesinin belirlendiği bu belgenin sahadaki uygulamalara etkisi uluslararası ilişkileri ilgilendirdiği gibi Rusya iç siyaset yöntemlerini de etkilemektedir.

Putin döneminde benimsenen dış politikanın geldiği nokta itibarıyla Rus İmparatorluğu'nun yeniden tesis edilmesi için öncelikle yakın çevre ülkeleri üzerinde hâkimiyetin tekrar kurulması ve akabinde uluslararası güç odaklarının bölgesel olarak dağıldığı bir dünya düzeninin tesis edilmesi gerekmektedir. Bunun sağlanabilmesi için ise Rusya'nın içeride güçlü bir idari yapıya sahip olması gerekmektedir. Bu gereklilikten hareketle Putin, bölgesel özerkliklerin idari yetkinliğinin zayıflatılarak merkezin güçlenmesi için idari ve yasal düzenlemeleri kararlılıkla yerine getirmekle birlikte devlet otoritesi karşısında tehdit olarak gördüğü oligarklarla etkili bir mücadeleye girişmiştir.¹⁹⁹ Putin'in güçlü merkezi yönetim tarzı ve özerk bölgelerin kendi kendilerini yönetme kabiliyetlerinin elinden alınması, Rusya topraklarında en fazla bütünleşme sorunu yaşayan Kuzey Kafkasya halklarını alternatif mücadele yollarına sevk etmiştir. Radikalleşme artmış ve özellikle Suriye iç savaşında terör

¹⁹⁹ Archie Brown, “Vladimir Putin Ve Merkezi Devlet Gücünün Yeniden Tesisi”, Tezkan Y.(Eds.), Kadim Komşumuz Yeni Rusya(1), Ülke Kitapları, İstanbul, 2001, ss. 191-201

örgütlerine katılan Rus vatandaşlarının geri dönmeye başlaması bölgenin pamuk ipliğine bağlı sosyal ve siyasal dinamiklerini tehdit etmektedir.²⁰⁰

Bunun yanı sıra Rusya'nın dış politika önceliklerinde önem atfettiği konuların başında Güney Kafkasya gelmektedir. Çünkü Güney Kafkasya ve Kuzey Kafkasya her ne kadar ayrı gibi görünse de birbirinden bağımsız alanlar değildir. Rusya'nın Güney Kafkasya'daki etkinliği Kuzey Kafkasya'daki hâkimiyetini etkileyeceğinden bu bölge için özel çaba harcandığı bilinmektedir. Özellikle son dönemde Azerbaycan ve Gürcistan'ın ABD'ye yaklaşımları Rusya'yı tedirgin etmektedir. Rusya'nın bu bölgeden çekilmesi demek Kuzey Kafkasya'nın batılı güçlerle doğal sınırı haline gelmesi anlamına geleceğinden bu güçlere yeni alan açmamak için elindeki enerji, enerji nakil hatları, bölgesel çatışmaların yönetilmesi gibi seçenekleri kullanmaktan çekinmemektedir. Ayrıca, bu iki ülkenin ABD'ye yaklaşması Rusya'nın Kuzey Kafkasya'daki askeri gücünü takviye etmesine sebep olduğu üzere güç mücadelesi alanına dönüşen bu coğrafya üzerindeki taleplerinin azalmayacağı mesajını vermektedir.²⁰¹ Bu durumun Rusya adına kötü bir örneği Baltık'ta yaşanmıştır. Burada bulunan ülkeler AB ve NATO'yla bütünleşerek, batılı güçlerin Rusya'yla resmi sınır haline gelmesine sebep olmuşlardır. Bu senaryonun Kafkasya'da cereyan etmesi bu bölgenin dinamikleri de düşünüldüğünde Rusya için telafisi mümkün olmayan sonuçlar doğuracaktır.²⁰²

Bu sebeple Putin yönetimindeki Rusya, dış politikada gerçekleştirmek istediği kısa, orta ve uzun vadedeki tüm hedefleri için güçlü bir idari yapı üzerine yoğunlaşmıştır. Bu minvalde, ordunun modernize edilerek etkisinin artırılması ve federal yasalar üzerinde yapılan değişiklikler, iç politikayı etkileyen önemli dinamiklerdir. Özellikle Kuzey Kafkasya özelinde uygulanan güvenlik politikalarından, ekonomik politikalara ve eğitim politikalarına kadar bölgedeki etnik uyuşmazlıkları kendi kontrolünde diri tutmak ve bölgedeki cumhuriyetleri merkeze

²⁰⁰ TürkRus Haber Sitesi, *Rusya'da İntihar Saldırısı Sonrası Alevlenen 7 Bin Dul Kadın Tartışması* <http://www.turkrus.com/692928-rusyada-intihar-eylemi-sonrasi-alevlenen-7-bin-dul-kadin-tartismasi-xh.aspx>, Erişim Tarihi: 21.11.2018

²⁰¹ Yılmaz, "a.g.e.", ss. 139-163

²⁰² Eren Tellal, *Zümrüdüanka: Rusya Federasyonu'nun Dış Politikası*, Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, C.65, Sayı:3, 2010, ss. 190-236

bağımlı kılmak üzere uygulanan idari yöntemlerin varacağı noktayı zaman gösterecektir.

2.1.3. Putin'in Son Döneminde Dış Politika Konseptinin Kuzey Kafkasya İle İlgisinin Önceki Dönemlerle Karşılaştırılması

Putin'in iktidara gelmesinden sonra önemli değişim ve dönüşüm sürecine giren Rusya, dış politika anlayışını da değiştirmiştir. Putin, kendisinden önce yapılan hataları tekrarlamamak ve doğru yapılanları geliştirmek adına aldığı tedbirleri anlayabilmek adına kendisinden önce takip edilen dış politika yöntem ve dönemlerini incelemek gerekmektedir.

Rusya, SSCB sonrası Yeltsin yönetiminin ilk yıllarında batıya uyum sağlamak ve işbirliğini geliştirmek adına Atlantikçi yaklaşımı benimsemiştir. 1991 ve 1993 yılları arasında izlediği dış politika itibarıyla Yeltsin yönetimi, batılılarla her alanda ortaklığını artırmayı ve yeni kurulan ülkeyi SSCB'nin son döneminde Gorbaçov'un da benimsediği üzere dış dünyaya açmayı hedeflemiştir.²⁰³ Bu dönemde Rusya'nın menfaatlerinin batılı olmak ve batıdan yana olmaktan geçtiğini savunan Atlantikçiler, siyasal, ekonomik ve toplumsal dönüşümün bu düzlemde olması gerektiğini savunarak batı yanlısı bir dış politika izlemiştir. Her ne kadar SSCB'nin varisi olsa da, Rusya bu dönemde imparatorluk topraklarında kurulan tüm yönetimlerde ilişkilerini asgari seviyede tutmuş ve batılı güçlerin bu ülkelerle olan yaklaşmasını görmezden gelmiştir. Güney Kafkasya'da bulunan ülkelerin bağımsızlığını kazanması sonrası, yüzyıllardır bağımsızlık mücadelesi veren Kuzey Kafkasya halklarının Çeçenistan bağımsızlık mücadelesi ile birlikte girişimde bulunmaları da Rusya'nın bu ilgisiz ve otoritesinin zayıf olduğu döneme denk gelmektedir. Bu dönemde Kafkasya ve Orta Asya'ya bir yük olarak bakılmaktadır.²⁰⁴

Rusya dış politikasında ikinci dönem olarak tanımlayabileceğimiz 1993-1996 yılları arasında ise “Yakın Çevre” politikalarının ön plana çıktığı görülmektedir. İlk dönemde Rusya'nın batıdan destek bulamaması ve telafi edilemeyen güven

²⁰³ Ahmet Sapmaz, *Rusya'nın Transkafkasya Politikası ve Türkiye'ye Etkileri* (1), Ötüken Yayınları, İstanbul, 2008, s.116

²⁰⁴ Kamer Kasım, *Soğuk Savaş Sonrası Kafkasya-Azerbaycan, Ermenistan, Gürcistan, Türkiye, Rusya, İran ve ABD'nin Kafkasya Politikaları* (2), Karınca Yayınları, Ankara, 2011, ss.119-120

sorunlarının yaşanması itibariyle verim alınamayan bir dönem olduğu sonucuna varılmıştır. Bu dönemde halk daha da fakirleşmiş ve telafi edilmeye çalışılan toplumsal çözülme ve bunalım daha da artmıştır. Buna karşın Yeltsin yönetimi de dış politika da üslup değiştirerek Yakın Çevre öncelikli dış politika izlemeye başlamıştır. Bu politikanın gelişmesi Rusya'nın kimlik arayışının bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Kendisini Avrupalı veya Asyalı olarak tanımlamak hususunda önemli belirsizlikler yaşayan Rusya yeni dönemde Avrasyacıların yönlendirdiği bir düzlemde politika izlemeye başlamıştır. Bu yaklaşıma göre yakın çevre yaklaşımı güçlü şekilde savunulmuş ve benimsenmiştir. Yakın çevre; Rusya'nın doğrudan sınırının olduğu ve eski SSCB hâkimiyetinde yeni bağımsızlıklarını kazanan devletleri ihtiva etmektedir.²⁰⁵ Bu göre Rusya, Orta Asya ve Kafkasya'dan asla vazgeçmemelidir. Zira bu bölgeler Rusya güvenliğinin önemli bir parçasıdır. Arka planda ise bu bölgelerin jeostratejik önemi özellikle enerji ve enerji nakil hatları hususunda Rusya için hayati öneme haizdir. Bu bölgelerde meydana gelecek istikrarsızlık Rusya'yı doğrudan etkileyecektir. Özellikle Güney Kafkasya'da süregelen istikrarsızlıklar Kuzey Kafkasya'yı etkileyeceğinden Rusya'nın iç güvenlik değişkenlerinden en önemlisi olarak bu bölge ön plana çıkmaktadır.²⁰⁶

Rusya dış politikasında üçüncü dönem 1996-1999 yılları arası "Avrasyacı" dönem olarak tanımlanabilir. Bu dönem, Atlantikçi dönemin önemli aktörlerinden dış işleri bakanı Kozirev'in yerine istihbarat direktörü Primakov'un atanmasıyla başlamıştır. Yeni dışişleri bakanı Rusya'nın geleceğini, Avrupa ve Asya düzleminde küçük bir ortak olarak görülmesinden ziyade önemli bir aktör olarak kabul edilmesi gerektiğini savunmaktadır.²⁰⁷ Rusya bu yeni dönemde imparatorluk varisi olduğunu tüm dünyaya kanıtlamak istercesine milliyetçilerin ve komünistlerin yönlendirdiği dış politika öğretilerini yöntem olarak benimsemiştir. SSCB gibi karışık bir nüfus yapısına sahip olmayan ve nüfusunun büyük kısmını Rusların oluşturduğu yeni yapı içerisinde kimlik arayışı sorununun çözülmesi ve imparatorluk gayelerinin gerçekleşmesinin ancak doğunun mutlak hâkimiyeti ve batı ile eşit ortaklık düzleminde geçtiğini savunurlar. Bu dönem, Rusya'nın SSCB varisi olarak BDT üye ülkeleri ve yakın

²⁰⁵ Sapmaz, a.g.e., s.115

²⁰⁶ Kasım, a.g.e., ss. 121-122

²⁰⁷ Sapmaz, a.g.e., ss. 120-121

çevresi üzerinde yegâne hak sahibi ülke olduğu uluslararası kamuoyuna dolaylı olarak kabul ettirilmeye çalışılmıştır. Bu bağlamda diğer tüm SSCB üyesi ülkelerde olduğu gibi Kafkasya’da tekrar keskin bir mücadele alanı haline gelmiştir.²⁰⁸

Putin ile birlikte Rusya dış politikası önceki dönemlere kıyasla etkili bir düzleme oturmaya başlamıştır. Bu dönemde devlet ve devletin organları yeniden tanımlanmış, yapılandırılmış ve işlevsel hale getirilmiştir. İkinci Çeçen savaşıyla birlikte uluslararası kamuoyunu yok sayarcasına tedbirler alan Putin, “ulus” kavramını ve ulus için mücadele etmenin kutsiyetini tekrar canlandırmış, Rusya’nın en önemli sorunlarından birisi olan kimlik arayışını büyük ölçüde belirli bir hatta oturtmuştur. Rus ulusunun birlik olduğu takdirde, güçlü devlet ve güçlü ordusunun Rusya’yı yeniden imparatorluk seviyesine çıkaracağı fikri benimsenmiş ve bu çerçevede merkezi yönetimin güçlendirilmesi yoluna gidilmiştir. Buna göre federal birimlerin yetkileri yeniden yapılandırılmış ve yetkileri daraltılmıştır. Askeri, ekonomik, siyasal, toplumsal ve uluslararası ilişkiler düzleminde reformların süregeldiği Putin dönemi Rusya için atılım dönemi olarak tanımlanabilir.²⁰⁹

Putin ilk döneminde ulus ve millet kavramlarını oturtmak için yoğun çaba harcamış, ikinci döneminde Avrasyacı politikalar paralelinde “güçlü devlet” fikri toplumun bilincine işlenmiş, güçlü devleti tesis etmek için doğudan ve tarihsel hedeflerinden kopmadan batı ile ilişkilerin geliştirilmesi gerektiği savunulmuştur. Son döneme gelindiğinde Rusya diğer dönemlere göre tüm yönleriyle daha etkin bir dış politika izlemiştir. Atlantikçi ve Avrasyacı politikaların bir sentezi olarak 2016 yılında “Dış Politika Doktrini” yeniden düzenlenmiştir.²¹⁰

Bu dönemde Rusya’nın Kuzey Kafkasya’ya olan ilgisini Kafkasya’nın bütününden bağımsız değerlendirmek doğru olmayacaktır. Bu bağlamda, 11 Eylül öncesinde ekonomik ve siyasal gerekçelerle hâkimiyet kurulması gereken bölgeler bu tarihten sonra iç güvenlik meselesi haline gelmiştir. Putin yönetiminde SSCB ülkelerini tek çatı altında toplamak fikri sonuç vermeyince bu bölgelerin istikrarsız

²⁰⁸ Caşın, Derman, a.g.e., ss. 305-306

²⁰⁹ Erhan Büyükkacı, *Vladimir Putin Dönemi Rus Dış Politikasına Bakış: Söylemler, Arayışlar ve Fırsatlar*, SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı:15, 2007, ss. 193-212

²¹⁰ Büyükkacı, a.g.e., ss.17-25

yapısının Rusya iç güvenliğine etki edeceği kaygısı ile farklı bütünleşme yöntemleri uygulanmaya çalışılmıştır. Kuzey Kafkasya'nın çok etnikli yapısı ve Güney Kafkasya ile sınır olması bu bölgede Rusya adına yaşanacak her türlü olumsuz gelişmenin sonucunun telafi edilemez hale getirileceği ön görülmektedir. Bu sebeple Rusya bu bölgelere kendisi dışında müdahale eden ve etmek isteyen tüm güçlerle mücadelesini önceki dönemlere göre bir üst perdeden yürütmektedir. Putin'in Avrasya Birliği projesi itibariyle eski SSCB ülkeleri üzerinde etkinliğinin artırılması, yeni çok kutuplu dünya düzeninde bölgesel güçlerin etkinliğini artıracığından emperyalist hedefleri açısından oldukça önemlidir. İçeride güçlü olmayan Rusya'nın bu nüfusu sağlayamayacağı gerçeğinden hareketle içerideki ötekiler olarak adlandırılabilir olan Kuzey Kafkasya halklarının kontrol altında tutulması azami önem arz etmektedir.²¹¹ Bu sebeple Putin yönetimi, Rusya'nın hiçbir döneminde olmadığı kadar bölge ile ilgilenmektedir. Bölgedeki etnik çatışmalar ve radikalleşmeleri gerekçe göstererek güvenlik tedbirlerini artırmakta, önceki dönemlere göre yetkileri azaltılmış yönetimlerin başına desteklediği isimleri atamakta, kültürel dönüşüm ve entegrasyon politikaları itibariyle burada yaşayan halkların odağını değiştirmektedir. Öte yandan ekonomik atılımların gerçekleşeceği toplumsal bütünleşme ve siyasal istikrarın mutlak olarak sağlanamaması ve merkezi yönetimin ekonomik, siyasal ve askeri desteğine bağımlı olarak yaşaması için kontrollü istikrarsızlık ortamını sıcak tutmaktadır.²¹²

Sonuç olarak, Putin'in son döneminde Kuzey Kafkasya'ya yalnızca idari anlamda değil, toplumsal, ekonomik ve askeri anlamda da hiçbir dönemde olmadığı kadar önem verildiği ve strateji geliştirildiği söylenebilmektedir. Primakov ile başlayan süreç Putin yönetiminde her alanda geliştirilmiş ve hassas dengeler içerisinde yönetilmesi gereken Kuzey Kafkasya dinamikleri süreç içerisinde geniş bir sathaya yayılmıştır.

²¹¹ Elnur İsmayilov, *21.Yüzyıl Rusya Dış Politika Doktrinleri'nde Güney Kafkasya ve Orta Asya Değerlendirmesi*, Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi, C.1, Sayı:1, 2013, ss.87-105

²¹² Bağırca Tumbektov, "Rusya Federasyonu Dışındaki Rus Azınlıkların ve Rusça Konuşan Toplulukların Durumu" Büyükkancı E. (Eds.), *Değişen Dünyada Rusya ve Ukrayna* (1), Phoenix Yayınevi, Ankara, 2004, ss. 51-66

2.2. Rusya Federasyonu’nun Askeri Doktrini ve Kuzey Kafkasya Üzerindeki Etkileri

Putin ile birlikte değişim ve dönüşüm geçiren unsurlardan birisi de Rus ordusunda yaşanan nitelik ve nicelik değişimleridir. Rusya her ne kadar varis olarak SSCB’nin % 65 ekonomik ve %85 askeri gücünü elinde bulundursa ve diğer eski birlik ülkeleri için bu hatırı sayılır bir güç olsa da Putin için yeniden büyük güç olma yolunda mevcut askeri güç ve felsefeyle ilerlemek mümkün değildir.²¹³Bu sebeple askeri yapının idari, donanım ve içerik bakımından modernize edilerek modern dünya düzenine uygun ve makro amaçlara hizmet eden yeni bir yapıya dönüştürülmesi zorunludur.

Bu bölümde son dönem Putin iktidarında oluşturulan askeri doktrin çerçevesinde Rus silahlı kuvvetlerinin Kuzey Kafkasya’daki yapılanmasını ve burada bulunan yerel güvenlik unsurlarıyla olan münasebetini inceleyeceğiz.

2.2.1. Rus Silahlı Kuvvetleri’nin Kuzey Kafkasya’da Teşkilatlanması ve Askeri Varlığı

Soğuk savaş döneminde dünyadaki iki önemli kutuptan birisi olan SSCB’nin son döneminde Gorbaçov ile birlikte girdiğı değişim süreci SSCB’nin sınırları içinde kalmamıştır. Ömrünün sonuna yaklaşan imparatorluğun hüküm sürdüğü coğrafyalarda yaşayan toplumların ve devletlerin sistemleri de bu değişimden etkilenmiştir. SSCB dağıldıktan sonra ise ortaya çıkan yeni devletler, Almanya’nın birleşmesi, Varşova Paktının dağılması, özellikle Avrupa ve Asya coğrafyasında köklü değişikliklere sebep olmuştur. Tarih boyunca kendi güvenliğini sağlamanın ancak topraklarını genişletmekten geçtiğine inanan bir sistemin çökmesi, ortaya çıkan diğer ülkelere göre toplumsal anlamda kendisini daha olumsuz etkilemiştir.²¹⁴

Rusya, kuruluşunun ilk yıllarında kendi dönüşümünün getirdiğı zor sürecin yanı sıra Orta Asya, Kafkasya ve Avrupa’da ortaya çıkan birçok sorunla uğraşmak durumunda kalmıştır. Putin iktidarına kadar süren bu ilk dönemde, toplumsal

²¹³ Caşın, Derman, a.g.e., s. 276

²¹⁴ Öztürk, a.g.e., ss. 1-4

dönüşümden, siyasal, ekonomik ve askeri yenilenmeye kadar hiçbir alanda etkili olamadığı gibi, orta ve uzun vadeli programlarını da oturtamamıştır.²¹⁵ Putin dönemi geldiğinde ise Rusya, dış politika, güvenlik ve askeri kavramları yeniden yapılandırmış, imparatorluk dönemlerine daha güçlü ve daha verimli bir biçimde geri dönmek için yapılacak programlara temel teşkil eden bu reçeteleri kılavuz edinmiştir. Sınır içinde ve dışında cereyan eden her türlü olumsuz vakanın üstesinden gelmenin ancak bu şekilde olabileceği düşünülmüş ve oluşturulan programların büyük oranda uygulanması gerektiği savunulmuştur.²¹⁶

Bugün, ulusun zenginleşmesi, refah seviyesinin artması ve güvenliğin sağlanmasını ön planda tutan Rusya, askeri modernizasyonu gerçekleştirmeden tüm bunların mümkün olmayacağına inanmaktadır.²¹⁷ Günümüz güvenlik tehditlerinin soğuk savaş dönemi gerçeklerinden farklı olduğunu, nükleer tehditlerden ziyade bölgesel çatışmaların arttığı, silahlanmanın yaygınlaştığı, sınır içindeki bağımsızlık yanlılarının faaliyetleri, radikalleşme eğilimleri, küresel terör tehdidinin ulusal ve küresel güvenliği tehdit ettiğini vurgulayan Rusya, bu duruma tedbir olabilecek en önemli unsurlardan birinin de ordunun güçlendirilmesi, modernize edilmesi ve etkinleştirilmesi olduğunu savunmaktadır.²¹⁸

Yeltsin döneminde silahlı kuvvetlere sunulmuş yetersiz kaynaklar, SSCB'den kalan idari hantallık ve hiyerarşik karmaşanın yanı sıra başka bir sorun olan "lider" eksikliği Putin ile birlikte ortadan kalkmıştır. Putin, hayal ettiği güçlü ve modernize edilmiş ordunun mevcut savunma bakanı ve genelkurmay başkanıyla oluşturulamayacağını düşünmüş ve 2001 yılında eski bir KGB'li (Devlet Güvenlik Komitesi) olan Sergey İvanov'u savunma bakanlığı görevine getirmiştir. Bu tarihten sonra Rusya Silahlı Kuvvetleri birçok alanda ciddi atılım içerisine girmiştir. Öncelikle, genelkurmay başkanlığı savunma bakanlığına bağlanarak idari karışıklığın önüne geçilmiştir. Silahlı kuvvetler personeli ve özellikle subaylar üzerinde etkili imaj

²¹⁵ Kibaroglu, a.g.e., ss. 95-106

²¹⁶ Pınar Özden Cankara, Yavuz Cankara, *Vladimir Putin Döneminde Rus Dış Politikasında Yapılan Değişiklikler*, SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı:15, 2007, ss. 193-212

²¹⁷ Caşın, Derman, a.g.e., s. 277

²¹⁸ Rusya Federasyonu Dışişleri Bakanlığı, *Rusya Federasyonu Milli Güvenlik Kavramı*, 2000, http://www.mid.ru/en/foreign_policy/official_documents//asset_publisher/CptICkB6BZ29/content/id/589768, Erişim Tarihi: 13.10.2017

alışmaları yapılarak ordunun toplum nazarındaki imajı tazelenmiş ve güçlendirilmiştir. Bu durum, başkomutan olan devlet başkanına olan saygıyı da artıracadından ve topluma zgven aşılayacağından oldukça önemsenmiştir. Putin ile birlikte her alanda gelişim kaydeden Rusya'nın, ekonomik alanda göstermiş olduğu performanstan silahlı kuvvetler de payını almış ve btceden ayrılan pay artırılmıştır. İvanov 2007 yılında görevinden ayrıldığında ordu btcesi 573 milyar Ruble seviyesinde olup bu rakam 2001 yılında 219 milyar Ruble olarak gerçekleşmiştir. Btcenin artırılması orduyu birçok alanda rahatlattığı ve yenilediği gibi 2. Çeçen Savaşı'nda savaşa hazır olmadığı yönünde sert eleştirilen ordunun eğitim programının ve tatbikat sürelerinin olumlu yönde değişmesine vesile olmuştur. Tüm bunların yanı sıra ordu teknolojik güncelleme girişimlerinde bulunmasına rağmen İvanov döneminde envanteri dışa bağlı ve eski silah ve teçhizattan oluşmaktaydı. Bu dönemde ordunun yumuşak karnının, envanterin durumu olduğu bilinmekteydi.²¹⁹ Silahlanma yarışının hız kazandığı, kitle imha silahlarının yaygınlaştığı ve füze teknolojisinin oldukça hızlı ilerlediği bir ortamda bu durumun Rusya ve müttefiklerinin toprak bütünlüğünü ve güvenliğini tehdit ettiği düşünülmektedir.²²⁰

2007 yılı geldiğinde, Savunma Bakanlığı görevine Anatoly Serdyukov getirilmiştir. Serdyukov ile birlikte revizyon çalışmaları devam etmiş olup bu dönemde özellikle az personelle daha esnek, yerel ve bölgesel manevra yeteneği güçlü bir ordu yapısına geçilmek üzere çalışmalar başlatılmıştır. Serdyukov'un bu hamlesini daha iyi anlayabilmek için Rusya'da gerçekleşen terör olayları istatistiklerine bakmak sağlıklı olacaktır. Rusya'nın kuruluşundan, Putin'in başkanlık koltuğuna oturduğu 2000 yılına kadar toplam 328 terör vakası yaşanmış ve olaylarda toplam 1986 ölüm ve yaralanma vakası yaşanmışken, 2000 ve 2007 yılları arasında 653 terör vakası yaşanmış ve bu olaylarda toplam 6286 kişi ölmüş ya da yaralanmıştır. Yine 2000 yılı sonrası gerçekleşen terör olaylarında hükümet, güvenlik gleri ve askeri hedeflerin maruz kaldığı saldırılar önceki yıllara göre artmıştır.²²¹ Bu durum, Rusya Ulusal Güvenlik

²¹⁹ aşın, Derman, a.g.e., ss. 292-304

²²⁰ Kibaroglu, a.g.e., ss.100-101

²²¹ Global Terrorism Database, https://www.start.umd.edu/gtd/search/Results.aspx?expanded=no&casualties_type=&casualties_max=&success=yes&country=167&ob=GTID&od=desc&page=1&count=100#results-table , Erişim Tarihi: 21.10.2018

Doktrinde belirtilen güvenlik kaygılarını doğrular nitelikte olup Rusya'nın olağan üstü tedbirler almasını kolaylaştırmıştır.

İçerideki ve uluslararası düzlemdeki askeri-politik gelişmeler göz önünde bulundurularak silahlı kuvvetler, merkez, batı, güney, doğu ve kuzey filo olmak üzere beş ana askeri bölgeye ayrılmıştır.²²² Bu bölgeler altında operasyonel komutanlıklar tesis edilmiş ve en temel harekât birimi olarak tugay komutanlıkları tesis edilmiştir. Bu gelişme sonrası tugay komutanlarının yetkileri artırılarak inisiyatif kullanmaları sağlanmış, bölgesel güvenlik tehditlerine hızlı ve etkili müdahale etmeleri beklenmiştir.²²³

Rus ordusu nihai anlamda hızla gelişme gösterirken uygulanan çoğu politikaların olumsuz etkilediği en önemli bölge Kuzey Kafkasya'dır. Etnik mücadelenin, sınır çatışmalarının, ekonomik ve siyasal istikrarsızlaştırma politikalarının ve eğitimsizliğe zorlanmanın bir sonucu olarak Kuzey Kafkasya'nın son dönemde özerk cumhuriyetlere yapılan idari müdahaleler sonucu hali hazırda yaşadığı bütünleşme sorunu daha da artmıştır. Bahsi geçen terör saldırılarının büyük kısmı bu coğrafyada gerçekleşmiş, halkın merkezi yönetime olan aidiyetinin yanı sıra merkezin atadığı yerel yöneticilere de güveninin azaldığı gözlenmektedir. Ayrıca Gürcistan ve Azerbaycan'ın batılı küresel ve bölgesel güçlerle olan münasebetleri bu bölgeden gelecek tehlikelerin olasılığını artırmaktadır. Bu sebeple Rusya'nın Kuzey Kafkasya'da alacağı güvenlik tedbirleri sınırları içinde oluşan ve sınır dışından gelecek tehditlerin önüne geçmek için oldukça önemlidir.²²⁴

Rusya, askeri anlamda bu bölgeye oldukça önem vermiş ve Kuzey Kafkasya'nın da içinde bulunduğu güney askeri bölgedeki askeri yapılanmasını ana karakolu olarak belirlemiştir. Karadeniz'deki NATO tehdidine karşın, Kuzey Kafkasya'da meydana gelen olaylara önlem olarak ve Suriye'deki hava harekâtına destek amaçlı tasarlanan güney askeri bölge, dar bir coğrafi alanda tesis edilmiş

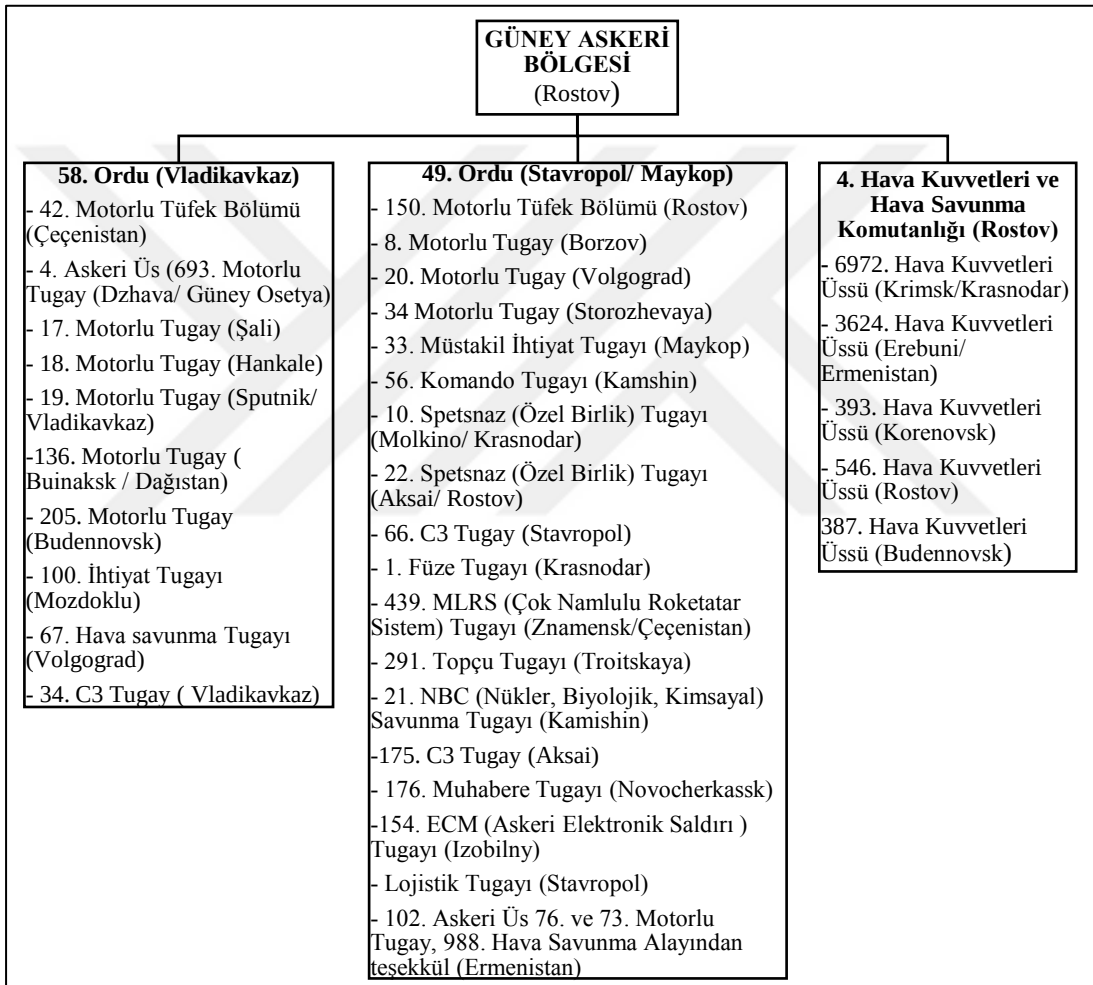
²²² Rusya Federasyonu Savunma Bakanlığı, <https://structure.mil.ru/structure/okruga/north/news.htm>, Erişim Tarihi: 30.04.2019

²²³ Çaşın, Derman, a.g.e., ss. 292-304

²²⁴ Merdanguli Agayev, "Rusya Federasyonu'nda Etnik Kökenli Suç Örgütleri ve Organize Suçlar", Büyükakıncı E. (Eds.), *Değişen Dünyada Rusya ve Ukrayna* (1), Phoenix Yayınevi, Ankara, 2004, ss.113-133

olmasına rağmen yoğun bir askeri üslenme bölgesi olarak dikkat çekmektedir. Güney askeri bölgesi Karadeniz Filosu, Hazar Filotillası, 4. Hava Kuvvetleri ve Hava Savunma Komutanlığı, Kuzey ve Güney Kafkasya Askeri Birimlerinden oluşmaktadır.²²⁵

Tablo 2. Güney Askeri Bölgesi Üs Yapılanması

Kaynak: 04.12.2018 tarihinde <https://www.globalsecurity.org/military/world/russia/vo-southern.htm> 'den alındı.

Merkezi Rostov'da bulunan güney askeri bölgesinin, ordunun tüm sınıf ve birimlerini içinde barındıran bir yapısı olmasına rağmen, Kuzey Kafkasya sınırlarında

²²⁵Global Security, <https://www.globalsecurity.org/military/world/russia/vo-southern.htm> , Erişim Tarihi: 04.12.2018

bulunan Çeçenistan, Kuzey Osetya, Dağıstan'da kara birliklerinin etkili olduğu görülmektedir. Ancak son dönemde NATO tehdidinin artmasıyla birlikte bu bölgeye SS-26 Stone balistik füze sistemleri ve Kamalov Ka-52 saldırı helikopteri filosu tesis edilmiştir.²²⁶ Ayrıca yine aynı bölgede bulunan Hazar filosuna ait füze gemilerinin Tataristan ve Dağıstan'da uzantıları bulunmaktadır. Bunun yanı sıra, Savunma Bakanı Sergei Shoigu 1 Nisan 2018 tarihinde Savunma Bakanlığı üst düzey yetkilileriyle gerçekleştirilen konferansta, Hazar filosunun stratejik sebeplerle Astrahan'daki merkezinin kapatılarak, filo ve personel sayısının güçlendirilmesine müteakip Dağıstan'a taşınacağı bilgisini paylaşmış ve bu bölgede gerekli lojistik ve alt yapı çalışmalarının devam ettiğini bildirmiştir.²²⁷

Görüleceği üzere Rusya, son dönemde gerek jeostratejik konumu gerekse kendine özgü hassasiyetlerinin ulusal güvenlikteki etkisi itibarıyla askeri teşkilatlanma hususunda Kuzey Kafkasya bölgesine azami önem vermektedir. 26 Aralık 2014 yılında onaylanan Askeri Doktrin'de geniş yer verildiği üzere, NATO'nun doğuya doğru ilerlemesi ve bölgesel çatışmaların hız kazanması durumu Kuzey Kafkasya'nın hassasiyetini daha da artırmıştır. Rusya'nın menfaatleri ve güvenlik kaygıları itibarıyla bu bölgeye tesis edilecek ve konuşlandırılacak askeri birliklerin ve güvenlik unsurlarının sayısı ve muhteviyatının artacağı öngörülmektedir.²²⁸

2.2.2. Rusya Federasyonu'nun Yerel Güvenlik Unsurlarıyla İlişkileri

Rusya'nın güvenlik, dış politika ve askeri stratejileri incelendiğinde ilk göze çarpan bölgelerin başında gelen Kuzey Kafkasya bölgesindeki yönetim algısı, bağımsızlık yanlıları, aşırı dinci hareketler, etnik ve bölgesel çatışmaların etkisi üzere şekillenmektedir. Kuzey Kafkasya'daki istikrarsızlığın ana sebepleri olarak sayabileceğimiz bu gelişmelerin önemli bir sonucu da terör ve terörist eylemlerin zemin bulması durumudur. Putin ile birlikte güçlü merkez ve güçlü hükümet

²²⁶ Doğan Şafak Polat, *NATO ve Rusya Federasyonu'nun Yeni Mücadele Alanı: Karadeniz, Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi*, C:5, Özel Sayı, 2017 ss. 51-66

²²⁷ Global Security, <https://www.globalsecurity.org/military/world/russia/vo-southern.htm> ,

Erişim Tarihi: 04.12.2018

²²⁸ Elnur İsmayilov, *Rusya-Batı Krizi Çerçevesinde Rusya'nın Yeni Askeri Doktrini*, 2014, Bilge Adamlar Stratejik Araştırma Merkezi, ss. 1-5, <http://www.bilgesam.org/incele/2035/-rusya-bati-krizi-cercevesinde-rusya-nin-yeni-askeri-doktrini/#.XA7KL2j7TDc> , Erişim Tarihi: 28.11.2018

politikalarının ön planda olduğu idari bir yapıya hızla geçiş yapan Rusya, Kuzey Kafkasya'da bulunan özerk cumhuriyetlerin başkanlarını atamaya kadar varan merkezileşme örneği göstermiştir. Bu durum hali hazırda Rusya içinde bütünleşme sorunu yaşayan Kuzey Kafkasya halklarının aidiyetini olumsuz etkilemiş ve yasal yollardan yönetime katılamayacağını düşünen ayrılıkçı gruplara katılımların yoğunlaşmasına ve bu grupların güçlenmesine sebep olmuştur. Bunun yanı sıra yerel cumhuriyetlerin temsilcilerinin federal konseydeki etkilerinin azaltılması bölgelerin merkezden yönetilmesi için atılan önemli adımlar olsa da Kuzey Kafkasya'da bu kararlar kamuoyu tarafından dikkate alınmamıştır.²²⁹

Gelinen noktada Rusya'nın terör örgütü olarak tanımladığı ve terörist eylem olarak gördüğü istikrarsızlığın başat aktörlerinden birisi olan çatışma ortamı bölgenin geneline sirayet etmiştir. Rusya, kuruluşu itibarıyla en fazla terör saldırısının yaşandığı Kuzey Kafkasya'daki²³⁰ yönetim anlayışını yoğunlukla askeri politikalar üzerinden ilerletmektedir. Bu durum Kuzey Kafkasya'yı Rusya açısından içinden çıkılmaz bir hale sokmaktadır. Rusya'nın iç ve dış politika çıkarları bakımından son derece önemli olan bu coğrafyada meydana gelen terör saldırıları Rusya için her anlamda tehlike arz etmektedir. Kuzey Kafkasya'nın istikrarlı olması ve kalkınması için garantör olması gereken Moskova yönetiminin bu bölgede düştüğü durum ve verdiği mücadele birbiriyle çelişen bir sonuç içermektedir. Bu bağlamda Rusya yönetimi yerel yöneticileri kendi safına çekmek suretiyle etkisini artırmayı planlamış bölgede kendisine bağlı yerel unsurlardan oluşan kolluk güçleri oluşturma yoluna gitmiş, Çeçenistan ve Dağıstan başta olmak üzere Federal Güvenlik Servisi'nin (FSB) etkinliğini artırarak nüfus sağlamayı hedeflemiştir.²³¹ Hali hazırda özerk cumhuriyetlerden Rus ordusunda görev yapan vatandaşlar olmasına rağmen Rusya bu bölgedeki güvenliği sağlamak üzere kolluk yetkilerini bu bölgelerde kendi desteğiyle

²²⁹ Bingöl, a.g.e., ss. 151-156

²³⁰ Global Terrorism Database, https://www.start.umd.edu/gtd/search/Results.aspx?expanded=no&casualties_type=&casualties_max=&success=yes&country=167&ob=GTIDID&od=desc&page=1&count=100#results-table, Erişim Tarihi: 21.10.2018

²³¹ Ahmet Sapmaz, *Rusya Federasyonu'nun Terörle Mücadele Stratejisinin Kuzey Kafkasya'nın İstikrarı Üzerine Etkileri*, Savunma Bilimleri Dergisi, C:12, Sayı:2, 2013, ss.1-35

kurulacak birimlere delege etmeye başlamıştır. Alınan bu kararda, terör saldırılarının askeri noktaları ve unsurları hedef almasının etkisi büyüktür.²³²

Rusya, Kuzey Kafkasya’da izlediği yerel politikalar itibariyle zorluk çekmektedir. Bu bölgede en seçkin polis birimlerini, askeri unsurlarını ve istihbarat ağını kullanmakta, bunun yanı sıra atanan yerel yöneticiler eliyle kurulan yerel güvenlik güçlerinin eğitilmesi ve teçhizat sağlanması konusunda yoğun çaba göstermektedir. Bölgenin güvenliğinin ve istikrarının sağlanmasını kendi varlığı için zorunlu gören Rusya, dış müdahaleye çok açık olan Kuzey Kafkasya coğrafyasında bu anlamda kontrolü sağlayabilmiş değildir.

²³²Fatih Özbay, “Rusya Federasyonu’nun Terörle Mücadele Politikası: Stratejik Sorunlar ve Çözüm Yolları”, Çomak İ. (Eds.), *Rusya Çalışmaları Stratejik Araştırmalar-2* (1), Tasam Yayınları, İstanbul, 2009, ss. 11-26

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

RUSYA’NIN KUZEY KAFKASYA VE DAĞISTAN’DAKİ SORUNLARIN ÇÖZÜMÜNE İLİŞKİN UYGULADIĞI POLİTİKALAR

Putin yönetimiyle birlikte değişim sürecinde önemli yol alan Rusya’nın, hemen her alanda yönetmekte zorlandığı Kuzey Kafkasya coğrafyasında hüküm sürdüğü diğer coğrafyalardan daha fazla zorlandığı aşîkârdır. Bunda Kuzey Kafkasya’nın etnik yapısından, dinsel dinamiklerine ve coğrafyasına kadar birçok unsurun etkisi vardır.

Tarih boyunca mücadele alanı olagelmîş bu coğrafya üzerinde küresel ve bölgesel güçlerin hesapları ve girişimleri asla son bulmamıştır. Neo-Realist politikaların benimsendiğı günümüz küresel dış politika konjonktürü bu bölgenin kendine özgü yapısı itibariyle bir uygulama alanına dönüşmesine sebep olmuştur. Bu durum mücadelenin her alanda kızışması ve çatışmaların ortaya çıkmasına sebep olmaktadır. Bu sebeple, güvenlik kaygılarının ortadan kalktığı ve istikrarın sağlandığı bir Kuzey Kafkasya coğrafyası, dünyanın geri kalanından ziyade Rusya için oldukça önemlidir. Aksi halde Kuzey Kafkasya’nın Rusya için bir girdap haline gelmesi muhtemeldir.

1. BÖLGEDE İSTİKRARI SAĞLAMAK ÜZERE YÜRÜTÜLEN POLİTİKALAR

SSCB’nin ardılı olan Rusya, 17 milyon kilometrekare yüzölçümü ile dünyanın en büyük ülkesidir. 142 milyon nüfusu ile ise dünyanın en kalabalık dokuzuncu ülkesidir. Mevcut nüfusun %80’ini Slavlar oluştursa da kalan kısım Rusya için önemli nüfus alanlardandır.²³³

Kuzey Kafkasya Bölgesi ise nüfus yapısı, etnik çeşitliliğı itibariyle Rusya’nın en zengin bölgesidir. Bu bölge çarlık döneminde ve SSCB döneminde mutlak hâkimiyet sağlanması en zor bölge olarak değerlendirilmiştir. Bu sebeple Rusya tarafından tarih boyunca baskılanarak ve bölünerek yönetilme yoluna gidilmiş, burada yaşayan halklar ve Rus yönetimleri arasında istikrarsızlık döngüsüne sokulmuştur.

²³³ CIA, *Factbook*, <https://www.cia.gov/library/publications/resources/the-world-factbook/geos/rs.html> , Erişim Tarihi:10.10.2018

Bu bölümde Rusya'nın kuruluşu sonrası farklı yöntemler denemek suretiyle yönetilmek istenen Kuzey Kafkasya'nın son dönemde geldiği nokta, güvenli ve istikrarlı bir coğrafyanın federasyona tam uyum sağlaması için Rusya'nın yürüttüğü politikalar incelenecektir.

1.1. Yerel Halkla Olan İlişkiler

Rusya, Kafkasya topraklarına ilk girdiği 16. yüzyıldan itibaren bugüne kadar gerek bölgesel güçlerle gerekse yerel halka mücadele içinde olmuştur. Bu mücadele tarihsel süreçte kabuk değişirse de temelde yerel halkın Rus otoritesini kabullenmeme gerçeğinin bir yansımasıdır. Bu kabullenmeyişte SSCB döneminde ve öncesinde benimsenen böl ve yönet politikasının etkisi büyüktür. SSCB'nin dağılmasıyla birlikte oluşan otorite boşluğu sebebiyle bölgeyi yönetmek pahasına benimsenen yanlış politikaların Rusya adına olumsuz sonuçları ortaya çıkmıştır.²³⁴

Bugün Rusya, iç güvenliğini ve sürdürülebilirliğini merkez ve bölgeler arasındaki ilişkinin seyrinde görmektedir. Özerk bölgelerin oluşturulması ve idari yapısının belirlenmesi noktasında Rusya'nın kurulduğu ilk dönem ile bugün arasında kayda değer farklılıklar gözlemlenmektedir. Gerek ilk dönem Rusya yönetiminin öncelikleri gerekse dönemin gerçekleri itibariyle özerk cumhuriyetlerin iradelerinin daha güçlü olduğu söylenebilecekken Putin ile birlikte bu durum merkezi yönetimin lehine tam tersi bir tablo çizmektedir. Putin'den önce cumhuriyetler ve merkez arasındaki uyuşmazlıklardan bahsedilirken bugün buna cumhuriyetlerde yaşayan halkların cumhuriyetlere itiraz etmeleri durumu da eklenmiştir. Rusya yönetimi ise bu sorunun çözümünü yerel yönetimler ile merkezi yönetim arasında köprü olacak, merkeze sorun çıkarmayacak ve merkezi yönetime yakın yöneticilerin merkez tarafından tayin edilmesi yöntemiyle aşmak üzere düzenlemeler yapmıştır. Bu hamle organizasyonların siyasal ve bürokratik uyumunu artırsa da Kuzey Kafkasya gibi etnik çeşitliliği oldukça fazla olan bölgede toplumsal öfkenin oluşması ve güçlenmesine neden olmuştur.²³⁵

²³⁴ Osman Tekir, *Potansiyel Bir Çatışma Alanı: Kuzey Kafkasya ...*, ss.59-60

²³⁵ Asker, a.g.e., ss. 567-571

Kuzey Kafkasya'daki güncel sorunlara bakıldığında, etnik milliyetçilik, dinsel farklılıklar, terör, toprak paylaşımı, yolsuzluk, rüşvet ve ekonomik gerekçeler ilk göze çarpan sorunlardır. Bu sorunların birbirlerinden bağımsız olmamakla birlikte Rus yönetimlerinin bunlara katkısı ortadadır. Sovyet döneminde göç ettirilen halkların sebep olduğu, topraklar üzerindeki hak karmaşası bugün en fazla karşılaşılan ihtilaf sebeplerindedir. Çünkü sınırlar belirlenirken etnik grupların yaşadıkları alanlar göz önünde bulundurulmamış ve bu durum bugün sınırların meşru olmadığı bir çatışma alanının ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Öte taraftan bölgedeki halkaların mücadeleci yapısı bilindiği halde anayasal aidiyetin oluşturulması yerine kültürel baskı uygulanması etnik milliyetçiliğin güçlenmesine sebebiyet vermiştir. Bu durum beraberinde bağımsızlık direnişinin en büyük ortak paydası olan din temelli mücadele fikrinin önünü açmıştır. Özellikle Çeçen savaşlarından sonra polisiye yöntemlerle bölge halkını yönetmeye çalışan Rusya yönetimine karşı yeraltında örgütlenen ve nokta eylemler yapacak kadar alan bulan çeşitli odakların “cihat” adı altında terörist faaliyetler göstermeleri bugün Kuzey Kafkasya coğrafyasındaki en büyük sorunların başında gelmektedir.²³⁶

Rus yönetimlerinin tarih boyunca takip ettiği uygulamalar ne yazık ki, bölgede istikrarı sağlamak için yeterli olmamıştır. Aksine Kuzey Kafkasya halklarının taleplerinin bastırıldığı ve merkezi yönetimin önceliklerinin dikkate alınarak ilişki kurulduğu bir hal almıştır. Bölgedeki ayrılıkçı hareketlerin tek sebebi etnik farklılık değildir ancak en önemli sebebidir. Bölgede bu durumu besleyen ekonomik ve toplumsal gerekçeler olsa da merkezi yönetim, bölgenin yönetiminde etnik farklılıkların sebep olduğu anlaşmazlıkların köpürtülmesi, farklı etnik grupların birbirlerine karşı kayırılması bölgenin istikrarsızlaştırılması ve direncin kırılması için kullanılan yöntem olmaya devam etmektedir.²³⁷

Sonuç olarak Kuzey Kafkasya'da, merkezi yönetim tarafından yerel halkın taleplerinin dikkate alınmadığı, bütünleşmelerine müsaade edilmeyecek şekilde etnik çeşitliliğin getirdiği dezavantajları besleyen ancak çözülmesine müsaade edilmeyecek kadar ekonomik destek sunulan bir sistem kurulmuştur. Bu sistemin, güvenlik

²³⁶ Asker, a.g.e., ss. 575-576

²³⁷ İrfan Kaya Ülger, “Rusya Azınlıkları”, Ülger, İ.K.(Eds), *Putin'in Ülkesi: Yeni Yüzyılın Eşiğinde Rusya Federasyonu Analizi*(1), Seçkin Yayınevi, Ankara, 2015, ss. 97-113

kaygıları itibariyle sosyal hayatı baskılaması ise hali hazırda aidiyet ve uyum sorunu yaşayan halkların bu durumlarının itiraza ve çeşitli odakların din kisvesi altında bu itirazları yönetmeye başlamasıyla merkezi otoriteye karşı çatışmaya sebep olacak şekilde istikrarsızlık doğurduğu bir ortam ortaya çıkarmıştır.

1.2. Kuzey Kafkasya’da Etnik Milliyetçilikle Mücadelesi:

Rusifikasyon mu Yoksa Entegrasyon mu?

Kuzey Kafkasya’nın tarih boyunca kendine has dinamikleri ve çetin mücadelelere sahne olması Rusya’yı bu bölge stratejilerini belirlerken oldukça zorlamıştır. Bölgedeki fiziki hâkimiyetini tamamlayan Rusya için Kuzey Kafkasya, avuçlarının içindeki serçe gibi, çok sıkıldığında ölmesi, gevşek tuttuğunda ise kaçması muhtemel bir durum içermektedir. Bu sebeple Rusya, bölgenin sömürgeleştirilmesi veya merkezle bütünleştirilmesi konusunda belirgin bir ayrım yapamamıştır.²³⁸

SSCB döneminde bölmek, sürgün etmek, baskı altına almak, yerel işbirlikçiler edinmek, Kozaklar aracılığıyla dinini ve aidiyetini değiştirmek gibi çabalar içinde olunsa da gelinen noktayı 19 Ağustos 2009 yılında yaptığı bir toplantıda zamanın devlet başkanı Dmitri Medvedev bölgedeki sorunların kaynağını “işsizlik, yoksulluk ve yerel çıkar gruplarının etkisi” olarak tanımlamıştır.²³⁹

Rusya’nın tarih boyunca Kuzey Kafkasya üzerinde uyguladığı hâkimiyet politikaları ne yazık ki, bölgenin istikrarsızlığını bir kısır döndü içine sokmuştur. Rusya’nın bölgeyi istila ettiği tarihten itibaren toprakları genişledikçe farklı dil, din ve ırklara mensup halkların yönetilebilmesi için bu farklılıkların ortadan kaldırılması ve ele geçirilen coğrafyalarda yaşayan halkların Ruslaştırılması planlanmıştır. Bu programa itiraz etmeyen ve destek veren yerel halk kitlelerine pozitif ayrımcılık yaparak merkezi otoritenin temsilcisi tayin etmek suretiyle tesis edilen uygar toplumun destekçileri olarak görmüşlerdir. SSCB döneminde ise rejimin de etkisiyle artan Rus milliyetçiliği Slavlar dışında kalan tüm halkların “ötekiler” olarak görülmesi ve Ruslarla aynı haklara asla sahip olamayacaklarına inanmalarına yol açmıştır. Özellikle Kafkasya’daki itaatsizliğe karşı Rus milliyetçileri devletin her kademesinde Rusları

²³⁸ Bingöl, a.g.e., s. 137

²³⁹ Ali Asker, *İç Savaş Eşiğindeki Kuzey Kafkasya*, 21. Yüzyıl Dergisi, Sayı:10, 2009, ss. 43-52

görmek istemişlerdir. Bu bölgede uygulanan sürgün ve sindirme politikalarına ek olarak Kozaklar eliyle uygulanan asimilasyon çalışmaları ters tepmiş ve etnik milliyetçiliğin güçlenmesine sebep olmuştur. Sosyalist rejimin sarsıcı politikaları ve ikinci dünya savaşının getirdiği çatı sorunlar itibariyle Kafkasya bütünleşmesi geri plana itilmiş olsa da SSCB döneminde bölge halklarının merkezi yönetimden daha da uzaklaştığını söylemek doğru olacaktır.²⁴⁰

SSCB'nin dağılması sonrasında Kafkasya coğrafyasının güneyinde kalan devletler bağımsızlıklarını ilan ederken Kuzey Kafkasya bölgesi Rusya sınırları içinde kalmıştır. Bu tarihten itibaren Kuzey Kafkasya, Kafkasya direnişinin sıcak zemini haline gelmiştir. Ancak bu direnişi yalnızca din temelli bir direniş olarak göstermek, Rusya'nın tarih boyunca uyguladığı baskı ve sömürü politikalarını gölgeleyeceğinden, böyle bir değerlendirme doğru olmayacaktır. Rusların bölge üzerinde takip ettikleri stratejiler bölge halkını değerlerini ve mensubiyetlerini daha keskin bir şekilde savunmaya ve sahip çıkmaya itmiştir. Bu durum Kuzey Kafkasya'da etnik milliyetçiliğin temelini oluşturan en önemli etkenlerdendir.²⁴¹

Gelinen noktada otorite boşluğunun olduğu dönemde birinci ve ikinci Çeçen Savaşı ile yeniden sıcak çatışma bölgesi haline gelen Kuzey Kafkasya istikrarını sağlayamadığı ve irili ufaklı direniş gruplarının ve bu grupların ortak amacını maske olarak kullanan terör gruplarının çalışma sahası haline gelmiştir. Rusya, bölgenin en sıcak iki cumhuriyeti olan Dağıstan ve Çeçenistan'ı kaybederse yeni bir çözülmenin başlayacağını bilmekte ve kalıcı çıkış yolu aramaktadır. Ancak bu çıkış yolunun bulunmasında sadece Moskova yönetiminin yetersizliği değil Rus halkının Kafkasya algısı da etkili olmaktadır. Slavların, Kafkas halklarını ilkel ve barbar olarak görmeleri ile başlayan ve bugün bölgenin itildiği ekonomik ve toplumsal koşulları itibariyle merkezin ekonomik desteğine muhtaç olan Kuzey Kafkasya cumhuriyetleri Rus halkı tarafından kambur olarak görülmektedir. Bunun yanı sıra oluşan Rus milliyetçiliğine karşın, etnik milliyetçiliğin gelişmesi toplumlar arasındaki uçurumun derinleşmesine sebep olmuştur. Son dönemde artan çatışmaların ve ayrışmanın sebep olduğu tersine

²⁴⁰ Mustafa Tanrıverdi, *Kafkasya'da Ruslaştırma Siyaseti (XIX. Yüzyıl ve XX. Yüzyıl Başları)*, Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi, C:2, Kafkasya Özel Sayısı, 2017, ss. 538-557

²⁴¹Tekir, a.g.e., ss.23-28

göçler Slav ırkın kuzey Kafkasya coğrafyasından çekilmesine ve Rusya'nın iskân politikasının çökmesine sebep olmuştur.²⁴²

Putin dönemi geldiğinde Rusya ulusal güvenlik öncelikleri arasında terörle mücadeleyi ilk sıraya koymuştur. Bu öncelik ile birlikte Kuzey Kafkasya, Rusya'nın öncelikli güvenlik alanı haline gelmiştir. Stratejik konumu itibariyle Kuzey Kafkasya bütünleşme girişimlerinin önüne geçmek isteyen Rusya yönetimi bölgedeki askeri tedbirlerin artırılmasının yanı sıra yumuşak güç politikalarını da devreye sokarak bölgenin entegrasyon sürecini iki koldan yürütmenin doğru olacağı fikrini benimsemiştir.²⁴³ Ancak Putin'in benimsediği merkezileşme politikası Kuzey Kafkasya'da din temelli grupların radikalleşmesine sebep olmuş ve çatışmaları artırmıştır. Bunun yanı sıra aidiyet sorunu yaşayan bölgede suç örgütlerinin faaliyetleri artmış ve bölge istikrarsızlık döngüsü tekrar etmeye devam etmiştir. Rusya bölgede aynı politikaları benimseyerek farklı sonuçlar elde etmeye çalışan bir profil çizmektedir. Bu durum Rusya için ve Kuzey Kafkasya için çözümünden uzak bir görüntü ihtiva etmektedir. Toplumlar ve yönetimler arasında tarihi gerekçelerle devam eden güven problemi bu çözümsüzlüğün temelini oluşturmaktadır. Bu durumu çözmek isteyen Putin yönetimi ise eğitim, kitle iletişim ve yerel kurumların yönlendirilmesi gibi yumuşak güç argümanlarını kullanarak bölgenin yapısını uzun vadede değiştirmeyi planlamaktadır.²⁴⁴ Son döneme kadar Putin yönetimi, merkez ve cumhuriyetler arasındaki idari ilişkiyi değiştirmiş, yereldeki yöneticileri atamak suretiyle değiştirmiş, bölgeleri birleştirmiş ancak tüm bunların sonucu olarak, yönetimlerden uzaklaşan halkların yönetimleri baskılama yöntemi olarak illegal gruplara olan katılımların arttığı görülmüştür. Buna karşın Rusya yönetimi askeri tedbirleri artırmış ve etnik grupları birbirlerine karşı desteklemeyi tercih etmiştir. Sorunu gerçek zeminden uzaklaştırarak son zamanların gündemde olan din temelli terör söylemiyle uluslararası kamuoyuna sunmuştur. Çarlık döneminden itibaren bölge stratejisini Ruslaştırma ve Hristiyanlaştırma üzerine kuran Rusya bugün bölgedeki

²⁴² Chritian Neef, *KAFKASYA Rusya'nın Kanayan Yarası (I)*, Yenihayat Yayıncılık, İstanbul, 2004, ss.10-49

²⁴³ Özbay, a.g.e., ss. 11-26

²⁴⁴ Faig Aliyev, *Kuzey Kafkasya'da Etnik Yapıların Ayrılıkçı Gruplarla İlişkileri: Kuzey Kafkasya Diasporasının Bu Bölge Üzerine Etkisi*, https://www.academia.edu/23433056/Kuzey_Kafkasyada_Etnik_Gruplarla_Ayrilikci_Birliklerin_Ilişkileri, Erişim Tarihi:13.01.2019

toplumsal travmanın ana kaynağı haline gelmiştir. Ortaya çıkan Rus düşmanlığının telafisi olarak toplumsal hayatı düzenlemek ve sonlandırılmaz hale gelen Kuzey Kafkasya halklarının haklı taleplerinin yumuşatılması amaçlanmaktadır.²⁴⁵ Ancak Rusya'nın bölgedeki yumuşak güç uygulaması daha çok yumuşatılmış zorlama olarak gerçekleşmiştir. Yöntem olarak SSCB misyonundan farklılık göstermemekle birlikte ana amacın da aynı olduğu dikkat çekmektedir.²⁴⁶ Bu duruma örnek olarak 2018 yılında yürürlüğe giren “ulusal dil yasası” gösterilebilir. Yasadan önce eğitim hayatında etnik dillerin zorunlu olduğu ve Rusçanın seçmeli dil olduğu eğitim sisteminde ulusal dil yasası sonrası ilk etapta Rus dili ana dil olarak kabul edilmiş ve yerel diller seçmeli hale gelmiştir. Bu durumdan etkilenen yoğunlukla Kuzey Kafkasya, Tataristan ve Çuvaşistan halkların tepkileri ve itirazları üzerine yasada değişiklik yapılarak Rusça ana diller içine eklenmiş ve eğitim hayatına devam eden bireylerin bu anadiller arasında tercih yapması yasal zorunluluk haline gelmiştir.²⁴⁷

Bu ve benzer örnekler son dönemde Rusya yönetimin benimsediği “zorunda bırakma” politikalarının ürünleridir. Bölgede istikrarın sağlanmasının, merkeze olan bağlılık ve entegrasyon potasından geçmesi gerektiğine inanan Rusya yönetiminin bölge ile olan ilişkileri, görünen o ki; Ruslaştırma ve asimilasyon politikalarından ibarettir.

1.3. Çevre Ülkelerle İlişkiler ve Sınır Güvenliği

Putin döneminde her alanda etkin politika takip etmeyi amaç edinen Rusya, özellikle Güney Kafkasya ülkeleri ve bölgesel diğer güçler olan Türkiye ve İran ile kuracağı ilişkileri azami önemsemektedir. Rusya'nın bu ülkelerle olan ilişkileri güvenlik, Kuzey Kafkasya'daki etkinlikleri ve enerji çıkarları ana başlıklarıyla değerlendirmektedir.²⁴⁸ Bu başlıkta Rusya'nın çevre ülkeleri Azerbaycan, Gürcistan,

²⁴⁵ Bingöl, a.g.e., ss. 151-156

²⁴⁶ Sevilay Yıldırım, *Rusya'nın Avrasya Politikasında Yumuşak Güç: İmkânlar ve Sınırlar*, Uzmanlık Tezi, Başbakanlık Yurtdışı Türkler ve Akraba Toplulukları Başkanlığı, 2014, ss.53-56

²⁴⁷ Veronika Tsibenko, Asker Tlostnakov, *Rusya Federasyonu “Ulusal Dil Yasası”: Kuzey Kafkasya'da Ve Türkiye'deki Kafkasya (Çerkes) Diasporasındaki Algılanışı*, Route Educational and Social Science Journal, C:14, S:5, 2018, ss. 672-682

²⁴⁸ Habibe Özdal, “Rusya'nın Eski SSCB Ülkeleriyle İlişkileri”, Ülger, İ.K. (Eds.), *Putin'in Ülkesi: Yeni Yüzyıl Eşiğinde Rusya Federasyonu Analizi* (1), Seçkin Yayınevi, Ankara, 2015, ss.427-456

Ermenistan ve bölgesel güçler olan Türkiye ve İran ile ilişkileri incelenecek olup bu ilişkilerin Rusya sınır güvenliğine etkisine değinilecektir.

Soğuk savaşın bitmesi sonrasında hüküm sürdüğü topraklardan çekilmek durumunda kalan SSCB'nin ardılı Rusya, iç ve dış birçok problemi çözmek durumunda kalmıştır. Bu durum Rusya için daha önce iç politika unsuru olan konuların dış politika unsuru haline gelmesine ve devlet dinamiklerinin köklü bir değişime girmesine sebep olmuştur. Yeltsin tarafından dış politika, güvenlik, iç politika, ekonomik ve toplumsal konularda strateji belirlenmek istense de oluşan otorite boşluğu ve toplumsal travma sebebiyle bu çok mümkün olmamıştır. Özellikle bu dönemde oluşan yönetsel zafiyetten istifade etmek isteyen Kuzey Kafkasya halkları, bütünleşme ve bağımsızlık taleplerini tekrar gündeme getirmiş ve devam eden süreçte Çeçenistan merkezli iki savaş yaşanmıştır.

Rusya'nın Azerbaycan ile ilişkileri, Azerbaycan'ın enerji kaynaklarına sahip olması, Hazar'a kıyısı olması ve bölgesel diğer güçlerin yanı sıra batılı güçlerin ilgisinin üzerinde olması sebebiyle diğer Kafkasya ülkelerine göre daha önemlidir.²⁴⁹ Bu önem itibariyle Rusya'nın Azerbaycan ile olan ilişkilerini yakın çevre politikası itibariyle değerlendirmek sağlıklı olacaktır. SSCB sonrası bağımsızlığını kazanan Azerbaycan'ın dengeli dış politikası ve Rusya'nın da özellikle Putin yönetiminde yayılmacı politikası bu iki ülke arasındaki ilişkiyi açıklamaktadır.²⁵⁰

Rusya ve Azerbaycan ilişkilerini etkileyen en önemli politik konuların başında hiç kuşkusuz Karabağ sorunu gelmektedir. Ermenistan'ın işgali altında olan bu Azerbaycan toprağında sıcak çatışmalar ve anlaşmazlık devam etmektedir. Rusya ise, bu sorun karşısında Ermenistan'dan yana tavır almaktadır. Bu sayede Ermenistan'ın kendisine olan bağımlılığını sürdürecektir ve bu önemli sorunu Azerbaycan'a karşı koz olarak kullanabilecektir. Rusya, yakın çevre politikası itibariyle bölgedeki nüfusunu muhafaza edebilmek ve güçlendirebilmek için Karabağ sorununun bitmesinden yana değildir. Çözüm gerçekleşirse Rusya'nın Ermenistan'daki askeri gücünün bir anlamı

²⁴⁹ Kamer Kasım, *Soğuk Savaş Sonrası Kafkasya-Azerbaycan, Ermenistan, Gürcistan, Türkiye, Rusya, İran ve ABD'nin Kafkasya Politikaları* (2), Karınca Yayınları, Ankara, 2011, ss.126-129

²⁵⁰ Hüseyin Dinç, *Soğuk Savaş Sonrasında Rusya'nın Kafkasya Politikası ve Azerbaycan*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi, 2011, ss. 82-87

kalmayacağı gibi oluşacak boşluğu batılı güçlerin doldurması işten bile olmayacaktır.²⁵¹

İki ülke arasındaki ilişkiyi etkileyen diğer bir konu ise Azerbaycan'ın zengin yeraltı kaynaklarına sahip olmasıdır. Bu konuda Rusya, Azerbaycan petrolünün kendi enerji nakil hatlarını kullanarak uluslararası pazara ulaşmasını istemekte ve kendisine olan bağımlılığın sürmesini istemektedir. Karabağ sorunu, Çeçen savaşlarında Azerbaycan'ın Çeçenleri desteklemekle suçlanması ve baskılanması gibi konularda Azerbaycan'dan gittikçe uzaklaşan Rusya'nın enerji nakil hatları konusunda iyi bir ortak olmayacağı Azerbaycan kamuoyunda kabul gören bir yargıdır. Bu ve benzeri durumlar Azerbaycan'ı her alanda olduğu gibi bu alanda da batıya yaklaştırmıştır. Bakü-Tiflis-Ceyhan boru hattının açılması Rusya'nın bu alanda saf dışı bırakılmasına sebep olmuştur.²⁵² Son olarak Trans Anadolu Doğalgaz Boru Hattı'nın (TANAP) devreye alınmasıyla bu alanda önemli adımlar atan Azerbaycan enerji nakil hatları konusunda Rusya'ya bağımlılığını büyük ölçüde ortadan kaldırmıştır.²⁵³ Bu gelişmeler devam ederken dengeli politika izleyen Azerbaycan, Rusya'ya gaz satmaya da devam etmiştir. Rusya ve Azerbaycan ilişkileri son dönemde gergin bir havadan uzaklaşmakla birlikte karşılıklı kullanılacak kozların arka planda canlı tutulduğu bir dönemden geçmektedir.

Rusya'nın bölgedeki etkinliğini artırması hususunda en son isteyeceği şey ABD'nin veya diğer bölgesel güçlerin Güney Kafkasya'da etkili olmasıdır. Azerbaycan ile olan ilişkiler bu minvalde çok hassastır. Rusya'nın hassas ilişkilerinin olduğu diğer bir ülke ise Gürcistan'dır. Rus dış politikasının temelini oluşturan güvenlik kaygısı, NATO'nun doğuya doğru ilerleme politikasının bir sonucu olarak Rusya'yı oldukça zor durumda bırakmaktadır.²⁵⁴

²⁵¹Bölükbaşı, a.g.e., ss. 121-123

²⁵² Kasım, a.g.e., s. 126

²⁵³TANAP Resmi Web Sitesi, *Tanap Bilgi Notu*, 2019, <https://www.tanap.com/store/file/common/81e3e4dc104e1717d6ad620de3752257.pdf> , Erişim Tarihi: 23.01.2019

²⁵⁴ Hikmet Kırık, Atahan Birol Kartal, (13.01.2019), *Avrupa Birliği ve Rusya'nın Güney Kafkasya Politikaları: Bölgede Barış Daha mı Yakın?* , Karadeniz ve Kafkasya'da Güvenlik ve İşbirliği Paneli, Karadeniz ve Kafkasya'da Güvenlik ve İşbirliği Paneli Bildiri Kitabı, Genel Kurmay Başkanlığı Harp Akademileri Komutanlığı Stratejik Araştırmalar Enstitüsü, 2014, ss. 43-70

Gürcistan, Rusya'nın sınır güvenliği için hassas etkiye sahip bir ülkedir. SSCB dönemine bakıldığında Rusya'nın bölgeyi kontrol ettiği uç karakol noktası olarak göze çarpmaktadır. SSCB'nin dağılması sonrası bölgede bulunan tek müttefiki Ermenistan ile sınır olması Gürcistan'ın önemini pekiştiren unsurlardandır. Ancak Rusya için Gürcistan'ın en önemli jeostratejik önemi Hazar petrollerinin uluslararası piyasaya ulaştırılmasında geçiş güzergâhı üzerinde bulunmasıdır. Bugün Bakü, Tiflis, Ceyhan boru hattı ve TANAP projesi ile oluşturulan güzergâhın Rusya'dan bağımsız olması ve müttefiki Ermenistan'ı da saf dışı etmesi Rusya'nın bu haklı kaygısını doğrulayacak sonuçlar doğurmuştur. Ancak bu süreç kolay ve zahmetsiz gelişmemiştir. SSCB'nin dağılması sonrası bağımsızlığını ilan eden Gürcistan yönetiminin ilk başlarda aşırı milliyetçi politikalar geliştirmiş ve uygulamış olması daha sonra büyük sorun yaşayacağı Güney Osetya'nın Rusya sınırları içinde bulunan Kuzey Osetya ile birleşme talebine ve Gürcülerle mücadeleye girişmesine yol açmıştır. Bunun yanı sıra Abhazya'da da bağımsızlık talepleri artmış ve 1992'de bağımsızlığını ilan etmiştir. Putin dönemine kadar Rusya'yı doğrudan karşısına almayan ve bu ayrılıkçı bölgeler ile ilişkilerini donduran Gürcistan sorunu çözmekten ziyade onu öteleme yoluna gitmiştir. Rusya bu süreçte Gürcistan üzerindeki hâkimiyeti ve Gürcistan'daki askeri varlığını bu iki çatışma bölgesine dayandırmıştır. Gürcistan'ın güvenliğini askeri varlığıyla temin etmiş, aynı zamanda kontrolü dışında gösterilecek herhangi bir Gürcü iradesine karşı Güney Osetya ve Abhazya bölgelerini destekleyerek istikrarsızlık kaygısını silah olarak kullanmıştır. Yani Rusya, hem sorunun hem de çözümün sebebi olmuştur.²⁵⁵

Putin döneminde ilişkiler daha da karmaşıklaşmıştır. Uyguladığı politikalar itibarıyla sınır güvenliğine azami önem veren Putin yönetimi, ikinci Çeçen Savaşından sonra Rusya ve Gürcistan sınırında bulunan Pankisi Vadisinde iskân edildiği iddia edilen 1500 Çeçen gerillanın kendilerine teslim edilmesini istemiş ancak Gürcistan yönetimi bu iddiayı reddetmiştir. Daha sonra, Çeçenistan'a illegal silah satışı ile lojistik destek sağlama ihtimallerine karşın Gürcistan'la birlikte bölgeye ortak operasyon teklif eden Putin'in bu talebi de reddedilmiştir. Bu durum iki ülke arasında gerilimin tırmanmasına sebep olmuş ve Rusya yönetimi 2002 yılı Temmuz ve Ağustos

²⁵⁵ İlhan İnce, *Putin Dönemi Rusya Federasyonu Dış Politikası*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Abant İzzet Baysal Üniversitesi, 2011, ss. 135-146

aylarında bölgeye hava harekâtı düzenlemiştir. Devam eden süreçte Moskova yönetimi kara harekâtı düzenleneceği mesajları vermiştir. Bunun üzerine Tiflis yönetimi düzenlediği bir askeri operasyon ile yakaladığı paralı Arap savaşçılar ve Taliban askerlerini Rusya'ya teslim etmiştir. Ancak bu durum Rusya'yı hiçbir zaman tatmin etmemiş ve Pankisi Vadisi bir sorun olarak kalmaya devam etmiştir.²⁵⁶ 2004 yılında Gül Devrimi sonrası Saakasvili yönetimi ele almış ve hiç olmadığı kadar batı yanlısı politikalar izlemiştir. Devrimin içeriğine bakıldığında ise ABD'nin Rusya'ya ve Rusya'nın katı yakın çevre politikalarına rağmen kendisi için stratejik önemi çok yüksek bir ülkede yönetimi kendi lehine değiştirdiği kabul edilmiştir. Bu durum Rusya için itibar kaybı olduğu gibi çevreleme politikasının geldiği nokta itibarıyla sınır güvenliğini tehdit eder bir hal almıştır. Bu hamle karşısında Rusya, Gürcistan'daki ayrılıkçı grupları desteklemiş ve Gürcistan'daki askeri varlığını korumuştur.²⁵⁷

Süreç içerisinde NATO'nun genişlemesi ve Gürcistan'ın üyelik talebi, ABD'nin Gürcistan'daki varlığı, Türkiye'nin batıya yakın bölgesel bir güç olarak Gürcistan ve Kafkasya'ya olan ilgisi Rusya'yı oldukça rahatsız etmiştir. Tüm bunların Rusya'nın hâkimiyet alanı olarak nitelediği coğrafyada meydana gelmesini kendisi için tehlikeli görmüş ve tüm bu güçlere ders vermenin ve sindirmenin gerekli olduğu kanaati oluşmuştur. Güney Osetya ile olan çekişme, çatışma ve Gürcü ordularının Güney Osetya topraklarına girmesi sonucu savaşa dönüşen gelişmeyi fırsat bilen Rusya bu duruma askeri olarak müdahil olmuş ve 1 Ağustos 2008 tarihinde başlayan çatışmalar Rus- Gürcü Savaşına dönüşmüştür. Batılı güçlere mesaj vermenin en etkili ve zararsız yolu olarak seçilen Gürcistan, savaştan mağlup ayrılmış ve Rusya istediği mesajı fazlasıyla vermiştir.²⁵⁸

Savaş sonrasında ise, Rusya fiziki olarak varlığını hissettirse ve kozlarını güçlendirse de Gürcistan kamuoyu ABD'ye ve batıya daha fazla yaklaşmış, Rus karşıtlığı ve düşmanlığı artmıştır. Bugün Rusya'nın Gürcistan ile ilişkisi Kafkasya

²⁵⁶ A. Sait Sönmez, *Putin Yönetiminin Güney Kafkasya Politikası*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, C:15, Sayı:2, 2011, ss. 95-116

²⁵⁷ Özdağ, a.g.e., ss. 446-447

²⁵⁸ Caşın, Derman, a.g.e., ss. 364-369

coğrafyasının geri kalanından farklı olmamakla birlikte aynı şeyleri yaparak farklı sonuçlar elde etmeye çalışmaktan öteye gidememektedir.

Azerbaycan ve Gürcistan ile iyi ilişkiler yürütemeyen Rusya'nın Güney Kafkasya'da ilişkilerinin iyi olduğu tek ülke Ermenistan'dır. Ancak bu iki ülke arasındaki ilişki zorunlu bir ilişkidir. Rusya, Karabağ sorunu ile Azerbaycan'ı ve bölgeyi kontrol altında tutmak için Ermenistan'da varlık göstermek durumundadır. Bunun yanı sıra bölgedeki diğer güçlere karşı tehdit unsuru içeren bir kart olarak Ermenistan'ı kendisine yakın tutmalıdır. Karabağ sorunu, Türkiye ile olan tarihsel problemler karşısında güvenliğini garanti altına almak isteyen Ermenistan, Rusya'nın askeri varlığına muhtaçtır. Bu durum sadece askeri anlamda değil ekonomik anlamda da bir bağımlılık ihtiva etmektedir. Ermenistan'da bulunan ve gelir getiren kamu kurumlarının büyük kısmı özelleştirilerek Rus şirketlerine devredilmiştir. Coğrafi olarak etrafında iyi ilişkilerinin olmadığı komşulara sahip olan Ermenistan'ın bu durumunu iyi kullanan Rusya özellikle Putin döneminde “yeniden imparatorluk” fikrine hizmet eden bir koloni sahibi olmuştur. Hemen her alanda Rusya'ya bağımlı olan Ermenistan, bölgede Rusya'nın en önemli kartlarından birisidir.²⁵⁹

Bölgeyi yakın çevresi olarak gören ve Putin döneminde toparlanma ve yeniden hâkimiyet kurma sürecine giren Rusya, Güney Kafkasya ülkeleri dışında bölgesel güçler olan Türkiye ve İran ile ilişkilerini de oldukça önemsemektedir. Kuzey Kafkasya bölgesinde tarihsel, dinsel ve toplumsal etkisi olan bu iki ülke ile olan ilişkiler Rusya'nın Kuzey Kafkasya hassasiyeti çerçevesinden değerlendirdiğimizde realist düzlemde ilişkiler tesis edildiği gözlemlenmektedir.

Bu çerçeveden bakıldığında Rusya'nın İran ile olan ilişkileri birçok önemli aşamadan geçerek bölgesel anlamda önemli bir noktaya gelmiştir. Tarih sahnesinde Kafkasya'da bizzat varlık mücadelesi veren İran'ın Rusya ile ilişkileri 16. yüzyıla dayanmaktadır. 20. yüzyıl itibarıyla İran yönetiminde bulunan Pehlevi Hanedanlığının batı yanlısı politikalar izlemesi SSCB ve İran ilişkilerini geliştirmemiş olsa da 1979 yılında gerçekleşen İslam Devrimi sonrası SSCB'nin bu rejimi Orta Asya ve Kafkasya'daki Müslüman nüfus üzerinde tehdit olacağına inanması sebebiyle gergin

²⁵⁹ Mustafa Şabanov, *Rusya Federasyonu'nun Güney Kafkasya Politikası*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, 2012, ss. 125-127

bir zeminde gelişmiştir. Sonrasında başlayan İran-Irak savaşında önce Irak'ı destekleyen ve silah satan Rusya savaşın sonlarına doğru İran'ı desteklemiş ve bu ülkeye silah satarak kurulacak ilişkinin temellerini atmıştır. İran ise buna karşılık olarak SSCB'nin dağılması sonrası Rusya'nın hüküm sürdüğü topraklarda meydana gelen Çeçenistan Savaşı'nı Rusya'nın iç işi olarak değerlendirmiş ve Kafkasya Bölgesindeki gelişmelere kayıtsız kalmıştır. Bunun yanı sıra Tacikistan'da başlayan iç savaşta Rusya ile paralel tavır almış ve iyi bir müttefik olacağının mesajını vermiştir.²⁶⁰

Rusya ve İran arasındaki ilişkinin gelişmesinde en önemli nirengi noktası ise 1992'de iki ülke arasında yapılan nükleer reaktör anlaşmasıdır. Batı yanlısı politikalardan beklediğini bulamayan Rusya'nın tekrar kendi çevresine yönelmesi ve bu politika itibarıyla müttefik kazanma çalışmalarının Ortadoğu ayağından ilk somut çıktılardan birisi bu anlaşmadır. Sonrasında birçok alanda ortak hareket eden iki ülkede ticaret hacmi ilişkiyi perçinleyen önemli bir argüman olmuştur. Putin döneminde en önemli gelir kaynağı enerji ve silah satışı olan Rusya'nın kendisine askeri teçhizat konusunda bağımlı bir İran'la ilişkileri elbette daha hızlı gelişmiştir. İki ülkenin ortak rakibi olan ABD'nin İran'a uyguladığı ambargolar ticaret hacimlerini daraltmış olsa da birbirlerine olan mecburiyetlerini güçlendirmiştir. Rusya, ABD'nin kendi yakın çevresinde yayılmasını istememekle birlikte ABD karşıtı bölgesel güçlerle ilişki kurmak ve bu ilişkiyi güçlendirmek mecburiyetindedir. Aynı sebeple İran ise, ABD karşıtlığı itibarıyla yine bu ülkenin karşısında konumlandırılan güçlerle ilişkisini sıkı tutmak zorundadır. Bu durum Rusya ve İran ilişkilerinde Rusya'yı daha avantajlı kılsa da, Rusya Ortadoğu'ya ve İslam dünyasına açılan kapının bu coğrafyanın önemli ülkelerinden olan İran'la ilişkilerini güçlendirmesinden geçtiğinin farkındadır. Geline nokta İran'ı batıya karşı koz olarak kullanan ve gerek enerji transferi ve üretimi gerekse silah ticareti konusunda öneminin farkında olan Rusya ile ABD ambargolarına maruz kalan ve batılı ülkelere kabul görmeyen İran'ın BM Güvenlik Konseyinde menfaatlerini koruyacağına inandığı Rusya'nın ilişkileri güçlenmeye

²⁶⁰ İlyas Kamalov, (Temmuz 2012) *Rusya'nın Ortadoğu Politikası*, Rapor No:23 Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi, Ankara, 2012, ss. 7-9

devam edecektir. Her iki ülke de güvenliklerini ve geleceklerini bu ilişkinin gelişmesinde görmektedirler.²⁶¹

Diğer taraftan Rusya'nın bölgedeki etkinliğini belirleyen en önemli ülke Türkiye'dir. Tarihsel süreçte Rusya ile ilişkileri mücadele zemininde geçen Türkiye'nin bu ülkeyle olan ilişkileri dönemsel olarak farklılık göstermekle birlikte gerek küresel gerekse bölgesel anlamda her zaman belirleyici olmuştur.

Tarihsel süreçte Rusların yayılmacı politikaları, Osmanlı'nın hâkimiyetindeki topraklarda da etkisini göstermiş ve Osmanlı'nın toprak bütünlüğünü tehdit etmiştir. Özellikle Kafkasya ve Balkanlar'da bu mücadelenin en önemli göstergesi demografik yapıdır. Birinci Dünya Savaşı'na kadar mütemadiyen savaştan iki toplumun arasındaki ilişki önce 1917 Bolşevik devrimi hemen sonrasında 1921 yılındaki Moskova Antlaşmasıyla Türk-Rus sınırlarının kesinleşmesi ve daha sonra Modern Türkiye'nin kurulmasıyla farklı bir boyuta taşınmıştır. Her iki ülke de değişim ve dönüşüm süreci içerisinde olduğundan ilişkilerinin boyutu değişmiş ve mücadele siyasal zemine kaymıştır.²⁶²

İkinci Dünya Savaşı sonrası iki bloklu dünyada batılı güçlerle ortak hareket eden Türkiye'nin 1952 yılında NATO'ya üye olmasıyla birlikte iki ülke arasındaki ilişkiler soğuk ve mesafeli devam etmiştir.²⁶³ Bu dönemde Türkiye'nin Kafkasya ile olan ilişkisi çok kısıtlı olsa da, Türklerin bölgeyle olan kültürel, dinsel ve akrabalık ilişkileri baki kalmıştır. Bu bağların yanı sıra Türkiye'nin dış politika ve güvenlik algısında Kafkasya azami önem arz etmektedir. Özellikle İkinci Dünya Savaşı sonrası Rusların Kars ve Ardahan'ı talep etmeleri Kafkasya coğrafyasının Türkiye için önemini bir kez daha ortaya koymuştur. Bu gelişme Türkiye'yi batı bloğuna daha fazla yaklaştırmış ve bu bloğun Kafkasya ve Orta Asya coğrafyasıyla iletişim kurabilmesi adına köprü görevi görmüştür. Bugün, tarihsel sorumluluğu ve giderek artan bölgesel etkisi sebebiyle ne Kafkas halkları Türkiye'yi kendilerinden ayrı görmekte ne de

²⁶¹ İsmail Ermağan, Onur Yılmaz, "Rusya'nın Ortadoğu Politikaları", Ülger, İ.K. (Eds), *Putin'in Ülkesi: Yeni Yüzyılın Eşiğinde Rusya Federasyonu Analizi*(1), Seçkin Yayınevi, Ankara, 2015, ss. 651-675

²⁶² Yoldaş, a.g.e., ss. 205-206

²⁶³ İlter Turan, *Türk-Rus İlişkileri: Sorunlar ve Fırsatlar*, http://www.bilgesam.org/Images/Dokumanlar/0-10-2014062431turkiyenin_vizyonu05.pdf, Erişim Tarihi: 19.01.2019

küresel hedefleri itibariyle Türkiye Kafkas halklarını gelecek planlarının dışında tutmaktadır. Özellikle SSCB'nin dağılması sonrasında ortaya çıkan bağımsız devletlerle ilişkilerin geliştirilmesi Türkiye'nin önemli dış politika stratejilerinden olmakla birlikte Rusya'nın istemediği ve kabul etmediği bir durumdur. Kuzey Kafkasya ise iki ülke arasındaki en önemli temas noktalarından birisidir. Türkiye ve Rusya arasındaki diyalog kapılarından olan Kuzey Kafkasya coğrafyası bu iki ülke ilişkileri için oldukça hassas ve nazik bir durum ihtiva etmektedir.²⁶⁴

Rusya'nın ilk döneminde benimsediği Atlantikçi politikalar itibariyle iki ülke arasındaki ilişkiler gelişmeye başlamış hatta Türkiye'nin Orta Asya ve Güney Kafkasya ülkeleriyle olan ilişkilerinin geliştirilmesi ön görülmüştür. Ancak, Rusya'nın daha sonra yakın çevre politikasını benimsemesi Türkiye'ye olan algısını tekrar değiştirmiştir. Bu süreçte Azerbaycan ile sıkı ilişkiler kuran Türkiye'yi batılı güçlerin müttefiki olarak gördüğü için tehdit olarak algılamıştır. Devam eden süreçte ABD'nin Ortadoğu ve Orta Asya'da etkinliğinin artması, Türkiye'nin Azerbaycan'la yürüttüğü ortak enerji transfer projeleri, Gürcistan'da yaşanan devrime engel olamayan Rusya ile Türkiye ilişkileri tekrar farklı bir boyut kazanmıştır. Bölgede etkinliği hızla artan Türkiye'nin ağırlığını kabul eden ve iyi ilişkiler geliştirmeyi zorunlu görmeye başlayan Rusya, itibarını olumsuz etkilemek adına Türkiye'nin nüfuz edebileceği noktalarda, Türkiye'ye politik mihmandarlık yapmak suretiyle işbirliğinin geliştirilmesini istemiştir. Batı ile olan ilişkilerinde Türkiye ile olan ilişkilerini önemli bir gösterge olarak kabul etmiştir. Özellikle Putin döneminde olumlu yönde gelişme gösteren ilişkiler ekonomik, toplumsal, siyasal hemen her alanda kendisini hissettirmiştir.²⁶⁵ Özellikle son dönemde Mavi Akım ve Türk Akımı enerji nakil hatlarının tesisi ile ticari anlamda daha da gelişen ilişkiler Akkuyu Nükleer Santralinin yapımı hususundaki işbirliğiyle tarihin en verimli noktasına ulaşmıştır.²⁶⁶ Ancak bu süreçte yaşanan uçak krizi ve Suriye iç savaşındaki politika farklılıkları iki ülke arasındaki ilişkileri çıkmaza soksa da diyalog kanallarının açık olması ve küresel

²⁶⁴ Yoldaş, a.g.e., ss.201-204

²⁶⁵ İlhan İnce, *Putin Dönemi Rusya Federasyonu Dış Politikası*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Abant İzzet Baysal Üniversitesi, 2011, ss. 161-163

²⁶⁶ Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, *Doğalgaz Boru Hatları ve Projeleri*, 2019, <http://www.enerji.gov.tr/tr-TR/Sayfalar/Dogal-Gaz-Boru-Hatlari-ve-Projeleri>, Erişim Tarihi: 26.01.2019

konjonktürün iki ülkeyi birbirine karşı açık ve işbirlikçi olmaya zorlaması bu sorunların ve farklılıkların aşılmasına vesile olmuştur.

Gelinen nokta itibariyle Rusya ve Türkiye bölgesel sorunların çözümüne öncülük ederek barış ve güven ortamının sağlanması ve bölge güvenliğinin yeniden tesis edilmesi için birlikte hareket eden iki önemli ülke konumundadır. Rusya'nın milli güvenlik doktrininde de belirttiği üzere, bölgesel güçlerin mutabakatı küresel barışa hizmet edeceğinden oldukça önemlidir. Bu bağlamda iki ülke arasındaki ilişki ekonomik, sosyal, siyasi ve askeri alanda gelişme eğilimindedir. Bu alanlarda ortaklık ve işbirlikleri arttıkça ülkeleri birbirine bağlayan unsurların güçlenmesi söz konusu olacağından ilişkilerin bozulması ve istikrar ortamının kaybolması zorlaşacaktır.

1.4. Bölgede Güvenliğin Sağlanmasıyla İlgili Uygulanan Politikalar

Rusya'nın yönetim anlayışı itibariyle Kuzey Kafkasya bölgesinde devam eden sorunların çözümüne ilişkin benimsediği politikaların etkisi ve sonuçları bölgede tartışılan ve kabul görmeyen konuların başında gelmektedir. Geçmişten gelen anlaşmazlıkların çözülmediği ve dönemsel değişimler itibariyle eklenen yeni sorunların toplumsal hayatı doğrudan etkilediği bir yönetim sistemi zaten var olan Kuzey Kafkasya ve Moskova bütünleşme problemlerini daha da artırmaktadır.

Bölgede dikkat çeken ve güvenlik problemleri yaşatan konuların başında “etnik çatışmalar” mevzuu gelmektedir. Özellikle SSCB döneminde yürütülen iskân ve zorunlu göç politikaları sonrası kendi topraklarına dönen Kuzey Kafkasya halkları ve sonradan bu bölgelere yerleştirilmiş farklı etnik gruplar arasındaki toprak ve sınır ihtilafları hali hazırda devam etmektedir. Dağıstan'daki diğer etnik grupların Avarların gerek sosyal gerek siyasi hayattaki etkinliğine olan itirazları sıcaklığını korumaktadır. Çeçenistan sorunu, Rusya adına başlı başına hassas ve kritik seviyesini muhafaza etmektedir. İnguşetya'dan Kazakistan'a sürülen ve daha sonra geri gelen İnguşların yerine Osetlerin iskân edilmesi ve sonrasında başlayan ihtilaf devam etmektedir. Rusya'ya sadık Ortodoks Hristiyanlardan oluşan Osetlerin birleşme çabaları bölgedeki Gürcü-Oset gerginliğini tırmandırmaktadır. Kabardey-Balkar Cumhuriyeti'ndeki iktidar mücadelesi her geçen gün daha da sertleşmektedir.²⁶⁷ Tüm

²⁶⁷ Bölükbaşı, a.g.e., ss. 88-102

bu gelişmeler göstermektedir ki, bölgede etnik kaynaklı huzursuzluk ve anlaşmazlık Rusya'nın bölgeyi kontrol stratejileri arasındadır. Bu manada toplumsal huzurun sağlanması ve halkların suhulet içinde yaşamasındansa merkeze yakın grupların desteklenerek yetkinliklerinin artırılması ve diğerleri üzerinde baskı unsuru olarak görülmesi, yönetim politikası olarak benimsenmiştir. Bu durum Kuzey Kafkasya bölgesinde istikrarın kolay kolay sağlanamayacağı anlamına gelmektedir ki, bölge güvenliği açısından önemli bir zaafıdır.

Bölgede güvenliği en fazla tehdit eden diğer kritik konu ise terör ve terörist eylemlerdir. Ancak bu sorunu irdelerken salt terör ve terörist kavramlarını ele alarak incelemek doğru olmayacağından ulusal ve uluslararası terör odaklarının bu bölgede yoğunlaşmasının sebepleri ve süreçlerini değerlendirerek, Rusya yönetiminin bu durum karşısındaki refleksini ve terörle mücadele politikalarını incelemek daha sağlıklı teşhis için doğru olacaktır.

Bilindiği üzere terörist odaklar ve gruplar faaliyet yürüttükleri toplulukların genel itirazlarını sahiplenmek ve destek vermek suretiyle nüfus edinirler. Bu itirazlar inanç, sosyal yaşam standartları, ekonomik ve idari yönetim sorunları olarak görüldüğü gibi, siyasal otoritenin baskısı ve yönetim anlayışına karşı da görülebilmektedir. Çarlık döneminden itibaren görülen ve SSCB döneminde etkisini artıran baskıcı yönetim anlayışı Kuzey Kafkasya halklarının yukarıda saydığımız tüm sebeplerle yönetimlere karşı tepki biriktirmesine sebep olmuştur. Bu tepkiler, SSCB'nin dağılması, Rusya'nın ilk dönemde yönünü batıya dönmesi ve bölgede oluşan otorite boşluğu itibarıyla Çeçenistan bağımsızlık mücadelesi ile vücut bulmuştur. İkinci Çeçen Savaşı sonrası Putin'in iktidarı döneminde, Rusya'nın o güne kadar sürdürdüğü güvenlik politikalarını gözden geçirmesine sebep olmakla birlikte ulusal ve uluslararası anlamda “terör” kavramının yeniden tanımlanması yoluna gidilmiştir. Putin döneminde kabul edilen ilk ulusal güvenlik doktrininde terör tehdidi konusu sıklıkla işlenmiştir. Tarih boyunca Rusya yönetimini kabul etmeyen ve itirazlarını muhtelif yollarla belli eden Kuzey Kafkasya halklarının muhalif duruşlarının terör yanlısı eylem ve duruş olarak algılanması süreci hız kazanmıştır.²⁶⁸

²⁶⁸ Sapmaz, a.g.e., s. 2

Bu durumun Putin yönetimi tarafından bir basamak olarak kullanıldığı devam eden gelişmelerden anlaşılmaktadır. Muhafiflerin terörist ve muhalif eylemlerin terörist eylem olarak görülmeye başlaması, uluslararası terör örgütlerinin bu bölgedeki itiraza olan ilgilerini celp etmiştir. Yasadışı yollardan ülkeye giren ve merkezi yönetimin yaklaşımı itibariyle gün geçtikçe radikalleşen kitlelere sözde destek vererek kendi amaçları uğruna kullanmakta gecikmemişlerdir. Putin yönetimi, güçlü merkezi yönetim anlayışı ile terörle mücadele edilebileceğine ve güvenliğin bu vesileyle sağlanabileceğine inanmıştır. Ancak bu durum özerk cumhuriyetlerin yetkilerini daraltmış ve neredeyse merkezin onayı olmadan yönetsel bir karar alamaz hale getirmiştir. Bölge de kolluk kuvvetlerinin yetkisi ve sayısı artırılmıştır. Bu iki durum bölgedeki sorunları çözmekten öte, sorunların dehlizlerde büyümesine ve terör odaklarınca sahiplenilmesine sebep olmuştur. Rusya, terör örgütlerinin yerel kaynaklardan beslenmesinin yanı sıra ülkeye yasadışı yollardan giren göçmenlerin kaynak sağladığını ileri sürmekte ve dengeli bir göçmen politikası uygulamak istemektedir. Buna rağmen bölgedeki terör eylemlerinde artış eğilimi gözlenmekte ve güvenlik politikaları sonuç vermemektedir.²⁶⁹

Bu süreci daha etkili yürütmek adına düzenlenen terörle mücadele yasası 2006 yılında yürürlüğe girmiştir. Yasa genel olarak değerlendirildiğinde, bireylerin, toplumun hak ve özgürlüklerini muhafaza etmek ve devletin bütünlüğünü sürdürmek için tüm bunları tehdit eden terörle, mücadelenin etkinliğini artırmak adına yasal dayanak oluşturmak amaçlansa da birey ve toplum kavramları geri planda tutularak devlet öncelikli bir yasa olarak uygulanmaya devam etmektedir. Rusya bölgede güvenliğin sağlanmasının ancak, terörist eylemlerin son bulması, teröristlerin ve terör destekçisi odakların ortadan kaldırılmasıyla mümkün olacağına inanmaktadır. Bu sebeple kolluk kuvvetlerine ve silahlı kuvvetlere geniş yetkiler tanımıştır. Bölgede alınan polisiye tedbirler kişilerin sosyal hayatlarını kısıtlayıcı ve özel hayatlarına müdahale etmeyi yasallaştıran bir çerçeve çizmektedir.²⁷⁰

Özetle, Rusya'nın bölge güvenliğini sağlamak adına aldığı tedbirlerde gözettiği politik çıkarlarının, toplumun genelinin meşru kabul edeceği çözüm yöntemleri

²⁶⁹ Özbay, a.g.e., ss. 11-26

²⁷⁰ Devlet Yasal Bilgi Sistemi, *Rusya Federasyonu Terörle Mücadele Yasası*, 2006, <http://pravo.gov.ru/proxy/ips/?docbody=&nd=102105192>, Erişim Tarihi: 29.01.2019

arasında görülmediği aşikârdır. Bölgede, muhalefeti terörist olarak ilan etmeye yatkın, halkın telefonlarını dinlemek, gösterileri yasaklamak vb. tedbirlerle vatandaşlarını potansiyel suçlu olarak gören bir askeri yönetim anlayışı hüküm sürmektedir. Terörist girişimler konusunda, son noktada polisiye tedbirlerin alınması kadar normal bir hamle yoktur. Ancak, vatandaşların taleplerinin reddedildiği, halkın iradesinin yönetimden uzaklaştırıldığı, bütüne olan aidiyetin anayasal haklarla oluşturulamadığı ve hepsinden önemlisi potansiyel suçlu olarak görüldüğü Kuzey Kafkasya bölgesinde alınan tedbirlerin ayrışmayı ve çatışmayı besleyen bir görüntüsü vardır. Geline nokta da Rusya'nın tedbir olarak gördüğü idari, ekonomik, sosyal, yasal ve askeri girişimleri Kuzey Kafkasya toplumunu baskılamaktan ve merkeze karşı muhalif kılmaktan öteye gitmediği görülmektedir.

SONUÇ

Rusya'nın güvenlik algısını oluşturan etkenler ve bu etkenlerin tarihsel derinliği itibariyle genel çerçevesi çizilen çalışmada, Kuzey Kafkasya Bölgesinin bu algı üzerindeki etkisi incelenmiştir. Özellikle Putin döneminde değişen yönetim anlayışı itibariyle güvenlik ve dış politika yöntemlerinin de Kuzey Kafkasya üzerindeki etkisi irdelenmiştir. Jeopolitik ve Jeostratejik açıdan bölgenin tanımı yapılırken Rusya'nın güvenlik algısındaki yeri farklı alanlarda vurgulanmıştır. Tarih boyunca yayılmacı politikalar izleyen Rusların bölgede yaşadıkları zorluklar ve çıkmazlar siyasal, toplumsal ve ekonomik çerçeveden incelenmiş ve sorunun kaynağından itibaren geldiği son aşama geniş çerçevede aktarılmıştır.

Bölgedeki kavimler ve etnik çeşitliliğini oluşturan sebeplere yer verilmiştir. Çarlık Rusya'sı döneminde Kuzey Kafkasya ve Dağıstan'ın genel durumu, Rusya'nın bölgeye gelişi, bölge halklarının Rus istilasına karşı tepkisi ve direnişi işlenmiş ve bunun yanı sıra Rusya'nın farklı etnik guruplarca desteklendiği görülmüştür. Rusya'nın Kafkasya'ya girmesi dinsel, etnik ve menfi açıdan diğer bölgesel güçler ile çatışmasına sebep olmuş ve bölge üzerindeki hâkimiyet mücadeleleri işlenmiştir.

Çarlık ve imparatorluk dönemlerinde dinsel ve etnik sebeplerle bölgedeki hâkimiyeti kabul edilmeyen Ruslar ile girişilen mücadeleler işlenmiş olup bu mücadelelerin geldiği nokta değerlendirilmiştir. SSCB döneminde rejimin de gereği olarak yürütülen politikalara, bu politikaların sonuçları ve bölgedeki yansımalarına yer verilmiştir. Bu dönemde yürütülen politikaların ülke yönetimi ve bölgeler arasında hali hazırda gergin olan ilişkileri koparttığı görülmüştür. Sürgün ve iskân politikaları, merkezi yönetime itirazı ve karşıtlığı artırmıştır. Belli bir kesimin kayırılması ve çoğunluğun sindirilmesi, on binlerce insanın ölümüne dahi yol açan mağduriyetlerin doğmasına ve insanlık dramına sebep olmuştur.

SSCB'nin dağılması yalnızca bir birliğin dağılması olarak değil, çağın güçlü ve son imparatorluğunun dağılması olarak değerlendirilmesi sağlıklı olacaktır. Çözülme süreci incelendiğinde görülmektedir ki, SSCB çağın gereklerine ayak uyduramadığı gibi hüküm sürdüğü topraklardaki halkların ihtiyaçlarını da karşılayamayacak duruma gelmiştir. Bunun birçok sebebi vardır ve çalışmada bunlara

yer verilmiştir. Ancak, en önemli sebeplerinden birisi, yıllardır hüküm sürdüğü ve meşruiyetinin sürekli tartışıldığı coğrafyalarda dağılan “güçlü ülke” imajı ardından devam eden süreçte yaşanan olaylar olmuştur. Çarlık döneminde ve ekim devriminden sonra, güç, otorite, baskı ve cebir ile yönetme yolunu tercih eden SSCB’nin yaşadığı sorunlar karşısında hükmettiği halklar tarafından doğal olarak sahip çıkılmadığı bir gerçektir. Benzer durum İkinci Dünya Savaşı yıllarında Alman işgallerinde de yaşanmıştır. Rus yönetimlerinin istila ile sahip olma ve zor kullanmak suretiyle asimile etme refleksi geçmişte olduğu gibi bu dönemde de olumsuz sonuçlar doğurmuş ve SSCB’ye zarar vermiştir. Ardından kurulan Rusya, fiziki olarak eski SSCB topraklarında hüküm süremese de BDT’nin kurulmasına öncülük ederek bu ülkeleri aynı çatı altında toplamayı “eşitler içinde birinci” olduğunu ve otoritesini tekrar kabul ettirmeyi planlamıştır. Verilen ilk sinyaller geçmişten gelen dominant reflekslerin devam edeceği yönünde olsa da ilk dönem iç ve dış karışıklıklar ile oldukça meşgul olan Yeltsin yönetimiyle bu çok mümkün olmamış ve bu karışıklıklara verdiği tepkiler ve izlediği politikalar itibariyle Rusya dünya kamuoyunda itibar kaybetmeye devam etmiştir. Bir yandan ekonomik, siyasal ve toplumsal dönüşüm sürecinde olan Rusya diğer taraftan özgürlük ve bağımsızlık mücadelesi veren Çeçenistan direnişiyle meşgul olmak durumunda kalmıştır. Yönetimsel eksiklikler itibariyle bu hassas dönemde belirgin bir rota çizilememiş ve olumsuz yansımaları azami seviyede hissedilmiştir. Putin dönemine kadar devam eden bu süreçte yaşananlar geniş hatlarıyla bu şekilde değerlendirilmiş ve Putin döneminde ilişkinin seyrini belirleyecek önemli konular arasında yer almıştır. Bu süreç Rusya adına geçiş süreci olarak değerlendirilse de kapsamlı bir toparlanma ve uluslararası uyumdan bahsetmek çok mümkün olmamıştır.

Putin dönemi geldiğinde toparlanma süreci içine giren Rusya’nın ilk amacı, güçlü bir merkezi yönetim sistemi kurmak, ulus bilincini oluşturmak ve Rusya’ya kimlik kazandırmak olmuştur. Bu sayede sınırları içinde birçok yapısal ve sosyal pürüzün giderileceği düşünülmüştür. Putin, büyük imparatorluğun yeniden tesisi için yakın çevre ülkelerinden vazgeçmemek gerektiği ve modern dünya koşullarına uyum sağlamak gerektiğine inanmıştır. Bunu sağlayabilmenin en önemli yolu ise, ekonomisinin büyük kısmı yer altı kaynaklarına bağlı olan Rusya’nın bu kaynaklarını etkili kullanmasını sağlamanın yanı sıra Orta Asya ve Güney Kafkasya gibi yeraltı kaynakları zengin eski Sovyet topraklarını dolaylı olarak kontrol etmekten geçtiği

düşünülmüştür. Bu sebeple Rusya kaybettiği itibarı geri kazanmaya SSCB'nin dağılmasıyla karşılaşılan olumsuz gerçekten geriye doğru hareket ederek başlamak istemiştir. Modernize edilmiş ve güçlendirilmiş yeni bir formda yeni bir imparatorluk için çalışılması gerektiğini savunan Putin her alanda Rusya'nın yayılması ve hâkimiyet alanını genişletmesi için hemen her fırsatı değerlendirmektedir. Ancak, bu girişimler geniş hatlarıyla Rusya'nın güçlenmesi üzere tasarlanmış olsa da, tarihsel sorunların ve ortaya çıkan güncel sorunların çözüme kavuşturulmadan halının altına süpürülmesi gelecekte Rusya'nın büyük problemlerle karşı karşıya kalacağını ve dış müdahalelere açık bir sorun yumağı haline geleceğini göstermektedir.

Kuzey Kafkasya'nın Rusya için ne anlam ifade ettiğine çalışmanın geneli itibarıyla yer verilmiştir. Bölgeyi önemli kılan sebepler listesi artmaya devam etmekle birlikte Rusya aynı şeyleri deneyerek farklı sonuçlar elde etmeye çalışmaktadır. Bölgede etnik problemler, sınır ihtilafları, yetkinlik mücadelesi gibi sorunlar devam ederken Rusya'ya karşı aidiyet konusunda sorun yaşayan halklar Putin'in merkezileşme politikası itibarıyla merkezden daha da uzaklaşmışlardır. Son dönemde özerk cumhuriyetlerin yöneticilerinin atanması, federal yasanın bölge yönetimlerini maruz bıraktığı idari yetki daraltmaları ve polisiye kontrol tedbirleri halkın sosyal yaşamına ve bireysel haklarına kadar tesir etmiştir. Rusya'nın bu tutumu durumdan hoşnut olamayan kitlelerin yönettiği muhalif girişimlerin terör odaklarınınca sahiplenilmesine sebep olmuş, hem Kuzey Kafkasya halklarının radikalleşmesine hem de Rusya için daha büyük bir problem alanına dönüşmesine sebep olmuştur. Rusya milli güvenlik konsepti itibarıyla Kuzey Kafkasya'yı öncelikli bölge ilan etmiş olsa da bölgenin taleplerini göz ardı etmeye devam etmektedir. Kendisini iktidardan uzak gören ve iktidarı asla ele geçiremeyeceğine inanan halklar bu gayretlerini yer altına inerek vermek zorunda bırakılmıştır. Bu, Rusya için kontrol edilemez bir hal almış ve devlet nazarında muhalifler kolaylıkla terörist olarak yaftalanmaya başlamıştır. Son yıllarda artan itirazlar ve radikal grupların bu kisveye bürünerek yürüttükleri süreç Rusya'nın bu bölgede içine düştüğü çıkmazı gözler önüne sermektedir.

Bölgeyi kontrol etmekte oldukça zorlanan merkezi yönetim çareyi askeri tedbirler almakta aramış ve olağan üstü yetkilerle donattığı kolluk kuvvetlerini

bölgenin asayişini sağlamakla görevlendirmiştir. Askeri tedbirler arttıkça sorunlar çözülmemiş bilakis yer altında mukavemet kullanmaya teşvik etmiştir. Bu tedbirlerin kalıcı olmadığını ve bunun yanı sıra kamu diplomasisi yürütmenin daha kalıcı sonuçlar ortaya çıkaracağını düşünen Putin, özellikle eğitim ve medya kanallarını kullanarak sosyal hayatın düzenlenmesi ve bölgenin entegre edilmesi gerektiğini savunmaktadır. Ancak Rusya uzun zamandır bölgeyi sömürmek veya asimile etmek noktasında kararsız politikalar izlemesi sebebiyle bugün de aynı alışkanlığı devam ettirmektedir. Özellikle Dağıstan sınırlarında kapalı yaşayan toplulukların bu yöntemlerle Ruslaştırılmaya çalışılması Çeçenistan ile birlikte bu bölgeyi çatışmaların kaynağı haline getirmektedir. Rus kamu diplomasisi anlayışı alışlagelmiş “yumuşak güç” kavramının aksine “zorunda bırakma” kavramıyla daha iyi açıklanabilir. Bu sebeple bu çalışmaların arka planında yatan gerekçeyi gören Kuzey Kafkasyalı halklar ait olmadıkları ve olmayacakları bir yaşam tarzını, inancı ve yönetim tarzını kabul etmemektedirler.

Bugün dünya üzerinde siyasal bir otoritenin olmaması bölgesel olarak Rusya’nın bir aktör olarak sahneye çıkmasına yardımcı olmaktadır. Ancak bölgede ekonomik, askeri, toplumsal manada geleceği parlak ve disiplinli bir ülke olan Türkiye ve güçlenmekte olan bir İran vardır. Bu ülkeler bölgede Rusya’nın tek başına bir güç olmadığını kanıtlayan önemli bölgesel güçlerdir. Bugün Türkiye’nin Kuzey Kafkasya’daki meşruiyeti Rusya’dan daha fazladır ve Rusya bu durumun farkındadır. Özellikle Güney Kafkasya ülkelerindeki ilişkilerinin Rusya aleyhine gelişmesi Rusya’yı hiç memnun etmemektedir. Bu ilişkilerin maddi ve manevi sonuçlarının gelecekte kendi otoritesini ve gücünü olumsuz etkileyeceğini bilen Rusya için Kuzey Kafkasya’nın önemi bir kat daha artmaktadır. Bu bölgeyi muhafaza etmek Rusya’nın toprak bütünlüğünü muhafaza etmekle eş değerdir. Ancak bugün gözlemlenen durum, bölgenin istikrardan ve çatışmasızlıktan oldukça uzak olduğu, aksine bu bölgeden kaynaklı yeni ve daha büyük problemlerin yakın olduğu yönündedir.

Bölgedeki sorunlar çözümden uzak görünmesine karşın çözülemez sorunlar değildir. Bu sebeple Rusya bölgedeki sorunların çözümüne ilişkin ilk aktör olarak Kafkasya halklarını değil kendisini görmekle işe başlamalıdır. Tarih göstermiştir ki, Kafkas halkları mücadeleden asla çekinmemiştir. Bugün mücadelenin boyutu ve şekli

değişse de bölgenin sıcaklığı bu mücadelenin bitmediğinin en büyük göstergesidir. Dünyada kendi hükümetlerine karşı itiraz eden birçok halk kitlesinin sebep olduğu toplumsal olaylar vardır. Rusya bu manada bölge halklarının taleplerini göz ardı etmemeli ve müşterek menfaatte buluşabilmek adına bireylerin anayasal aidiyetlerinin sağlanması adına Federal yasalarda gerekli düzenlemeler yapılmalıdır. Bölgede, merkeze yakın etnik grupların desteklenmesi yönünde tarihi alışkanlık son bulmalı ve liyakat esaslı demokratik yönetim yetkisi özerk cumhuriyetlere devredilmelidir. Putin, yönetim yetkisini özerk cumhuriyetlere vermediği sürece meşru olmayan yönetimler muhalif grupların sayısını artıracak ve büyük tehdit olarak gördüğü küresel terör örgütlerinin bu bölgeden ilgisinin kaybolmasını sağlayamayacaktır. Bölgenin sosyal, kültürel ve inanç özgürlüğünü kısıtlamak ve bölge halkını Ruslaştırmaya çalışmak Rusya adına olumlu sonuç vermemektedir. Bu durum bölge halkı ve Ruslar arasında gerginliğe yol açmakla birlikte bölgede iskân edilen Ruslar ve Kozakların güvenlik gerekçesiyle tekrar Rusya'nın içerisindeki Slavların yoğunlukta olduğu bölgelere göç etmesine sebep olmaktadır.

Ruslar ve Rusya yönetimi ne yazık ki, bölgeyi “öteki” olarak görmekte ve istikrarsızlığın kendilerine yaradığını düşünmektedirler. Etnik gruplar üzerinden kurulan oyunların kurallarını kendileri tayin etmekte ve kural dışı davranışları polisiye yöntemlerle baskılamaktadırlar. Fakat gerçek şu ki; Kuzey Kafkasya, fiziki olarak Rusya'nın bir parçasıdır ve bu bölgede diri tutulan sorunlar bölge halkından sonra ilk önce Rusya'yı olumsuz etkileyecektir. Bölgedeki sorunların çözümüne ilişkin inandırıcılığı, yaşanan tecrübelerle kaybolan Rusya bu manada Türkiye'den destek almak suretiyle çözüm arayışına girebilir ve Türkiye'nin bölgedeki etkinliği ve nüfusundan istifade edebilir. Türkiye'nin soy ve inanç bağı bulunan Kuzey Kafkasya toplumunun Türkiye ile olan ilişkilerinin güçlendirilmesine destek verecek olan Rusya yönetiminin çözüme olan inancı bölge halkının inancıyla paralel olmalıdır.

Sonuç olarak; Bölgedeki sorunların özüne inildiğinde Rusya'nın bölgeyi kontrol stratejilerinin yanlışlığı görülecektir. Bölgede askeri tedbirlerin gevşetilerek aidiyetin artırılması yönünde strateji belirleyecek bir anlayış değişimi gerekmektedir. Bölge halkının sindirilmesinden ziyade federasyonun ortağı olduğunu hissetmesi sağlanmalıdır. Rusya yönetiminin, ekonomik manada halkı refaha kavuşturması,

toplumun eğitim seviyesinin artırılması yoluyla rüştünü ispat etmesi ve değişime Kuzey Kafkasya halklarının ikna olması gerekmektedir.

Tüm bu çalışmalar bilimsel çerçevede gerçekleştirilmelidir. Sorunların teşhisi ve çözümlenmesi bilimsel çerçevenin dışına çıkıldığında istenilen sonuçları vermemekle birlikte ilişkiyi istenmeyen boyutlara taşımaktadır. Bu perspektiften değerlendirildiğinde Kuzey Kafkasya'nın sosyolojik dinamikleri incelenmeli ve halkların somut talepleri üzerinde çalışılmalıdır. Bölgenin ve bilhassa Dağıstan'ın ekonomik durumu analiz edilerek istihdamın ve entelektüel sermayenin artırılması hususunda yöntemler geliştirilmelidir. Bölgede yürütülen kamu diplomasi politikalarının bölge insanı ve Rusya yönetimi üzerindeki etkisi incelenerek mutlak uyuma hizmet etmeyen ve halkı federasyondan uzaklaştıran uygulamalar sonlandırılırken yeni ve kalıcı yöntemler belirlenmelidir. Bölge halkı nazarında uluslararası terör örgütlerinin yeri ve algısı incelenerek bu algının sebepleri net olarak ortaya konulmalıdır. Bölgedeki etnik milliyetçilik reflekslerinin hem bölge halkına hem de Rusya yönetimine verdiği zararlar incelenerek, toplumsal uyum ve huzurun sağlanması için ortak değerler üzerinde çalışmalar yapılmalıdır. Bu ve benzeri çalışmalar ile bölgede yaşanan sorunların ana hatlarıyla ortaya çıkartılması ve tüm taraflar için objektif çözümler haline getirilerek bilim dünyasına kazandırılması azami önem taşımaktadır.

Aksi durumda, tarihsel ezberlerin ve öğrenilmiş reflekslerin devam ettirildiği bir ilişki geçmişte çözüm üretmediği gibi gelecekte de artan sorunlara yanıt veremeyecektir. Çalışmamın sunduğu bilgi ve yönlendirmelerin bölgede huzur, güven ve istikrar ortamının sağlanmasına katkı sunmasını temenni ederim.

KAYNAKÇA

Kitap

Ahmetbeyoğlu Ali, Ahışhalı Recep, Sancaktar Fatih, Demircioğlu Hasan, Başkan Yahya (Ed.), (2006). **Kafkas Dosyası** (1). Mangaltepe, İ. “*Kafkasya’nın Stratejik Önemi; Savunma Bakanlığı Yüksek Eğitim Enstitüsü 2. Dönem Raporu, 1. Kurul*”, Tatav Yayınları, İstanbul, 2006, ss. 247-260

Ahmetbeyoğlu Ali, Ahışhalı Recep, Sancaktar Fatih, Demircioğlu Hasan, Başkan Yahya (Ed.), (2006). **Kafkas Dosyası** (1). Çelikipala, M. “*Dünden Bugüne Kuzey Kafkasya: Sosyal, Siyasal Yapı ve Etnik Çatışmalar*”, Tatav Yayınları, İstanbul, 2006, ss. 81-134

Ahmetbeyoğlu Ali, Ahışhalı Recep, Sancaktar Fatih, Demircioğlu Hasan, Başkan Yahya (Ed.), (2006). **Kafkas Dosyası** (1). Butaev, A.M. “*Rus Ekonomisine Olumsuz Bir Etken Olarak Hazar Petrolü*”, Tatav Yayınları, İstanbul, 2006, ss. 233-234

Akarşlan, M., **Değişen Dünya Dengeleri Rusya Federasyonu Yakın Çevre Politikası Ve Türk Cumhuriyetleri** (1), Ezgi Kitap Evi, İstanbul, 1994

Bilge, S. M., **Osmanlı Çağı’nda Kafkasya 1454 – 1829 Tarih-Toplum-Ekonomi** (1), Kitabevi, İstanbul, 2012

Büyükakıncı Erhan, Bacanlı Eyüp (Ed.), (2012). **Sovyetler Birliği’nin Dağılmasından Yirmi Yıl Sonra Rusya Federasyonu Türk Dilli Halklar, Türkiye ile İlişkiler** (1). Asker, A. “*Halklar ve Diller Labirenti Dağıstan*”, Atatürk Kültür Merkezi, İstanbul, 2012, ss. 533-610

Büyükakıncı, Erhan (Ed.), (2004). **Değişen Dünya’da Rusya ve Ukrayna** (1). Erişen, C. “*Rusya Federasyonu’nda Ulusal Güvenlik Yaklaşımı ve Askeri Doktrinler*”, Phoenix Yayınevi, Ankara, 2004, ss. 165-194

- Büyükakıncı, Erhan (Ed.), (2004). **Değişen Dünya’da Rusya ve Ukrayna** (1), Tumbektov, B. “*Rusya Federasyonu Dışındaki Rus Azınlıkların ve Rusça Konuşan Toplulukların Durumu*” Phoenix Yayınevi, Ankara, 2004, ss. 51-66
- Büyükakıncı, Erhan (Ed.), (2004). **Değişen Dünya’da Rusya ve Ukrayna** (1), Agayev, M. “*Rusya Federasyonu’nda Etnik Kökenli Suç Örgütleri ve Organize Suçlar*” Phoenix Yayınevi, Ankara, 2004, ss.113-133
- Büyükgüzel, H., **Rusya’nın Türk Cumhuriyetleri Politikası** (1), Kripto Yayınevi, Ankara,2014
- Caşın, M. H., Derman, G. S., **Rus Dış Politikasındaki Değişim Ve Kremlin Penceresinden Yeni Ufuklar** (1), Srt Yayınları, Ankara, 2016
- Çomak, İhsan (Ed.), (2009). **Rusya Çalışmaları Stratejik Araştırmalar-2** (1), Yılmaz, R. “*Rus Dış Politikasında Yeni Yönelimler Çerçevesinde Güney Kafkasya*”, Tasam Yayınları, İstanbul, 2009, ss. 139-163
- Çomak, İhsan (Ed.), (2009). **Rusya Çalışmaları Stratejik Araştırmalar-2** (1), Özbay, F. “*Rusya Federasyonu’nun Terörle Mücadele Politikası: Stratejik Sorunlar ve Çözüm Yolları*”, Tasam Yayınları, İstanbul, 2009, ss. 11-26
- Çünatıko, M. , İzzet Y., **Kafkas Tarihi** (2), Kafdav Yayınları, Ankara, 2009
- Dağı, Z., **Kimlik Milliyetçilik ve Dış Politika: Rusya’nın Dönüşümü** (1), Boyut Yayınevi, İstanbul, 2002
- Djalili, M. R., Kellner, T., **Yeni Orta Asya Jeopolitiği: SSCB’nin Bitiminden 11 Eylül Sonrasına** (1), Bilge Kültür Sanat Yayın Dağıtım, İstanbul, 2009
- Erel, Ş., **Dağıstan ve Dağıstanlılar** (1), İstanbul Matbaası, İstanbul, 1961
- Kafılı, K., **Kuzey Kafkasya** (1), Çetin Matbaacılık, İstanbul, 2004
- Kasım, K., **Soğuk Savaş Sonrası Kafkasya-Azerbaycan, Ermenistan, Gürcistan, Türkiye, Rusya, İran ve ABD’nin Kafkasya Politikaları** (2), Karınca Yayınları, Ankara, 2011

- Kurat, A. N., **Rusya Tarihi Başlangıçtan 1917'ye Kadar** (6), Türk Tarih Kurumu, Ankara, 2014
- Neef, C., **KAFKASYA Rusya'nın Kanayan Yarası** (1), Yenihayat Yayıncılık, İstanbul, 2004
- Özdağ, Ümit (Ed.), (2015) **Milli Güvenlik Teorisi**(1), Yılmaz, S. "Jeopolitik ve Strateji", Kripto Yayınları, İstanbul, 2015, ss. 201-248
- Özsoy, İ., **Dağıstan'ın Sosyo-Ekonomik Tarihi** (1) , Kaynak Yayınları, İzmir, 1997
- Öztürk, O. M., **Rusya Federasyonu Askeri Doktrini** (1), Asam Yayınları, Ankara, 2001
- Sapmaz, A., **Rusya'nın Transkafkasya Politikası ve Türkiye'ye Etkileri** (1), Ötüken Yayınları, İstanbul, 2008
- Tavkul, U., **Kafkasya Gerçeği** (1), Selenge Yayınları, İstanbul, 2007
- Tezkan, Yılmaz (Ed.), (2001). **Kadim Komşumuz Yeni Rusya** (1), Brown, A. "Vladimir Putin Ve Merkezi Devlet Gücünün Yeniden Tesisi", Ülke Kitapları, İstanbul, 2001, ss. 191-201
- Tezkan, Yılmaz (Ed.), (2001). **Kadim Komşumuz Yeni Rusya** (1), Rutland, P. "Putin'in İktidar Yolu" Ülke Kitapları, İstanbul, 2001, ss. 151-190
- Tişkov, V.A., Filipova, E.İ., **Eski Sovyet Ülkelerinde Etnik İlişkiler ve Sorunlar: Kuzey Kafkasya** (1), Asam Yayınları, Ankara, 2000
- Ülger, İrfan Kaya (Ed.), (2015). **Putin'in Ülkesi: Yeni Yüzyılın Eşiğinde Rusya Federasyonu Analizi** (1), Ülger, İ.K. "Rusya Azınlıkları" Seçkin Yayınevi, Ankara, 2015, ss. 97-113
- Ülger, İrfan Kaya (Ed.), (2015). **Putin'in Ülkesi: Yeni Yüzyılın Eşiğinde Rusya Federasyonu Analizi** (1), Ermağan, İ. , Yılmaz, O. "Rusya'nın Ortadoğu Politikaları", Seçkin Yayınevi, Ankara, 2015, ss. 651-675

Yapıcı, M. İ., **Rus Dış Politikasını Oluşturan İç Etkenler: Yeltsin Ve Putin Dönemleri** (1), Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu, Ankara, 2010

Yıldız, M., **Dünden Bugüne Kafkasya** (1), Yitik Hazine Yayınları, İzmir, 2006

Sürelî Yayın

Asker, A., **İç Savaş Eşiğindeki Kuzey Kafkasya**, 21. Yüzyıl Dergisi, Sayı:10, 2009, ss.43-52

Akgül Açıkmeşe, S., **Algı mı, Söylem mi? Kopenhag Okulu ve Yeni Klasik Gerçekçilikte Güvenlik Tehditleri**, Uluslararası İlişkiler, C:8, Sayı:30, 2011, ss. 43-73.

Baran, T., Macar, E., **Değişen Güvenlik Yaklaşımları Örneğinde Kopenhag Okulu'nun Toplumsal Güvenlik Yaklaşımı**, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, C:10, Sayı:54, 2017, ss. 251-259

Baysal, B., Lüleci, Ç., **Kopenhag Okulu ve Güvenlikleştirme Teorisi**, Güvenlik Stratejileri Dergisi, C:11, Sayı:22, 2015, ss. 61-96

Bingöl, O., **Tarihsel Süreçte Rusya'nın Kuzey Kafkasya'yı Kontrol Stratejilerinde Geline Aşama: Başarısızlık Ve Terör**, Karadeniz Araştırmaları, Sayı:37, Bahar 2013, ss. 137-158

Büyükakıncı, E., **Vladimir Putin Dönemi Rus Dış Politikasına Bakış: Söylemler, Arayışlar ve Fırsatlar**, SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı:15, 2007, ss. 193-212

Cankara, P.Ö., Cankara, Y., **Vladimir Putin Döneminde Rus Dış Politikasında Yapılan Değişiklikler**, SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı:15, 2007, ss. 193-212

Erol, M. S., Amirbek, A., **Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Rusya'nın Dış Politikasında Yakın Çevre ve Orta Asya**, Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi, C:14, 2014, ss. 155-178

Ismayılov, E., **21.Yüzyıl Rusya Dış Politika Doktrinleri'nde Güney Kafkasya ve Orta Asya Değerlendirmesi**, Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi, C:1, Sayı:1, 2013, ss.87-105

- İzzetgil, E., **Kafkasya'nın Jeopolitiği ve Rusya'nın Bölgeye Yönelik Stratejisi**, Bölgesel Çalışmalar, C:1, Sayı:1, 2016, ss. 51-85
- Kibaroglu, M., **Rusya'nın Yeni Ulusal Güvenlik Konsepti ve Askeri Doktrini**, Avrasya Dosyası Rusya Özel, C:6, Sayı:4, 2001, ss. 95-106
- Miş, N., **Güvenikleştirme Teorisi ve Siyasal Olanın Güvenikleştirilmesi**, Akademik İncelemeler Dergisi, C:6, Sayı:2, 2011, ss. 345-381
- Polat, D. Ş., **NATO ve Rusya Federasyonu'nun Yeni Mücadele Alanı: Karadeniz**, Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi, C:5, Özel Sayı, 2017 ss. 51-66
- Sapmaz, A., **Rusya Federasyonu'nun Terörle Mücadele Stratejisinin Kuzey Kafkasya'nın İstikrarı Üzerine Etkileri**, Savunma Bilimleri Dergisi, C:12, Sayı:2, 2013, ss.1-35
- Sönmez, A.S., **Putin Yönetiminin Güney Kafkasya Politikası**, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, C:15, Sayı:2, 2011, ss. 95-116
- Sönmez, A. S., **Yakın Çevre Doktrini Bağlamında Yeltsin Dönemi Rusya Federasyonu'nun Bağımsız Devletler Topluluğu Ülkeleriyle İlişkileri**, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, C:1, Sayı:27,2010
- Tanrıverdi, M., **Kafkasya'da Ruslaştırma Siyaseti (XIX. Yüzyıl ve XX. Yüzyıl Başları)**, Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi, C:2, Kafkasya Özel Sayısı, 2017, ss. 538-557
- Tekir, O., **Kuzey Kafkasya'da Mevcut ve Potansiyel Etnik Çatışma Alanları**, Kafkas Çalışmaları ve Sosyal Bilimler Dergisi, C:2 Sayı:3 2016 ss. 23-46
- Tellal, E., **Zümrüdüanka: Rusya Federasyonu'nun Dış Politikası**, Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, C.65, Sayı:3, 2010, ss. 190-236

Tsibenko, V., Tlostnakov, A., **Rusya Federasyonu “Ulusal Dil Yasası”: Kuzey Kafkasya’da Ve Türkiye’deki Kafkasya (Çerkes) Diasporasındaki Algılanışı**, Route Educational and Social Science Journal, C:14, S:5, 2018, ss. 672-682

İnternet Kaynağı

Abhazya Cumhuriyeti Ticaret Ve Sanayi Odası, **Abhazya Cumhuriyeti-Ülke Profili**,
<http://www.tppra.org/tr/abkhazia>, Erişim Tarihi: 04/11/2017

Ajans Kafkas, **Çeçenya’da Nüfus Arttı**,
<http://ajanskafkas.com/surmanset/cecenyada-nufus-artti/> , Erişim
Tarihi:04/11/2017

Yasa, I., **Tarihsel Açıdan Kuzey Kafkasya**, <http://www.bilgesam.org/incele/998/-tarihsel-acidan-kuzey-kafkasya/#.XMmrm2j7TDc> , Erişim Tarihi:
01.05.2019

Aliyev, F., **Kuzey Kafkasya’da Etnik Yapıların Ayrılıkçı Gruplarla İlişkileri: Kuzey Kafkasya Diasporasının Bu Bölge Üzerine Etkisi** ,
https://www.academia.edu/23433056/Kuzey_Kafkasyada_Etnik_Gruplarla_Ayrilikci_Birliklerin_Iliskileri, Erişim Tarihi: 13/01/2019

BBC News, **IŞİD 'Kafkas vilayetini ilan etti**,
https://www.bbc.com/turkce/haberler/2015/06/150625_isid_kuzey_kafkasya
, Erişim Tarihi: 10/10/2018

BBC, **Country Profiles**, <http://www.bbc.com/news/world-europe-20593383>, Erişim
Tarihi: 21/04/2018

CIA, **Factbook**, <https://www.cia.gov/library/publications/resources/the-world-factbook/geos/rs.html> , Erişim Tarihi: 10/10/2018

Devlet Yasal Bilgi Sistemi, **Rusya Federasyonu Terörle Mücadele Yasası**, 2006,
<http://pravo.gov.ru/proxy/ips/?docbody=&nd=102105192>, Erişim Tarihi:
29/01/2019

Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, **Doğalgaz Boru Hatları ve Projeleri**, 2019,
<http://www.enerji.gov.tr/tr-TR/Sayfalar/Dogal-Gaz-Boru-Hatlari-ve-Projeleri>, Erişim Tarihi: 26/01/2019

Federal Devlet İstatistik Servisi, **Dağıstan Cumhuriyeti Nüfusu**,
http://dagstat.gks.ru/wps/wcm/connect/rosstat_ts/dagstat/ru/statistics/population/ , Erişim Tarihi: 04/11/2017

Garant Seviles, **Dağıstan Cumhuriyeti Anayasası**,
http://constitution.garant.ru/region/cons_dagest/chapter/1/, Erişim Tarihi: 24/12/2017

Global Security, **Güney Askeri Bölge**,
<https://www.globalsecurity.org/military/world/russia/vo-southern.htm> ,
Erişim Tarihi: 04/12/2018

Global Terrorism Database, **Rusya Terör Olayları**,
https://www.start.umd.edu/gtd/search/Results.aspx?expanded=no&casualties_type=&casualties_max=&success=yes&country=167&ob=GTDID&od=desc&page=1&count=100#results-table , Erişim Tarihi: 21/10/2018

Harita Genel Müdürlüğü, **Kafkasya Fiziki Haritası**,
<https://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:0goWWAcrlkJ:hhttps://www.harita.gov.tr/urun-13-haritasi.html+&cd=7&hl=tr&ct=clnk&gl=tr>, Erişim tarihi:01.05.2019

Kafkas Evi Sosyal Ve Stratejik Araştırma Merkezi, **Kuzey Osetya Cumhuriyeti-Alanya**,
<http://www.kafkasevi.com/index.php/article/detail/15>, Erişim Tarihi: 04/11/2017

Kafkas Evi, **Dağıstan Cumhuriyeti**,
<http://www.kafkasevi.com/index.php/article/detail/10> , Erişim Tarihi: 12/11/2017

- Kavas, A. Y., **Rusya’da Nüfusun Azalması ve Güvenlik Kaygıları**,
<http://www.bilgesam.org/incele/1602/-rusya%27da-nufusun-azalmasi-ve-guvenlik-kaygilari/#.Wf3uWWi0PDc>, Erişim Tarihi: 04/11/2017
- Raimbekova, A., **5 Ülke Hazar Denizi'nin Hukuki Statüsü Konusunda Anlaştı**,
<https://www.aa.com.tr/tr/dunya/5-ulke-hazar-denizinin-hukuki-statusu-konusunda-anlasti/1228982>, Erişim Tarihi: 26/06/2019
- Rusya Federasyonu Dışişleri Bakanlığı, **Rusya Federasyonu Dış Politika Konsepti**, 2016,
http://www.mid.ru/en/foreign_policy/official_documents//asset_publisher/CptICkB6BZ29/content/id/2542248 , Erişim Tarihi: 13/10/2017
- Rusya Federasyonu Dışişleri Bakanlığı, **Rusya Federasyonu Milli Güvenlik Kavramı**, 2000,
http://www.mid.ru/en/foreign_policy/official_documents/e/asset_publisher/CptICkB6BZ29/content/id/589768 , Erişim Tarihi: 13/10/2017
- Rusya Federasyonu Parlamento Gazetesi, **Kabardey-Balkar Cumhuriyeti**, 2019,
<https://www.pnp.ru/regions/respublika-kabardino-balkarskaya/> , Erişim Tarihi: 01.05.2019
- Rusya Federasyonu Savunma Bakanlığı, **Askeri Bölgeler**, 2019,
<https://structure.mil.ru/structure/okruga/north/news.htm>, Erişim Tarihi: 30.04.2019
- Rusya Federal Devlet İstatistik Servisi, **1 Ocak 2019 Nüfus Sayımı Değerlendirmesi**, 2019,
http://www.gks.ru/wps/wcm/connect/rosstat_main/rosstat/ru/statistics/population/demography/ , Erişim Tarihi: 01.05.2019
- TANAP Resmi Web Sitesi, **Tanap Bilgi Notu**, 2019,
<https://www.tanap.com/store/file/common/81e3e4dc104e1717d6ad620de3752257.pdf> , Erişim Tarihi: 23/01/2019

- Turan, İ., **Türk-Rus İlişkileri: Sorunlar ve Fırsatlar**,
http://www.bilgesam.org/Images/Dokumanlar/0-10-2014062431turkiyenin_vizyonu05.pdf , Erişim Tarihi: 19/01/2019
- Türk Dil Kurumu, **Güncel Türkçe Sözlük**, 2017,
http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&view=gts , Erişim Tarihi: 11/11/2017
- Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, **Şangay İşbirliği Örgütü**,
<http://www.mfa.gov.tr/sanghay-isbirligi-orgutu.tr.mfa> , Erişim Tarihi: 06/10/2018
- Vatchagaev, M., **Kabardey-Balkar'daki Kafkasya Emirliği Güç Kaybetti**,
<http://ajanskafkas.com/manset/20184176/> , Erişim Tarihi: 10/10/2018

Diğer Kaynaklar

Bölükbaşı, A. A., **Kuzey Kafkasya Özerk Cumhuriyetleri Bağlamında Rus Dış Politikası**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, 2007

Canikoğlu, E., **Putin Döneminde Rusya Federasyonu'nun 'Yakın Çevre' Politikası: (2000-2008)** Yayınlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, 2010

Dinç, H., **Soğuk Savaş Sonrasında Rusya'nın Kafkasya Politikası ve Azerbaycan**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi, 2011

Doğru, A., **Güvenlikleştirme Teorisi ve Dünya-Sistem Yaklaşımı Çerçevesinde Soğuk Savaş Sonrası İran Dış Politikasında Kürt Meselesi**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, 2018

İnce, İ., **Putin Dönemi Rusya Federasyonu Dış Politikası**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Abant İzzet Baysal Üniversitesi, 2011

İnce, İ., **Putin Dönemi Rusya Federasyonu Dış Politikası**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Abant İzzet Baysal Üniversitesi, 2011

Kamalov, İ., (Temmuz 2012) **Rusya'nın Ortadoğu Politikası**, Rapor No:23 Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi, Ankara, 2012, ss. 7-9

Keskin, C., **Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Rusya'nın Güvenlik Politikaları Bunun ABD-AB ve Türkiye'ye Etkisi**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kadir Has Üniversitesi, 2009

Kılıçoğlu, G., **Kafkasya'da Dağıstan'ın Stratejik Önemi**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gebze Yüksek Teknoloji Enstitüsü, 2004

Kırık, H., Kartal, A. B., (13.01.2019), **Avrupa Birliği ve Rusya'nın Güney Kafkasya Politikaları: Bölgede Barış Daha mı Yakın?**, Karadeniz ve Kafkasya'da Güvenlik ve İşbirliği Paneli, Karadeniz ve Kafkasya'da Güvenlik ve İşbirliği

Paneli Bildiri Kitabı, Genel Kurmay Başkanlığı Harp Akademileri Komutanlığı Stratejik Araştırmalar Enstitüsü, 2014, ss. 43-70

Şabanov, M., **Rusya Federasyonu’nun Güney Kafkasya Politikası**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, 2012

Tekir, O., (28-29/04/2011) **Potansiyel Bir Çatışma alanı: Kuzey Kafkasya**, International Symposium, Regional and Global Dynamics: Economic and Political Issues of Turkey and Near Abroad, İzmir Üniversitesi, 2011, ss. 58-68

Topçu, M., **Karaçay-Çerkes (Özerk) Cumhuriyeti'nin Demografik Yapısı**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, 2006

Ydyrys, K., **Rusya Federasyonu’nun “Yakın Çevre” Politikası Ve Orta Üzerindeki Etkileri**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, 2012

Yıldırım, S., **Rusya’nın Avrasya Politikasında Yumuşak Güç: İmkânlar ve Sınırlar**, Uzmanlık Tezi, Başbakanlık Yurtdışı Türkler ve Akraba Toplulukları Başkanlığı, 2014

Yoldaş, F., **Soğuk savaş sonrası Rusya’nın Kafkasya Politikası**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gebze Yüksek Teknoloji Enstitüsü, 2010

Zhaissenbayev, K., **Hazar Havzası Enerji Kaynakları ve Bölgesel politikalar 1991-2004**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, 2004

Zhaissenbayev, K., **Hazar Havzası Enerji Kaynakları ve Bölgesel Politikalar 1991-2004**, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, 2004

ÖZGEÇMİŞ

25 Nisan 1986 tarihinde, İstanbul Kâğıthane ilçesinde doğmuştur. İlk ve orta öğrenimi aynı ilçede tamamladıktan sonra, lise eğitimi için Erzincan'a gitmiştir. Selçuk Üniversitesi İ.İ.B.F. Kamu Yönetimi bölümünde lisans eğitimi esnasında “Yerel Markalaşmanın Yerel Kalkınmaya Etkisi” ve “Yenilenebilir Enerji Kaynaklarının Yerel Ekonomiler Üzerinde Etkisi” konulu çalışmalar yapmıştır. Mezuniyet sonrası askerliğini komando olarak 9. Motorlu Piyade Tugayı iç güvenlik birliğinde tamamlamıştır. 2010 yılından itibaren özel sektörde muhtelif kurumlarda çalışmış hali hazırda uluslararası bir organizasyonda yönetici çalışmaktadır. 2017 yılında Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalında yüksek lisans çalışmasına başlamıştır.

Fotoğrafçılık, Geleneksel Okçuluk, Sivil Toplum, Doğa Sporları (Rafting, Yürüyüş) özel ilgi alanları arasındadır.

Evli ve iki çocuk babasıdır.

ABDULLAH ARSLAN